

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY
KARLOVY**

KATEDRA PEDAGOGIKY

Jednooborová pedagogika kombinovaná

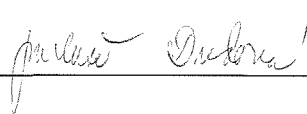
Miluše Dudová

**ČESKÉ MENŠINOVÉ ŠKOLSTVÍ V BÍLINĚ A
OKOLÍ
(1918 – 1938)**

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc.

PRAHA 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma **České menšinové školství v Bílině a okolí (1918 – 1938)** vypracovala samostatně. Veškeré prameny, ze kterých jsem čerpala, jsem uvedla v seznamu použité literatury.

Miluše Dudová

V Praze 27. března 2006

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Růženě Váňové, CSc. za odborné vedení a za podnětné připomínky.

OBSAH:

strana

ÚVOD	1
1. VYMEZENÍ REGIONU A JEHO CHARAKTERISTIKA	2
2. VZTAHY ČECHŮ A NĚMCŮ	4
2.1 VZTAHY ČECHŮ A NĚMCŮ V REGIONU	11
3. ŠKOLY	13
Motto	16
4. ŠKOLY V DUCHCOVSKÉM OKRESE	17
4.1 ČESKÉ ŠKOLY V DUCHCOVĚ ZALOŽENÉ PŘED VZNIKEM ČSR	17
4.1.1 Obecná škola	17
4.1.2 Měšťanská škola	29
4.1.3 Život české menšiny	31
4.1.4 Vztahy Čechů a Němců	33
4.2 ČESKÉ ŠKOLY V DUCHCOVĚ PO VZNIKU ČSR	35
4.2.1 Obecná škola	35
4.2.2 Měšťanská škola	36
4.2.3 Gymnázium	38
4.2.4 Život české menšiny	42
4.3 SNAHA O ZALOŽENÍ ČESKÉ ŠKOLY V HRDLOVCE PŘED VZNIKEM ČSR	43
4.4 ČESKÉ ŠKOLY V HRDLOVCE PO VZNIKU ČSR	44
4.5 ČESKÁ OBECNÁ ŠKOLA V JENÍKOVĚ ZALOŽENÁ PO VZNIKU ČSR	44
4.6 ČESKÁ OBECNÁ ŠKOLA V LEDVICÍCH ZALOŽENÁ PŘED VZNIKEM ČSR	50
4.7 ČESKÁ OBECNÁ ŠKOLA V LEDVICÍCH PO VZNIKU ČSR	59
4.7.1 Hornická pokračovací škola	65
4.8 ČESKÁ OBECNÁ ŠKOLA V OSEKU ZALOŽENÁ PŘED VZNIKEM ČSR	65

4.9	ČESKÁ OBECNÁ A MĚŠŤANSKÁ ŠKOLA V OSEKU PO VZNIKU ČSR	69
5.	ŠKOLY V BÍLINSKÉM OKRESE	73
5.1	OBECNÁ ŠKOLA V BÍLINĚ ZALOŽENÁ PŘED VZNIKEM ČSR	74
5.2	ČESKÉ ŠKOLY V BÍLINĚ PO VZNIKU ČSR	85
5.2.1	Obecná škola	85
5.2.2	Měšťanská škola	87
5.2.3	Učitel'ský ústav	88
5.3	OBECNÁ ŠKOLA V BŘEŽÁNKÁCH	92
5.4	ČESKÉ ŠKOLY V KOSTOMLATECH POD MILEŠOVKOU ZALOŽENÉ PO VZNIKU ČSR	93
5.4.1	Obecná škola	93
5.4.2	Měšťanská škola	101
	ZÁVĚR	103
	LITERATURA A POUŽITÉ PRAMENY	107
	SEZNAM PŘÍLOH	109
	ANOTACE	110

ÚVOD

Téma diplomové práce „České menšinové školství v Bílině a okolí (1918 – 1938)“ jsem si zvolila proto, abych poznala podmínky, za kterých byly zakládány první české školy v oblasti, ve které v současné době žiji. Cílem mé práce bylo zjistit, zda v oblasti, ve které žila většina německého obyvatelstva, byly české menšině kladeny při zakládání škol překážky, jaké byly okolnosti a příčiny vzniku českých škol, dále jaké problémy učitelé tehdy řešili, kolik měli ve třídách žáků nebo jaké akce ve školách probíhaly.

K charakteristice vztahů mezi Čechy a Němci jsem vybírala literaturu vydanou v devadesátých letech 20. století a později, o které si myslím, že není zatížena předsudky. Snažila jsem se dát do souvislostí pohledy jak českých¹⁾, tak německých²⁾ autorů.

Ke zpracování stěžejní kapitoly, která je věnovaná konkrétním školám, jsem používala materiály uložené ve Státním okresním archivu v Teplicích, a to kroniky škol v Duchcově, Hrdlovce, Jeníkově, Ledvicích, Oseku a Kostomlatech pod Milešovkou. Ze školy v Břežánkách se zachovala pouze kniha zvaná „Oběžník“, do které psal řídící učitel vzkazy a pokyny svým učitelům. Kroniky škol v Bílině v archivu uložené nejsou, mohla jsem čerpat pouze z dochovaných dopisů mezi správou školy a místní školní radou a z dalších neúplných písemností, které jsou uspořádány v kartonech. Nepřesné záznamy v kronikách nebo kartonech jsem si doplnila prostudováním brožurek, které vyšly k výročí založení škol v Bílině a Duchcově a jsou také uloženy v teplickém archivu.

Ve své práci nejprve popisuji zvolený region, který byl tehdy rozdělený na duchcovský a bílinský okres, poté se zabývám vztahy mezi Čechy a Němci na našem území a také v daném regionu. Ve třetí kapitole nazvané „Školy“ vypisuji dle okresů školy, které zde existovaly v době založení Československa. Přitom vycházím z díla řídícího učitele Karla Líma³⁾. V následujících dvou kapitolách popisuji české školy od jejich založení do roku 1938 nejprve v duchcovském okrese a pak v bílinském okrese. Obce Bílina, Břežánky, Duchcov, Ledvice a Osek měly české školy už před založením Československé republiky, takže se těmito školami zabývám už od jejich vzniku, tedy od konce 19. století. V těchto dvou kapitolách se věnuji problémům se zřizováním a umístěním českých škol, překážkám při stavbě nových budov, počtu tříd a žáků na školách, školním akcím, životu české menšiny a konkrétním vztahům mezi Čechy a Němci v dané obci.

Vysvětlivky a citace uvádím vždy pod čarou na konci číslované kapitoly.

¹⁾ BENEŠ, Z.; JANČÍK, D.; KUKLÍK, J. a kol. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha : Gallery, 2002. ISBN 80-86010-55-4.

MACHÁČEK, P. *Cesta Čechů a Němců ke dnešku*. Praha : Aventinum, 2002. ISBN 80-7151-199-4.

RICHTER, K. *Češi a Němci v zrcadle dějin*. Svazek 1. Třebíč : Akcent, 1999. ISBN 80-7268-054-4.

SLÁDEK, M. *Němci v Čechách*. Praha : Pragma, 2002. ISBN 80-7205-901-7.

²⁾ BAUER, F.; GLASSL, H.; HÄRTEL, H.J. a kol. *Tisíc let česko-německých vztahů*. Praha : Panevropa, 1995. ISBN 80-85846-03-9.

HILF, R. *Němci a Češi*. Praha : Prago Media News, 1996. ISBN 80-902240-1-6.

³⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: LÍM, K. *Stručný vlastivědný nástin Duchcovska*. Duchcov : Učitelská jednota Komenský.

1. VYMEZENÍ REGIONU A JEHO CHARAKTERISTIKA

Ve své práci se zabývám českými menšinovými školami v Bílině a jejím okolí. Tato oblast původně patřila do politického okresu Duchcov, tvořeného dvěma soudními okresy – Bílinou a Duchcovem. Předmětem mého studia byly proto školy, spadající do těchto dvou soudních okresů. (O školách podrobněji ve třetí kapitole.)

I v roce 1918, v době založení Československa, patřila Bílina jakožto soudní okres stále pod politický okres Duchcov. Oba soudní okresy jsou v dostupné literatuře uváděny pod názvem Duchcovsko¹⁾.

Tato oblast patřila mezi oblasti jazykově smíšené. V době, kdy se zde zakládaly první české školy (po roce 1880), tu žila většina Němců (přesné počty Němců a Čechů uvádím na základě dostupných materiálů v následující tabulce). Češi žili v této oblasti od nejstarších dob. Ale v pobělohorské době, kdy bylo povoleným náboženstvím pouze katolické vyznání, odcházeli do emigrace a usadili se zde Němci. Ke změně národnosti také pomohl obchodní styk s Německem. Právě kvůli obchodům byly děti posílány do německých oblastí, aby se naučily německy. Zbytky Čechů s německými osadníky splynuly.

V roce 1867 se v oblasti kolem Bíliny a Duchcova začíná ve velkém rozvíjet těžba hnědého uhlí. Němečtí majitelé dolů si do této oblasti přiváděli české dělníky, kteří pro ně byli levnější pracovní silou než dělníci němečtí. Ti začali odcházet za lepšími životními podmínkami do průmyslové oblasti v Sasku. Tak došlo k nastěhování Čechů

do oblastí severočeského hnědouhelného revíru, hlavně do Duchcova, Mostu, Litvínova, Bíliny a Teplic. Takže v poslední čtvrtině 19. století se na Duchcovsku začali usazovat čeští přistěhovalci z vnitrozemí. V tomto kraji hledali obživu zejména jako horníci, skláři a dělníci v keramickém průmyslu. Za těmito dělníky pak přicházely další profese, a to hostinští, kupci, řemeslníci, lékaři, advokáti a učitelé.

POČTY NĚMČŮ A ČECHŮ

obec s českou školou	v roce 1900 ²⁾			v roce 1910 ³⁾		v roce 1921 ⁴⁾		
	Němci	Češi	ostatní	Němci	Češi	Němci	Češi	ostatní
Duchcov	8915	2899	--	8048	4117	6324	5978	317
Hrdlovka – Nová Ves *	3600	228	19	2732	1975	1698	3097	155
Jeníkov *	3542	949	8	3633	1124	3341	1208	110
Ledvice	2854	1932	4	2602	2576	2103	2723	122
Osek	6756	1962	18	7086	2409	5691	3422	117
Bílina	7425	493	6	7654	1496	6003	3347	319
Břežánky	1281	594	--	1026	960	583	1227	21
Kostomlaty pod Mil. *	1328	75	--	1527	74	1486	234	4

* Česká škola byla založena až po vzniku Československa.

Tato oblast leží v severočeské hnědouhelné pánvi mezi Krušnými horami a Českým středohořím. V duchcovském okrese (o rozloze 139,72 km²)⁵⁾ v roce 1920 žilo 47 500 lidí, z toho byla 42 % Čechů⁶⁾. Bílinský okres měl tehdy rozlohu 230,13 km²⁷⁾ a žilo zde 36 500 obyvatel, z tohoto počtu bylo Čechů 34 %. Duchcovsko mělo v roce 1920 dohromady sto osad, z toho v duchcovském okrese jich bylo třicet, v bílinském sedmdesát⁸⁾.

1) Fond Státního okresního archivu Teplice: LÍM, K. *Stručný vlastivědný nástin Duchcovska*. Duchcov : Učitelská jednota Komenský.

2) Údaje jsou uvedené na základě sčítání lidu k 31. 12. 1900. Viz fond Státního okresního archivu Teplice: *Gemeindelexikon von Böhmen..* Vídeň, 1904.

³⁾ Údaje jsou uvedené na základě sčítání lidu v roce 1910. Viz fond Státního okresního archivu Teplice: *Orts – Repertorium für das Königreich Böhmen*. Praha, 1913.

⁴⁾ Údaje jsou uvedené na základě sčítání lidu z 15. 2. 1921. Viz fond Státního okresního archivu Teplice: *Statistický lexikon obcí v republice Československé*. Praha, 1924.

⁵⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: LÍM, K. *Stručný vlastivědný nástin Duchcovska*. Duchcov : Učitelská jednota Komenský. s. 4.

⁶⁾ Tamtéž, s. 14.

⁷⁾ Tamtéž, s. 4.

⁸⁾ Tamtéž, s. 14.

2. VZTAHY ČECHŮ A NĚMCŮ

Problémové vztahy mezi Čechy a Němci začaly již od počátku existence českého státu a budování států německých. V této době, tedy v 10. století, kněžna Drahomíra, vdova po knížeti Vratislavovi, vyslala v roce 921 vojsko na pomoc Lužickým Srbům, které si chtěl podmanit německý král Jindřich I., vévoda saský. Proto německý král pomýšlel i na podmanění Čechů, k čemuž přistoupil o osm let později. Syn Drahomíry, kníže Václav, uznal vojenskou přesilu německého krále a aby s ním nemusel bojovat, zavázal se, že mu bude za zachování míru každoročně odvádět poplatky. Přesně se neví, o jaké poplatky šlo – dle Kosmových údajů prý pět set hřiven stříbra a sto dvacet volů. Václavův nástupce, jeho bratr Boleslav I., odmítl německému králi poplatky odevzdávat a s Otou I. Velikým válčil čtrnáct let. Poté se s ním usmířil a pomáhal mu v řadě bitev. Díky usmíření a spojenectví mohl Boleslav I. upevňovat svou vlastní moc.

České knížectví patřilo od první poloviny 10. století mezi státy Svaté říše římské, ale mělo v ní výjimečné postavení. Říšský panovník neměl právo zasahovat do volby českého panovníka, nevlastnil na území českého státu žádný majetek a neplatila zde ani rozhodnutí říšského soudu. Vliv německého panovníka rostl tehdy, pokud se v českém státě objevily vnitřní neshody. Naopak – jestliže německí panovníci bojovali o trůn, **závislost Čech na říši se uvolňovala**. V roce 973 založil Boleslav II. samostatné pražské biskupství, díky němuž se uvolnila závislost českého státu na německé církevní správě, a tím i na říši. Do vnitřních poměrů českého státu zasahoval zejména Friedrich Barbarossa, a to v sedmdesátých a osmdesátých letech 12. století, když využil mocenské řevnivosti přemyslovských knížat.

Nejméně závislým panovníkem na říši se stal Přemysl Otakar I., kterému byly **Zlatou bulou sicilskou** vydanou v roce 1212 římským králem Fridrichem II. přiznány velké výsady. Touto listinou, kterou získal český panovník dědičně královský titul a

byla také (kromě jiných ustanovení) potvrzena nedělitelnost území českého státu (Čech a Moravy), se Přemysl I. Otakar a jeho následníci zbavili přímého zasahování německého vládce do českých záležitostí.

Společné **soužití** Čechů a Němců na českém území začalo **ve 13. století**. Němci přicházeli na pozvání českých panovníků za volnou zemědělskou půdou zejména ze Saska, Bavorska a Rakouska, později z Durynska i Porýní. Zakládání měst a jejich výstavba přivedla na české území i německé řemeslníky, stavitele a umělce. Nově příchozí osídlovali kromě měst neobydlený příhraniční pás. Tak se německé obyvatelstvo natrvalo usídlilo v českém pohraničí. Německá kolonizace měla vliv na poněmčování původních českých osídlení. Zda nově založené město zůstalo německé, nebo zda se v něm prosadili Češi, záviselo na charakteru okolního osídlení, takže se i některé nové německé osady počesťovaly. Záleželo hlavně na národnosti feudála.

Ve 14. století se již setkáváme s tzv. středověkým nacionalismem. K proticizineckým postojům Čechů důvodem ale nebyl rozdílný jazyk. Za kořeny nacionalismu lze považovat **rozdíly sociální a politické**. Bohatým německým osadníkům narostlo sebevědomí a v některých městech se vzbouřili proti českým pánům. Koncem tohoto století přerůstal v nepřátelství i **náboženský spor**, zda přijmout nebo odmítnout nové pronikající učení do Čech, a to viklefismus. Za hlásání reformních myšlenek Johna Wyclefa byl upálen roku 1415 Jan Hus, o rok později i Jeroným Pražský.

V 15. až 17. století se díky renesančnímu humanismu staly důležitým politickým a náboženským argumentem dějiny. Čeští i němečtí dějepisci hledali spojení s antickým světem a obraceli se tak k nejstarším dějinám. Zjistili, že prvními obyvateli Čech byli Germáni. Ale zemi zemědělsky zkulivovali staří Slované a vytvořili zde i společnost a stát. Proto se česká země stala vlastní Čechů.

Národní vědomí se projevilo v usnesení českého zemského sněmu z roku 1615, ve kterém se píše, že „...*každý, kdo se chce v zemi majetkově zakoupit, musí se i se svými dětmi učit česky...*“⁽¹⁾

Jakmile Josef II. vytvořil koncem 18. století z němčiny povinnou úřední řeč, stala se argumentem národnostních sporů.

19. století, kdy se v Evropě začala šířit **národnostní myšlenka francouzské revoluce**, přineslo názor, že organizujícím principem státu má být národnost. Vývoj vztahů mezi Čechy a Němci v 19. a 20. století tedy určoval revoluční rok 1848. Zpočátku nacházeli čeští i němečtí politici cestu k sobě díky společným ideálům a

společnému nadšení, obě národnosti stály vedle sebe – nejenom čeští a němečtí spisovatelé, ale i radikální čeští a němečtí studenti, kteří svorně žádali, aby se mohli učit oběma zemským jazykům. Ještě v roce 1859 došlo v Praze k velké oslavě stých narozenin německého básníka Friedricha Schillera, které se zúčastnili němečtí i čeští profesori, studenti a měšťané (bohužel s odstupem času české noviny psaly, že by Češi nikdy nedovolili postavit v Praze Schillerův pomník).

Po tomto období společných zájmů a názorů **došlo k rozchodu a vzájemnému neporozumění**. Vyspělejší německé prostředí bylo ochotno respektovat kulturní autonomii Čechů, ale nebylo připraveno akceptovat samostatnou českou politiku. Němci se obávali české nadvlády, která by hrozila, pokud by byly uznány české státoprávní nároky. Politické programy Čechů a Němců se dostávají do těchto protikladů: pokud budou uznány české politické nároky, zabrání se tak sjednocení Němců a na druhé straně se Češi obávali germanizace.

První politické programy českých a moravských Němců byly zaměřeny proti dopisu Františka Palackého z dubna 1848, ve kterém vyjímal Čechy (národ i zemi) z velkoněmecky chápaného svazku německých zemí. Sedmdesát let bojovali Češi v habsburské monarchii za rovnoprávnost. Zastánce austroslavismu František Palacký předpokládal, že se z rakouské monarchie stane federativní stát, ve kterém budou mít vzhledem k početní převaze rozhodující vliv sjednocení Slované. V roce 1867 vzniklo dualistické Rakousko-Uhersko a Češi požadovali stejného uznání, jakého se dostalo Maďarům, kteří ve spojení s Habsburky žili rovněž od roku 1526 jako Češi. Na základě Pamětního spisu Františka Palackého a jeho zete Františka Ladislava Riegera schválil císař v roce 1871 tzv. fundamentální články, podle kterých měli úředníci a soudci hovořit oběma jazyky, Němci a Češi měli být rozděleni do národních okresů, které budou zastoupeny ve sněmu v Praze. Tento sněm by měl mít podobné pravomoce jako parlament v Budapešti. Ale tzv. **české vyrovnání bylo zmařeno**, protože císař nedal fundamentálním článkům souhlas kvůli protestu uherského ministerského předsedy hraběte Andrassyho. Uhry měly totiž strach, že by s podobnými požadavky na federalizaci přišly i nemaďarské národnosti žijící v Uhrách. A proti fundamentálním článkům silně protestovali také Němci, v Teplicích probíhaly demonstrace, takže se Češi začali na sudetské Němce dívat jako na své nesmiřitelné nepřátele.

Taaffeho vláda potřebovala podporu českých poslanců, a proto udělala Čechům několik ústupků: vedle rozdělení pražské univerzity na českou a německou v roce 1882, jmenování moravského politika Aloise Pražáka ministrem to byla tzv. Stremayerova

jazyková nařízení, která stanovila **rovnoprávnost němčiny a češtiny** ve styku s úřady. Ovšem Němci proti tomuto nařízení protestovali, vláda jazyková nařízení odsunula. V parlamentu vystihl Rieger v roce 1885 situaci takto: „*Co je to vlastně ta německo-česká otázka? ptal se. Je to prostě to, že asi sto mladých mužů, kteří každým rokem vstupují do státní služby, se odmítá naučit druhý jazyk země (češtinu), i když jej potřebují pro svou práci.*“²⁾ Poslanec Svoboda (český Němec) mu odpověděl: „*...Pokud by se Češi v Čechách změnili v Němce, nebyl by to v mých očích žádný smrtelný hřích, protože by vystoupili z nižšího stupně do slunných výšin vysoce civilizovaného národa. Ale snaha čechizovat Němce v Čechách je něco zcela jiného. Bylo by to něco neslýchaného ve světových dějinách. To je právě ten rozdíl, pane doktore Riegere, mezi germanizací a čechizací.*“³⁾

Další jazyková nařízení, která zrovnoprávnila češtinu s němčinou, vydal premiér Badeni v roce 1897. Němcům předepisovala od roku 1901 při nástupu do úřadu jazykové zkoušky z češtiny. Němečtí nacionalisté žádali jejich zrušení a ostře protestovali, v Praze docházelo mezi českými a německými studenty k bitkám, v českém pohraničí docházelo k vypovídání Čechů z bytů, k propouštění z práce. Po premiérově odstoupení byla jeho nařízení odvolána.

Česko–německý vztah vyústil do nacionalizace, která zasáhla politický, sociální, ekonomický i kulturní život. **V dobách vystupňovaného nacionalismu** v devadesátých letech 19. století se v novinách objevují karikatury, ve kterých Němci viděli v Čechách zaostalé přivandrovalce nebo jarmareční muzikanty, Češi zase zobrazovali německou panovačnost a agresivitu. V Čechách byl konec 19. a počátek 20. století nazýván „*hospodářským národním obrozením*“ – v této době zesílilo české podnikání, takže sociální struktura české společnosti se vyrovnala struktuře německé společnosti. Dnes se o tomto období hovoří jako o „*hospodářském nacionalismu*“; v dobově ideologickém slovníku ho vystihovalo heslo „*svůj k svému*“, kdy Čech má nakupovat u českého obchodníka, své peníze ukládat u české banky⁴⁾, český podnikatel má spolupracovat jenom s jiným českým podnikatelem atp.; pro Němce platí stejná pravidla. Hospodářský nacionalismus podporovaly i další instituce, např. **národní obranné spolky**, které se však stávaly spíše formou nacionálního boje. Vedle Národní jednoty pošumavské byla takovou velkou organizací na české straně Národní jednota severočeská⁵⁾, která vznikla v roce 1885. Jednota finančně podporovala českou menšinu v pohraničních a smíšených okresech, pořádala různé kulturní akce, zřizovala veřejné čítárny, starala se i o české školství. Na německé straně byl nejvýznamnějším spolkem na českém území Bund der

Deutschen in Böhmen (Svaz Němců v Čechách)⁶⁾ založený v roce 1884. Spolků v tomto období bylo na obou stranách více než dvacet⁷⁾. Členy těchto „obránných spolků“ na konci 19. a začátku 20. století ale nebyli dělníci (nebo jich bylo organizováno velmi málo), protože nacionalismus v té době byl záležitostí hlavně středních vrstev. K národní konfrontaci se nepřidávali ani obyvatelé horských a podhorských vesnic, kteří naopak mezi sebou spolupracovali.

V únoru roku 1862 byl založen Jindřichem Fügnerem a Miroslavem Tyršem český tělovýchovný spolek Sokol⁸⁾, který dokázal vzbudit české národní sebevědomí u dosud konzervativní většiny obyvatel.

V roce 1880 vznikl na ochranu německého školství v Čechách Deutscher Schulverband (Německý školský spolek), na české straně mu odpovídala Matice školská⁹⁾. Tak se národnostní boj dostal až do nejmenších obcí, došlo k prohloubení nedůvěry a otrávení celkové atmosféry.

S výše zmiňovaným procesem industrializace docházelo i k pohybu obyvatelstva. Protože v německých oblastech byla industrializace již nasycena, začali němečtí podnikatelé působit nejprve v jazykově smíšených oblastech a pak se přesunuli i do ryze českých oblastí ve vnitrozemí. Zaměstnáváním nevyučených českých dělníků jim kapitál vzrůstal rychleji. Ze stejného důvodu si **Němci přiváděli české dělníky**, většinou ze zemědělských oblastí, do svých podniků v pohraničí. Němečtí podnikatelé dávali přednost levnějším českým pracovním silám před náročnějšími Němci, kteří začali odcházet za lepšími životními podmínkami do průmyslové oblasti v Sasku. Tak došlo k nastěhování Čechů zejména do oblastí severočeského hnědohelného revíru, hlavně do Duchcova, Mostu, Litvínova, Bíliny a Teplic. České menšiny se rychle rozrůstaly také v Ústí nad Labem, Liberci, Jablonci nad Nisou, Plzni i Brně. Za přesídlenými českými horníky a dělníky přicházely i další profese. Němci své obavy před narůstajícím počtem Čechů v sudetských územích začali projevovat vnitřním uzavřením se a národnostním sloučením. Obě národnosti se před sebou uzavřely a měly pocit, že se nacházejí ve sporu. **Rozvoj průmyslu v českých zemích tedy národnostní spory vyhrotil.**

První světovou válku probíhající v letech 1914 - 1918 chápala střední Evropa jako konflikt mezi Němci a Slovany, a to poté, když rakouský spojenec Německo vyhlásil válku Rusku, které šlo do války pomoci Srbsku. Češi sympatizovali s Ruskem, asi tři sta tisíc českých vojáků přeběhlo do ruského zajetí a z nich přibližně jedna třetina vstoupila v Rusku do **československých legií**¹⁰⁾. Legie přispívaly k růstu českého sebevědomí,

ztělesňovaly představu samostatného státu a ochotu se pro něj obětovat. Zatímco němečtí nacionalisté v Čechách doufali ve vytvoření německého hospodářského a politického celku ve Střední Evropě (Mitteleuropa), do kterého by patřily i české a rakouské země, vznikala v Paříži od února roku 1916 Československá národní rada¹¹⁾ jako ústřední orgán československého zahraničního odboje. Během měsíců června až září roku 1918 byla uznána Francií, Velkou Británií a USA (později i dalšími státy) za oficiální představitelku československého národa. Československá národní rada se 14. října 1918 proměnila v prozatímní vládu, která vydala v Paříži „Prohlášení nezávislosti československého národa“. Národní výbor pak v Praze 28. října 1918 vyhlásil **samostatný československý stát**.

O den později čeští Němci odmítli vznik Československa a ve Vídni vyhlásili **připojení pohraničních oblastí ČSR k Rakousku** pod názvy Deutschböhmen (severozápadní Čechy, centrum Liberec), Sudetenland (Slezsko a východní Čechy, centrum Opava), Böhmerwaldgau (jižní Čechy, centrum Prachatic) a Deutschsüdmähren (jižní Morava, centrum Znojmo). K nim patřily ještě jazykové ostrovy Jihlava, Brno a Olomouc. Vlády v těchto autonomních oblastech spolupracovaly s Rakouskem asi šest týdnů. Československá vláda ale trvala na jednotě českých historických zemí a během listopadu a prosince slabá československá armáda za pomoci Sokola (s tichým souhlasem Francie) bez odporu německé území obsadila. Rakouský parlament totiž v listopadu 1918 rozhodl, že se Rakousko spolu s autonomními oblastmi a jazykovými ostrovy v ČSR stanou součástí Velkého Německa. Jenže vítězné mocnosti první světové války vznik velkoněmeckého státu samozřejmě nedovolily, protože nemohly připustit, aby Němci po prohrané válce vytvořili stát ještě silnější než bylo před rozpoutáním války Německo spolu s Rakouskem-Uherskem.

Česko – německé vztahy dostaly další trhlinu v březnu 1919, když československá vláda zakázala sudetským Němcům účast na volbách do rakouského parlamentu. 4. března, v den ustavujícího zasedání rakouského parlamentu, vyhlásily německé strany v ČSR generální stávkou a proběhla protestní shromáždění sudetských Němců. V mnoha městech měla shromáždění klidný průběh, ale v některých místech Němci strhávali státní znaky a vlajky, fyzicky napadali české občany, někde na ně i stříleli. Hlídkující čeští vojáci střelbu v sebeobraně opětovali a někde stříleli z obavy z následných sociálních nepokojů. Čeští vojáci v tento den usmrtili přes 150 Němců.

Sudetští Němci se rozdělili na tzv. „negativisty“ a „aktivisty“. Negativisté zastávali názor, že ústavu nelze změnit vnitřní politikou vzhledem k tomu, že Češi mají

v parlamentu většinu, takže německá otázka může být vyřešena jen revizí mírových smluv. Aktivisté věřili, že podmínky pro život Němců budou vylepšeny tehdy, když budou se státem spolupracovat. Většina sudetských Němců volila tedy ve volbách do parlamentu v letech 1920, 1925 a 1929 aktivistické strany, které s československým státem souhlasily. Ve volbách v roce 1935 tomu bylo ale naopak, dvě třetiny hlasů sudetských Němců získala Sudetoněmecká strana vedená Konrádem Henleinem. Co předcházelo této změně?

1. Došlo k selhání aktivismu, protože spolupráce Němců ve státě nevedla ke změně ústavy, ale ČSR tuto spolupráci v mezinárodní politice pouze využila k prezentaci toho, že německou otázku vyřešila demokraticky. Češi totiž ve vztahu k Němcům dělali stejné chyby, které kdysi činila rakouská monarchie vůči Čechům, Němci měli stále pocit, že jsou druhořadými občany. (Když v parlamentních volbách roku 1929 dosáhly aktivistické strany tří čtvrtin hlasů českých Němců, zrála doba na národnostní vyrovnání, o kterém uvažoval prezident Masaryk v projevu k desátému výročí vzniku ČSR. Vzhledem k začátku celosvětové hospodářské krize se podařila zrealizovat jen školská autonomie.)
2. V době hospodářské krize byla zasažena nejvíce oblast Sudet, která byla závislá na exportu průmyslových výrobků a vláda jí nepomohla zmírnit její potíže. Proto se mnoho Němců postavilo proti republice.
3. V době, kdy u nás vrcholila hospodářská krize, v Německu už docházelo k ekonomickému vzestupu (bohužel díky zbrojení a budování infrastruktury pro budoucí válku). Sudetští Němci viděli v Hitlerově diktatuře vzor, jak rychle překonat hospodářské problémy.

Z těchto důvodů dostala Henleinova Sudetoněmecká strana ve volbách do parlamentu čtyřicet čtyři hlasů ze šedesáti šesti.

Henleinova kampaň o hrozném utiskování sudetských Němců v Československu, kterou vedl při svých častých návštěvách ve Velké Británii, přinesla brzy ovoce. Kromě jiných faktorů byl Mnichov důsledkem i Henleinových lží.

¹⁾ BENEŠ, Z.; JANČÍK, D.; KUKLÍK, J. a kol. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha : Gallery, 2002. ISBN 80-86010-55-4.

²⁾ SLÁDEK, M. *Němci v Čechách*. Praha : Pragma, 2002. s. 15. ISBN 80-7205-901-7.

³⁾ Tamtéž.

⁴⁾ V roce 1869 byla v Praze založena Živnostenská banka, která se stala ústřednou českých záložen. Tvořila protiváhu vídeňským a německým bankám, které působily v českých zemích. Na německé straně vzniklo družstvo Creditanstalt der Deutschen, které však vzhledem ke své činnosti bylo bankou chránící německé zájmy.

⁵⁾ „Národní jednota severočeská“ měla v roce svého založení 119 odborů a asi 3 700 členů. V roce 1914 měla ve 250 odborech 19 000 členů. Její aktivity pokračovaly až do konce první republiky, kdy dosáhla počtu více než 100 000 členů. Její činnost skončila v roce 1948 (v letech 1943-45 byla její činnost nacistickou správou přerušena).

⁶⁾ V roce 1914 měl 1 200 odboček a 120 000 členů. Svaz po vzniku ČSR téměř zanikl. Krizi ale překonal a v roce 1921 měl již 130 000 členů. Počet členů dále stoupal, ale ve třicátých letech byl organizačně spojen s henleinovským hnutím.

⁷⁾ Na české straně např.: „Národní jednota pro jihozápadní Moravu“ (sídlo v Brně), „Národní jednota pro východní Moravu“ (Olomouc), „Národní jednota slezská“ (Praha), „Matice opavská“, „Slezská matice osvěty lidové“ (Ostrava). Mezi německé obranné spolky patřily např.: „Deutscher Kulturverband“ (Praha), „Bund der Deutschen in Böhmen“ (Teplice), „Bund der Deutschen Ostböhmens“ (Broumov), „Deutscher Böhmerwaldbund“ (České Budějovice), „Bund der Deutschen Nordmährens“ (Olomouc), „Bund der Deutschen Schlesiens“ (Opava).

⁸⁾ Prvním starostou se stal J. Fügner a ideovým a odborným vůdcem M. Tyrš. Základní organizací byl Sokol pražský, podle jeho vzoru vznikaly sokolské jednoty v dalších místech českých zemí i mezi krajany v cizině. Postupně vznikaly župy, které se sjednotily v roce 1904 v Českou obec sokolskou. Od roku 1882 byly pořádány všesokolské slety (hromadná tělovýchovná vystoupení). Od roku 1920 název Československá obec sokolská, která existovala do roku 1952 (s výjimkou let 1941-45). Sokol byl obnoven v roce 1989.

⁹⁾ Ústřední matice školská byla založena v Praze v roce 1880 jako dobrovolná celostátní organizace, která zřizovala a financovala z členských příspěvků a darů celého národa české soukromé, tzv. matiční školy ve smíšeném území.

¹⁰⁾ Vojenské jednotky československých dobrovolníků za 1. světové války, kteří vytvořili zahraniční armádu v Rusku, Francii, Itálii a v Srbsku.

¹¹⁾ Členy Československé národní rady byli Tomáš Garrigue Masaryk, Josef Dürich (vyloučen v roce 1917), Milan Rastislav Štefánik a Edvard Beneš.

2.1 VZTAHY ČECHŮ A NĚMČŮ V REGIONU

Češi se stěhovali za prací do této oblasti koncem sedmdesátých a začátkem osmdesátých let 19. století. Přicházeli postupně, takže se zpočátku Němci cítili stále v převaze a národnostní problémy si nepřipouštěli. Postupně však Čechů přibývalo a když se začali hlásit o svá národní práva, zejména o českou školu, chápali Němci tuto situaci jako útok na dosud německý ráz obcí a jako narušování dosavadního klidného života v obcích.

Jakmile se podařilo zřídit v některé obci českou školu, posílali zastupitelé obecního úřadu německým majitelům podniků seznamy Čechů, kteří přihlásili své děti do české školy a žádali je, aby tyto Čechy propustili z práce. Němečtí podnikatelé sice českým

dělníkům vyhrožovali, že pokud své děti nepřehlásí do německé školy, tak budou z práce propuštěni, ale naštěstí ve většině případů zůstalo jen u výhrůzek. Němečtí majitelé dolů a továren totiž české dělníky potřebovali, díky jejich levné pracovní síle velice dobře prosperovali, a proto proti svým českým dělníkům nepodnikali žádné razantní kroky. Nejvíce napjatá situace byla zřejmě v Bílině, protože obecní zastupitelé nařizovali německým majitelům domů, aby vystěhovali české rodiny, jejichž děti navštěvovaly českou školu.

Před vznikem ČSR se někteří Němci snažili Čechům jejich život v obci znepríjemňovat, např. jim začernovali české nápisy na poštovních schránkách, ničili názvy českých firem, strhávali česky psané plakáty, zejména informace o zápisu do české školy. Čechům, kteří aktivně pracovali v národních spolcích, rozbíjeli okna. Němci dávali Čechům jasně najevo, že jsou přistěhovalci a že nemají žádná práva. Němci se totiž cítili být přítomností Čechů ohroženi ve své vedoucí pozici v obci.

Domnívám se, že vztah Němců k Čechům záležel hlavně na tom, jaký vztah k jiné národnosti projevoval starosta a zastupitelé obce. Navíc ze zápisů v kronikách mám dojem, že v obcích, kde počet Čechů představoval přibližně polovinu počtu Němců, k razantním zákrokům proti českému obyvatelstvu nedocházelo. Nejvíce problémů se vyskytovalo v Bílině a Kostomlatech pod Milešovkou – v těchto obcích žilo v porovnání s počtem Němců velice málo Čechů (viz 1. kapitola Počty Němců a Čechů) a Němci si možná mysleli, že se ryze negativním přístupem k české menšině nově přichozících obyvatel z vnitrozemí zbaví a jejich obce zůstanou pouze německé.

Po vzniku samostatného Československa se ve většině obcích tohoto regionu vztahy Němců k Čechům upravily, i když někde až po vydání zákona na ochranu republiky v roce 1923. Němci, kteří nedělali Čechům žádné problémy a naschvál před rokem 1918, měli s nimi dobré vztahy i po založení naší republiky. U některých Němců byly „dobré vztahy“ k Čechům vynuceny výše zmíněným zákonem. To se projevilo nejvíce v Jeníkově po roce 1933, kdy se v Německu dostal k moci Hitler a část Němců začala veřejně podporovat nastupující fašismus v sousední zemi. Další příležitostí projevit své smýšlení měli Němci ve volbách do parlamentu v roce 1935. Většina Němců volila i díky hospodářské krizi, která na německé obyvatelstvo v českém pohraničí silně doléhala, Sudetoněmeckou stranu.

3. ŠKOLY

České rodiny v politickém okrese Duchcov měly v poslední čtvrtině 19. století (tedy v době, kdy se stěhovaly do této oblasti za prací) velice těžkou situaci. Němci tu byli ve většině a dělali Čechům velké problémy při zakládání škol s českým vyučovacím jazykem. Zastupitelé obcí nechávali pro německé školy stavět nové krásné budovy, kdežto české školy umísťovali do naprosto nevyhovujícího prostředí.

České školy v této oblasti se mohly zakládat až po vzniku Ústřední matice školské, která byla založena v Praze v roce 1880 jako dobrovolná celostátní organizace. Zřizovala a financovala z členských příspěvků a darů celého národa české soukromé, tzv. matiční školy ve smíšeném území. Veřejné školy musela totiž financovat a zajišťovat obec, která k tomu nedávala vždy souhlas. O zřizování škol rozhodovala zemská školní rada. Pokud obec s jejím rozhodnutím nesouhlasila, podala tzv. rekurs (odvolání) k ministerstvu kultu a vyučování do Vídně. Jestliže ministerstvo zřízení školy potvrdilo a odvolání zamítlo, tak se obecní zastupitelstvo odvolalo ještě ke správnímu soudu ve Vídni. I když obec věděla, že její odvolání bude zamítnuto, aspoň těmito rekursy získala čas a otevření české veřejné školy oddálila o dva i více roků.

Místní školní rady volilo obecní zastupitelstvo, které však bylo tvořeno ve všech obcích pouze Němci. Proto i místní školní rada pro českou školu byla složena z Němců, kteří potom na svých schůzích při rozhodování o umístění české školy, o otevření poboček, zajišťování školních pomůcek a dalších potřebných věcí týkajících se české školy, rozhodovali v neprospěch této školy.

Podle Líma¹⁾ byly v roce 1920 **české školy v soudním okrese Duchcov v deseti obcích**: V Duchcově, Horním a Dolním Háji, Hrobu, Jeníkově, Ládunku, Ledvicích, Libkovicích, Hrdlovce – Nové Vsi²⁾, Oseku a Zabušanech.

Německé školy byly zřízeny ve čtrnácti obcích, a to ve stejných, jako byly české školy a navíc ještě v Dlouhé Louce, Flájích, Mackově³⁾ a Račících.

Ve všech uvedených obcích byly školy obecné, v Oseku a Duchcově byly školy měšťanské české i německé, v Hrobu měšťanka jen německá. V Duchcově navíc ještě byly otevřeny pro obě národnosti gymnázia, hornická škola pokračovací a rodinná škola.

V teplickém archivu se zachovaly materiály pouze k devíti českým školám v šesti obcích duchcovského okresu, a to kroniky k obecné škole, měšťanské škole a gymnáziu

v Duchcově, k obecným školám v Jeníkově, Ledvicích, Hrdlovce – Nové Vsi a Oseku. Z materiálů o obecné škole v Zabrušanech jsou k dispozici pouze plány stavby této školy. Existenci Hornické školy pokračovací v Duchcově dokládají pouze třídní katalogy z let 1920 – 1926 a třídní knihy z let 1921 – 1926.

Vzhledem k nedostatku materiálů v teplickém archivu, ale i na současných školách, na nichž nejsou kroniky uloženy, se mi nepodařilo zmapovat celé české školství tohoto soudního okresu. Školy v Horním a Dolním Háji, Jeníkově, Ládunku, Ledvicích a Libkovicích už neexistují, obec Hrdlovka – Nová Ves zanikla. V současnosti jsou z výše uvedených deseti obcí školy pouze ve čtyřech obcích – v Duchcově, Hrobu, Oseku a Zabrušanech.

Ze stručného popisu obcí učitele Líma je patrné, že **v bílinském soudním okrese fungovaly české školy ve čtrnácti obcích:** v Bílině, Braňanech, Břežánkách⁴⁾, Hnojnicích, Hostomicích, Hrobčicích, Jenišově Újezdě⁵⁾, Kostomlatech pod Milešovkou, Libčevsi, Lužici, Měrunicích, Ohníči, Radovesicích⁶⁾ a Světcí.

Německé školy byly ve dvaadvaceti obcích. Byly to obce Bílina, Braňany, Břešťany, Hnojnice, Hostomice, Charvátce, Chouč, Jenišův Újezd, Kostomlaty p. Mil., Kozly, Křemýž, Libčeves, Lukov, Lužice, Měrunice, Mokov, Mrzlice, Radovesice, Světec, Zlatníky, Želenice a Želkovice.

Ve všech těchto obcích bílinského okresu byly školy obecné; v Bílině pak ještě škola měšťanská, a to česká i německá a ve Světcí německá měšťanka.

V archivu je k českým školám bohužel opět velmi málo materiálu. Je zde uložena pouze jedna kronika, a to české školy v Kostomlatech. Dále je zde k dispozici kniha zvaná „Oběžník“ ze škol v Bílině a v Břežánkách, do které zapisovali řídící učitelé vzkazy a pokyny svým učitelům. Ve dvou kartonech jsou utříděny materiály týkající se obecné školy v Bílině. Z dvojtřídní obecné školy v Měrunicích jsou v archivu uloženy pouze tři neúplné třídní knihy z let 1937 – 1938.

Z výše uvedených čtrnácti obcí existují v současné době školy pouze ve třech obcích, a to v Bílině, Hostomicích a Kostomlatech. Kronika školy je uložena jenom v Základní škole v Kostomlatech a zachycuje dění ve škole v letech 1937 až 1953. Tři obce (Břežánky, Jenišův Újezd a Radovesice) zanikly kvůli důlní činnosti a ve zbylých osmi obcích již školy neexistují a materiály o nich bohužel nejsou.

V následující tabulce uvádím chronologický přehled vzniku českých škol, ke kterým jsou dostupné materiály a jimiž jsem se ve své práci zabývala:

ZAKLÁDÁNÍ ČESKÝCH ŠKOL

rok založení	škola	obec	poznámka
1882	obecná	Duchcov	Matiční škola, veřejná škola otevřena roku 1885.
1889	obecná	Osek	
1889	obecná	Bílina	Matiční škola, veřejná škola až od roku 1897.
1897	měšťanská	Duchcov	Zrušena v roce 1898.
1897	obecná	Břežánky	Expozitura matiční školy v Bílině, samostatná matiční škola od roku 1899.
1897	obecná	Ledvice	
1919	obecná	Hrdlovka–Nová Ves	Expozitura osecké školy.
1919	měšťanská	Osek	
1919	měšťanská	Bílina	
1919	měšťanská	Duchcov	
1919	obecná	Jeníkov	
1919	gymnázium	Duchcov	Reformní reálné gymnázium, od září 1935 změněno na reálné gymnázium.
1920	obecná	Kostomlaty p. Mil.	
1920	hornická pokračovací	Ledvice	Zrušena v roce 1929.
1936	měšťanská	Kostomlaty p. Mil.	
1937	učitelský ústav	Bílina	

¹⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: LÍM, K. *Stručný vlastivědný nástin Duchcovska*. Duchcov : Učitelská jednota Komenský.

²⁾ Nová Ves se nacházela v těsné blízkosti Hrdlovky, se kterou byla sloučena vládním nařízením v roce 1927 pod společným názvem Hrdlovka. Tato obec v důsledku důlní činnosti zanikla v roce 1975.

³⁾ Poslední zmínka o obci je z roku 1956. Mackov zanikl kvůli odsunu původních obyvatel a výstavbě přehrady Fláje.

⁴⁾ Zanikly v roce 1970 při rozšiřování Velkolomu Maxim Gorkij.

⁵⁾ Obec zanikla k 1.1. 1976 kvůli důlní činnosti.

⁶⁾ Obec musela uvolnit místo důlní výsypce k 15.2. 1971.

Motto:

František Cajthaml – Liberté¹⁾

PROSTONÁRODNÍ PÍSEŇ SEVEROČESKÝCH DĚTÍ

Cestička do školy
přes haldy, přes štoly,
cestička do školy
ušlapaná.

Když jsem tě šlapával,
hořce jsem plakával,
uhlím jsi bývala
posypaná.

Cestička do školy
což srdce zabolí –
školička čekala
uzavřená ...

Kolem ní divný plot,
bodáků, šavlí hrot –
měří nás samá tvář
zamračená.

Cestička do školy
přes haldy, přes štoly,
cestička do školy
začerněná.

Pod ní lil tatík krev,
na ni pad marně hněv –
trním a hložím jsi
posázená!

¹⁾ Narodil se v roce 1868 v Suchomastech u Berouna. Většinu života žil v Teplicích. Redigoval list Severočeský dělník. Podával zprávy o dění na severu Čech do celostátního tisku. Věnoval se sociální poezii, zajímal se o národnostní poměry v Podkrušnohoří. Zemřel v roce 1936 v Bystřanech u Teplíc.

4. ŠKOLY V DUCHCOVSKÉM OKRESE

4.1 ČESKÉ ŠKOLY V DUCHCOVĚ ZALOŽENÉ PŘED VZNIKEM ČSR

4.1.1 OBECNÁ ŠKOLA

Ve Státním okresním archivu v Teplicích jsou uloženy dva díly kroniky této školy. První díl obsahuje zápisy ze školních let 1882/83 až 1897/98, druhý díl pak navazuje následujícím školním rokem a končí školním rokem 1922/23. Obě kroniky jsou sice částečně poškozeny, takže stránky na spodním okraji nejsou čitelné, ale jinak jsou velice pečlivě vedeny. Až do konce školního roku 1905/06 je vedl řídicí učitel Alois Bílek, neúnavný bojovník za českou školu (viz níže Významné osobnosti, které se zasloužily o vznik školy).

První českou obecnou školu v Duchcově zřídila Ústřední matice školská, a to ve školním roce 1882/83. O otevření české školy se zasloužil místní občan, vrchní inženýr Jan Bydžovský (viz níže Významné osobnosti, které se zasloužily o vznik školy).

České rodiny, které přihlašovaly své děti do českých škol, měly problémy se zaměstnavateli. Ve školní kronice je zaznamenáno, že v roce 1883 bylo přinuceno třicet dva rodičů posílat celkem 38 dětí do školy německé a mnoho jiných rodičů, jejichž děti chodily do české školy, bylo německými zaměstnavateli propuštěno.

V březnu roku 1884 odhlasovala zemská školní rada v Praze patnácti hlasy proti čtyřem zřízením veřejné školy s českým vyučovacím jazykem, a to od 1. ledna 1885. Ovšem obecní zastupitelstvo podalo proti tomuto rozhodnutí protest, takže se **veřejná obecná škola** mohla otevřít až 16. září 1885. Řídicím učitelem byl jmenován Alois Bílek. Ústřední matice školská tedy zrušila pětitřídní školu, ale ponechala zde školu trojtřídní. Tuto školu pak v červenci 1889 přeložila do Bíliny.

VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI, KTERÉ SE ZASLOUŽILY O VZNIK ŠKOLY

Bezesporu největší zásluhu na otevření české školy v Duchcově (ale i v Mostě, Teplicích a Oseku) měl vrchní inženýr **JAN BYDŽOVSKÝ** (16.1. 1835 – 5.1. 1921). Pochvalně se o něm zmiňuje i básník a spisovatel Jan Neruda ve svém novinovém článku ze 6. září 1884, ve kterém Bydžovského popisuje jako velice pilného a chytrého muže s pevnou vůlí, který se stal středem českých vzdělavatelských snah v Podkrušnohoří¹⁾. Jan Bydžovský pocházel z Jičína, z chudé rodiny. Po dokončení

studií na pražské technice nenašel místo dle svého přání a šel se tedy učit zedníkem. S výučním listem pražského zednického cechu měl u podnikatelů větší naději na získání zaměstnání. Pak byl přijat do technické kanceláře, která se zabývala stavbou železnic. Vedl např. stavbu železniční tratě z Teplic do Duchcova nebo v Děčíně stavbu mostu přes Labe.

Mladý inženýr se usídlil v Duchcově, kde řídil stavby nových hnědouhelných dolů. Jakmile byla v Praze založena Ústřední matice školská (1880), psal hned žádost o zřízení české školy v Duchcově. Zde tajně najal a adaptoval pro chystané otevření české školy dům pana Waageho v Havířské ulici a další místnosti ve stejné ulici, které patřily Janu Teuchertovi. Kromě založení matiční školy se Jan Bydžovský podílel i na vzniku duchcovské učitelské jednoty Budeč rudohorská (založena 3. května 1883) a na vzniku místního odboru Ústřední matice školské (1. července 1883). Po otevření české matiční školy (září 1882) se začal zabývat založením české *veřejné* obecné školy, čehož docílil po rekursech v září 1885. Zástupci obce vybrali na základě konkursu na místo řídicího učitele záměrně **ALOISE BÍLKA** (20.10. 1868 – 9.6. 1941), protože dosud učil na *německé* měšťanské škole v Hodkovicích u Liberce. Jenže nový řídicí učitel se stal velikým a nadšeným spolupracovníkem ing. Bydžovského. Dva roky po Bílkově příchodu do Duchcova se zde na jeho popud konala první okresní porada českých učitelů, na které se přítomní zabývali stavem českého školství v Podkrušnohoří. Bílek rovněž sepsal několik žádostí ohledně založení měšťanské školy v Duchcově, která byla po jeho několikaletém úsilí otevřena v roce 1897. Tento řídicí učitel zakládal i české spolky, např. Spolek paní a dívek českých v Duchcově nebo školní spolek Palacký (o spolcích více viz 4.1.3 Život české menšiny v Duchcově).

V Praze na Žofíně hovořil 6. srpna 1903 na sjezdu učitelů menšinových škol o nutných reformách menšinového školství. O dva roky později vydal spis „Paměti českých škol na Duchcovsku“, který vyšel nákladem místních českých spolků.

Alois Bílek byl od 1. září 1906 jmenován ministerstvem vyučování a osvěty cvičným učitelem učitelského ústavu v Plzni, později působil na učitelském ústavu v Příbrami a v roce 1912 se stal okresním školním inspektorem na Novobydžovsku. Dlouhých dvacet jedna let se staral o českou školu v Duchcově, založil a psal její kroniku, působil zde v mnoha českých spolcích, některé z nich sám zakládal, neúnavně bojoval i za otevření české měšťanské školy. Byl nadšeným českým učitelem, který se nebál prosazovat svoje názory, i když byl za ně často napadán v místním tisku a dokonce i

v říšské radě (viz 4.1.4 Vztahy Čechů a Němců v Duchcově). Stal se uznávanou autoritou českého školství na Duchcovsku.

MÍSTNÍ ŠKOLNÍ RADA

V roce 1885 zvolilo obecní zastupitelstvo českou místní školní radu. Protože v obecním zastupitelstvu byli pouze Němci, zvolili českou školní radu **složenou výhradně z Němců** (kromě jednoho Čecha, řídícího učitele české školy). Proti zvolené radě²⁾ podal inženýr Bydžovský, jehož dvě děti chodily do české školy, protest, ve kterém dokazoval, že všichni členové místní školní rady jsou Němci, sami své děti posílají do německé školy a česky mluvit neumějí anebo jen velmi málo. Na základě tohoto protestu přijel do Duchcova předseda okresní školní rady v Teplicích, který vyzkoušel zvolené členy místní školní rady z českého jazyka a shledal, že česky umějí dostatečně a volbu rady potvrdil.

V každém školním roce měla tato rada čtyři až šest zasedání, při kterých jednala pouze německy, a to i s českými rodiči, které si zvala z důvodů nepravdělné návštěvy školy jejich dětí. Česká rada totiž **úřadovala pouze v němčině**, jak na zasedáních, tak i při písemném styku s úřady i českými rodiči.

Místní školní rada kladla existenci české školy velké překážky. Na základě zápisů z kronik české školy uvedu některé příklady:

Místní rada zpočátku nechtěla vyhovět žádosti správy školy, aby se na české škole mohla vyučovat němčina jako nepovinný předmět. Tuto žádost rada v lednu 1887 zamítla se zdůvodněním, že kdo se chce učit německy, má navštěvovat německou školu. (Od následujícího školního roku bylo vyučování němčiny již povinné.)

V roce 1890 dala tato rada při hledání učitelky ženských prací přednost učitelce, absolventce německých škol, před učitelkou, která absolvovala školy české.

Členem místní školní rady byl i řídící učitel Bílek, jediný Čech. Bez jeho vědomí podala rada v roce 1891 **protest proti otevření paralelních tříd**. Od školního roku 1893/94 přestal pan Bílek na jednání české místní školní rady docházet, protože ho zvala pozvánkami psanými pouze v němčině. Výjimku učinil ve školním roce 1901/02, kdy byl dvakrát na jednání rady pozván osobně: při první schůzi šlo o rozhodnutí, zda se otevřou dvě nové třídy, o které řídící učitel žádal (viz níže Třídy a počty žáků), na druhé schůzi, které se pan Bílek zúčastnil, se jednalo o obsazení dvou vyučovatelských míst.

Od roku 1909, kdy byla zemskou radou zřízena dvě přespočetná zatímní místa učitelů kvůli přeplněnosti prvních tříd, se místní školní rada domáhala u školských úřadů zrušení těchto míst, naštěstí neúspěšně. Naopak – kvůli přeplněnosti druhé dívčí třídy bylo v září 1912 ustanoveno další místo zatímního učitele.

ŠKOLNÍ BUDOVA A VYBAVENÍ ŠKOLY

Škola byla prvních dvanáct let umístěna v **pět set let staré budově**, která naprosto nevyhovovala školním požadavkům. Místnosti měly nízké stropy, byly velice tmavé, v některých učebnách se muselo neustále svítit, ale petrolejové lampy zhasínaly kvůli nedostatku kyslíku již během první vyučovací hodiny. Okna, dveře i podlahy byly velice chatrné, i střecha byla ve špatném stavu – do některých tříd pršelo, rovněž i do malého a vlhkého bytu řídícího učitele. V červnu 1886 byla v bytě opravena zejména nevyhovující podlaha, přesto byt neodpovídal ani skromným požadavkům. Během letních prázdnin se snažila místní školní rada o opravu školy, takže provedla například přestavbu některých místností, a tím zřídila novou učebnu, postavila v přízemí i poschodí nové toalety, také vybudovala do školy nový vchod – aby žáci nemuseli chodit přes sousední budovu. Tyto úpravy byly provedeny na nátlak ústředního výboru Národní jednoty severočeské.

Zpočátku byly ve škole pouze staré, rozviklané lavice a staré školní tabule z německé školy. Řídící učitel Alois Bílek neustále místní školní radě připomínal, že je třeba zlepšit vybavení školy, takže rada do tříd postupně opatřila nové skříně na pomůcky a sešity, skříně do kabinetu, čtyři nová pódia do tříd, několik nových lavic i židlí, stínidla ke kamnům, rámečky na rozvrhy a přírodopisné obrázky a také lampy do učeben.

Při zahájení výuky neměla veřejná obecná škola k dispozici ani jednu učební pomůcku. Proto řídící učitel požádal správce školy matiční a školy německé o **zapůjčení pomůcek** do doby, než okresní školní rada potřebné pomůcky opatří. Jeho žádostem bylo ihned vyhověno. 20. října 1885 dostala škola od okresní školní rady všechny požadované pomůcky, a to v celkové ceně 253 zlatých a 38 krejcarů. Problémy ale byly s učebnicemi i sešity, kterých měly děti nedostatek. Tyto pomůcky odmítla sehnat místní školní rada, takže se Alois Bílek obrátil na ústřední výbor Matice školské do Prahy, který v lednu 1886 škole sešity i učebnice daroval.

Během letních prázdnin v roce 1897 byly přestěhovány německé třídy do té doby umístěné na náměstí do nově postavené budovy u rybníka a **uvolněné prostory po**

německé školy byly předány obecné škole české. V přízemí měli byty školník a úřední sluha z hejtmanství, dále zde byl umístěn školní kabinet, jedna učebna, kancelář řídicího učitele a jeden pokoj byl prázdný. V prvním patře se nacházela sborovna a čtyři učebny, ve druhém patře bylo pět učeben a jedna místnost na různé potřeby. Bohužel školy stále **chyběla tělocvična i školní hřiště**, takže se tělesná výchova většinou nevyučovala, s dětmi si učitelé zacvičili pouze několik cviků v lavicích. Na jaře v roce 1900 umožnila místní jednota Sokol rudohorský školním dětem cvičit na jejím hřišti. To ovšem nemohla škola pravidelně využívat, protože na hřišti nebylo možné se schovat před velkými vedry ani deštěm a navíc hřiště bylo od školy vzdálené patnáct minut chůze, takže dětem z nižších tříd se sem nevyplatilo chodit. V červnu 1902 došla správě školy trpělivost a podala okresní školní radě žádost o zřízení tělocvičny (před pěti lety obec slíbila okresní školní radě, že tělocvičnu pro českou školu sežene, ale bohužel se tak nestalo); žádost o tělocvičnu současně napsali i rodiče a poslali ji přímo zemské školní radě. Obec tedy začala ohledně tělocvičny jednat a domluvila se s paní Otýlií Menclovou, aby obci pronajala ve svém hostinci sál a část zahrady. Učitelé i děti tedy očekávali, že se začátkem nového školního roku 1902/03 bude moci tělocvik v těchto prostorách vyučovat. Jenže tělocvik zde probíhal poprvé až 1. června 1903, protože zástupcům obce trvalo téměř rok, než s majitelkou hostince sepsali smlouvu – správa školy tuto záležitost musela obci neustále připomínat. Ovšem tělocvičnu mohla škola využívat jen krátkou dobu, protože v říjnu 1903 paní Menclová svůj hostinec prodala akciové společnosti zaměřené na výrobu porcelánu.

Jednota Sokol nabídla po dostavění vlastní tělocvičny, aby děti mohly cvičit zde, to ovšem neschválilo obecní zastupitelstvo (raději pronajalo v hostinci „Kaiserhof“ sál, který byl od školy hodně vzdálen, často býval neuklizen – na zemi byly poházené špendlíky a hřebíky, na stěnách visely obrazy s náměty pro děti nevhodnými), tak si jednota aspoň vymohla, že do jejího sálu mohou chodit cvičit děti pod dozorem učitelů v mimořádných hodinách tělocviků. Město najalo tělocvičnu od jednoty Sokol až od ledna 1909.

Problémy byly i s výukou náboženství. Zpočátku ho museli učit sami učitelé, protože se místní děkan vymlouval, že kaplani neměli čas učit na české škole, poněvadž byli vytíženi prací v duchovní správě a vyučováním v německých třídách. V kronice je vyjádřena velká radost nad první českou mší, která byla sloužena v květnu 1894.

O prázdninách v roce 1908 došlo **ke stavebním úpravám obecné školy**, a tak odstraněním příčky v přízemí bývalého bytu sluhy okresního hejtmanství vznikla nová

světlejší učebna, takže nevyhovující třída v prvním patře mohla být uzavřena. V jiné učebně byla zabudována dvě nová okna na západní stranu, a proto byla zakryta okna na stěně severní a díky tomuto opatření se mohly ve třídě účelněji uspořádat lavice.

Začátkem listopadu 1913 přibyla třináctá učebna, když byla opravena na náklady obce uzavřená tmavá třída v prvním patře. Bylo zde zavedeno plynové osvětlení, vybudována ventilace a nová podlaha. Třída byla vybavena novým nábytkem a opravenými lavicemi. Takže ve dvou třídách bylo polodenní vyučování změněno na celodenní.

TŘÍDY A POČTY ŽÁKŮ

V prvním roce fungování **matiční školy** byly otevřeny tři třídy, do kterých byly zapsány 402 děti. V následujícím školním roce se pro zapsaných 515 žáků otevřela pětitřídní škola, která měla s paralelkami devět učeben: čtyři třídy v domě Waageově, tři třídy v domě Teuchertově a dvě třídy na Teplickém předměstí. Od roku 1883/84 byla otevřena i opatrovna.

2. června 1885 se účastnilo předběžného zápisu do **veřejné obecné školy** 305 dětí, takže se počítalo s otevřením čtyř tříd veřejné školy. Ovšem na začátku školního roku (16. září) přišlo do školy 376 dětí, takže řídící učitel Alois Bílek žádal místní školní radu o otevření páté třídy – ta ovšem žádost zamítla, a tak řídící učitel poslal žádost okresní školní radě. Tato rada 3. prosince rozhodla, že se pátá třída má otevřít. Ale obecní zastupitelstvo podávalo proti tomuto rozhodnutí opakovaně protesty, takže otevření páté třídy oddálilo.

Ve školním roce 1890/91 **se vyučovalo polodenně**, protože opět nebyla ukončena jednání ohledně žádosti řídícího učitele o otevření pobočky kvůli vysokému počtu dětí (bylo jich zapsáno 511). V následujícím školním roce byly vzhledem ke stále se zvyšujícímu počtu dětí (v srpnu 1891 zapsáno 565 žáků) povoleny dvě pobočky, a to při čtvrté a páté třídě. Místnosti pro pobočky byly získány díky přestavbě školy v roce 1886.

Ve školním roce 1892/93 nastoupilo do české školy méně dětí (530), protože byla v Duchcově otevřena německá škola měšťanská. Rok před otevřením německé měšťanské školy žádali čeští rodiče o zřízení české měšťanské školy v Duchcově, avšak jejich žádost byla c.k. zemskou radou zamítnuta.

Další žádosti o paralelní třídy psal řídící učitel ve školním roce 1895/96, protože se do sedmi učeben nemohlo vejít zapsaných 693 dětí. Jeho žádosti však místní školní rada

nevyhověla, tak pan Bílek poslal o nevyhovující situaci telegram do Prahy. Zemská rada nařídila zástupcům města Duchcov nové řízení o paralelních třídách. Na veřejné schůzi musel starosta přiznat, že v německé škole ubylo 39 dětí, kdežto v české škole jich 98 přibýlo. Velice pečlivě zkoumal seznamy žáků české školy, ve kterých hledal chyby, dokonce i v některých rodinách osobně ověřoval, do které školy děti chodí.

Od 6. listopadu 1899 byla škola až do 3. prosince uzavřena kvůli rozšíření spalniček, což mělo špatný vliv na prospěch žáků.

Počátkem školního roku 1901/02 bylo zapsáno 833 dětí, tedy o 91 dětí více než loni. Proto správa školy podala k okresní školní radě žádost o povolení dalších dvou nutných poboček. Starosta obce a zároveň předseda místní školní rady pan Reidl poslal do školy místního dozorce, aby zkontroloval, zda žáci vypsání na seznamech jednotlivých tříd skutečně českou školu navštěvují. Protože seznamy žáků byly pravdivé, přijala místní školní rada v lednu jednomyslně návrh na rozšíření školy. Ale pobočky, vzhledem ke štvavé kampani vedené proti české škole a řídícímu učiteli v německém tisku a v interpelacích na schůzích říšské rady, otevřeny nebyly. Pobočky byly otevřeny až krátce před prázdninami v roce 1903. Zemská školní rada přitom nařídila, že tyto dvě nové pobočky se od školního roku 1903/04 změní v definitivní šesté třídy postupně pro chlapce a pro dívky. Do šesti tříd chlapeckých a šesti tříd dívčích nastoupilo v září 1904 ale o 45 dětí méně, a to z důvodů stěhování se horníků za prací do ciziny, zvláště do Německa.

Od školního roku 1909/10 se vzhledem k přeplněnosti obou prvních tříd (chlapecké i dívčí) učilo polodenně.

PŘEHLED TŘÍD A POČTU ŽÁKŮ (uveden vždy k začátku školního roku):

školní rok	počet tříd	počet poboček	chlapců	dívek	počet žáků celkem
1885/86	4	--	166	173	339
1886/87	4	--	154	170	324
1887/88	5	--	179	197	376
1888/89	5	--	222	238	460
1889/90	5	--	237	246	483
1890/91	5	--	256	255	511
1891/92	5	2	267	298	565

1892/93	5	2	244	286	530
1893/94	5	2	267	290	557
1894/95	5	2	305	290	595
1895/96	5	2	349	344	693
1896/97	5	5	370	348	718
1897/98	5	5	312	371	683 *
1898/99	5	5	356	360	716
1899/1900	5	5	374	370	744
1900/01	5	5	378	364	742
1901/02	5	5	424	409	833
1902/03	5	7	411	425	836
1903/04	6	6	417	413	830
1904/05	6	6	395	390	785 **
1905/06	6	6	383	408	791
1906/07	6	6	385	404	789
1907/08	6	6	403	401	804
1908/09	6	6	414	428	842
1909/10	6	8	390	430	820
1910/11	6	8	386	444	830
1911/12	6	8	374	436	810
1912/13	6	9	402	452	854
1913/14	6	9	406	493	899
1914/15	6	8	409	482	891
1915/16	6	7	411	470	881
1916/17	6	7	404	441	845
1917/18	6	7	413	437	850

* Úbytek žáků způsoben otevřením české měšťanské školy.

** Úbytek žáků způsoben stěhováním horníků za lepší práci do ciziny.

PORADY UČITELSKÉHO SBORU

Čtyřikrát do roka se konaly **klasifikační porady**, po kterých byly žákům vydány čtvrtletní zprávy (vysvědčení).

Vždy druhý pátek v měsíci probíhaly **učitelské porady**, které trvaly většinou dvě hodiny, někdy i déle. Na těchto pravidelných poradách byli učitelé seznamováni s úředními nařízeními, dále se diskutovalo o kázni a pílí žáků, o osnovách, vyučovacích metodách, o úpravě sešitů, o metodách vyučování v jednotlivých předmětech, o nákupu potřebných pomůcek, také probírali i některé problémy v české mluvnici. Pravidelně se kontroloval a zapisoval počet žáků v jednotlivých třídách, protože se velmi mnoho dětí stěhovalo. Také se hovořilo o nakažlivých nemocech, zejména o neštovicích, o očkování dětí. Ve školním roce 1891/92 vydala okresní školní rada nařízení, aby učitelé při zápisu dětí do školy požadovali po dětech průkaz, že byly očkovány. Dále byli učitelé poučeni, že mají ihned nahlásit výskyt chřipky, mají dbát na maximální čistotu a mezi vyučováním a po něm důkladně větrat ve všech školních místnostech. Také okresní rada vydala několik usnesení týkajících se cholery.

Na jaře 1899 byly na zkoušku **zavedeny domácí úkoly**, o jejichž významu se diskutovalo i na okresní poradě českých učitelů v roce 1905.

V lednu 1886, tedy krátce po založení veřejné obecné školy, žádal správce školy c.k. zemskou školní radu, aby se učitelé české školy mohli zúčastňovat okresních konferencí v lounském okrese, protože v teplickém okrese, do něhož Duchcov v té době patřil, se konaly pouze německé porady a z nich čeští učitelé nemohli čerpat potřebné náměty a zkušenosti. Žádost byla zemskou radou zamítnuta s tím, že čeští učitelé budou mít na Teplicku svou zvláštní poradou. Ta je v kronice zmiňována během školního roku 1891/92 a proběhla v Oseku. Hlavním tématem porady byla přednáška „**o písmu stojatém**“. Učitelé se dohodli, že zavedou toto písmo se sklonem devadesát stupňů v letošním školním roce pokusně ve všech prvních třídách teplického okresu. Řídící učitel Bílek na poradě vystoupil proti zavádění stojatého písma, protože dle něj není tak krásné jako písmo ležaté a bude působit dětem potíže. Později bylo zavedení stojatého písma na zkoušku nařízeno zemskou školní radou a bylo upraveno zvláštními předpisy. Na konci školního roku učitelé prvních tříd písemně podávali své zkušenosti s tímto písmem.

Ve školním roce 1905/06 byly zavedeny **porady učitelů s rodiči**, které se dle kroniky výborně osvědčily. První dvě porady s rodiči probíhaly v „Českém domě“, za účasti asi 200 lidí v prosinci a asi 60 lidí v dubnu. Třetí červencová poradá s rodiči proběhla v budově školy za účasti asi 200 rodičů. Rodičům se společné porady zalíbily a projevíli přání, aby se konaly častěji.

V září 1905 proběhla okresní porada českých učitelů duchcovského okresu. Kromě zprávy o stavu českého školství vystoupil i univerzitní profesor dr. E. Rádl s přednáškou „*Kterak pěstovati na venkově přírodopis jako vědu*“⁽³⁾. Alois Bílek zde hovořil na téma výchova dívek, dále se probíraly zprávy o učebnicích, mluvilo se i o domácích úkolech. Učitelé si tu zvolili i zástupce do okresní školní rady a vyslance do zemské porady učitelů – stal se jím Alois Bílek. Potvrzení jeho volby bohužel do srpna 1906 nepřišlo. Právě v srpnu 1906 předal řídící učitel Bílek správu školy učiteli Janu Haladovi, který byl jmenován zatímním řídícím učitelem. Definitivním řídícím učitelem byl od 1. března 1907 jmenován František Tirmantinger, který byl předtím správcem školy v Křivenicích v okrese Mělník, a před deseti lety na zdejší škole učil.

ŠKOLNÍ AKCE A OSLAVY

Pravidelně v prosinci vystupovaly děti na veřejnosti s vánoční hrou. Poté děti dostávaly koledu, ale i šaty a obuv. Tato **nadílka** byla rozdávána zásluhou dobrovolných spolků, se kterými spolupracovala i manželka již zmiňovaného vrchního inženýra paní Bydžovská.

V roce 1891 byly vystaveny některé práce žáků 5. třídy (výkresy a krasopisné listy) na **zemské jubilejní výstavě v Praze**. O výkresech žáků duchcovské školy se velice pochvalně v několika číslech „Besedy učitelské“ vyjádřil profesor uměleckoprůmyslové školy v Praze pan Václav Dědek.

Této zemské jubilejní výstavě se zúčastnilo 16. a 17. července (tedy o letních prázdninách) čtyřicet dětí pod vedením řídícího učitele Bílka a katechety pana Suchánka. Finanční náklady na tuto velkou výpravu byly hrazeny jednak z příspěvků od dětí a hlavně z darů, které poskytli podnikatelé, drobní živnostníci, ale i obyčejní spoluobčané, např. truhlář, hostinský, lesník nebo horník. Ředitelství železniční dopravy zlevnilo jízdenky všem výletníkům z Duchcova o polovinu, v Lounech dostaly děti na cestu do vlaku koláče, rohlíky, třešně a housky s uzeninou. Bezplatný nocleh měli účastníci výpravy zajištěný ve škole v Holešovicích. Na výstavišti dostali pozvání na oběd i večeři od pražských podnikatelů pocházejících z Duchcova. Kromě jubilejní výstavě si děti prohlédly významné pamětihodnosti Prahy, jako Belveder, Hrad, Klementinum, Týnský chrám, Staroměstskou radnici, Karlův most. Děti byly výletem velice nadšené a po návratu domů (přijely vlakem o půlnoci) vyprávěly rodičům až do rána své zážitky. Rodiče pak chodili se slzami v očích děkovat řídícímu učiteli za tuto zdařilou akci.

V roce 1892 se konaly velké **oslav**y **třístých narozenin Jana Ámose Komenského**. Učitelé plánovali, že proběhnou oslavy jednak ve škole společně se žáky a jednak ve městě ve spolupráci s českými spolky. Bohužel ministerstvo zakázalo školní slavnosti, a proto se učitelský sbor rozhodl, že druhou, tedy veřejnou část oslav provede co nejdůstojněji. Učitelé nacvičovali program pod vedením Aloise Bílka společně s českými spolky Besedou řemeslnickou, Sokolem, odbory Ústřední matice školské a Národní jednoty severočeské. Všichni účastníci se nácvičce nadšeně věnovali vždy až do pozdních nočních hodin. Oslava třístého narození J. A. Komenského, která se skládala ze sborových zpěvů, recitací, živého obrazu a přednášky A. Bílka o životě a působení velkého pedagoga, pokračovala večerní zábavou, je v kronice označována za jednu z nejkrásnějších slavností, které kdy Češi pořádali. Sešlo se více než tři sta hostů, kterým se program velice líbil, dokonce si vyžádali i přídavky sólistů. Oslava byla tedy skutečně důstojná.

Další oslava v tomto roce, kronikářem A. Bílkem označována také jako důstojná, se týkala **desetiletého fungování české školy** (první tři roky působila v Duchcově škola matiční, poté škola veřejná). Slavilo se poslední červencový den v neděli dopoledne za účasti českých spolků.

Patnáct let trvání české školy plánovali učitelé oslavit výstavou prací žáků a učebních pomůcek. Vzhledem k vážnému šíření nakažlivých chorob a k velkým změnám v učitelském sboru byla místo výstavy nacvičena s dětmi divadelní hra „Tři halíře“. Děti vystoupily se třemi představeními, a i když bylo vybíráno velice nízké vstupné, celkový výtěžek činil 586 korun 69 haléřů (po odečtení nákladů na kostýmy, dekorace a světelné efekty zbylo škole 154 korun 44 haléře). Představení navštívilo mnoho lidí, dokonce i němečtí spoluobčané, kteří neumějí česky. O vystoupení žáků se velmi dlouho v Duchcově hovořilo, dospělí obdivovali malé účinkující, kterých bylo celkem více než 150, i učitele, kteří věnovali nácvičce hodně volného času.

Během školního roku probíhaly různé **výlety** do okolí, a to buď pěšky nebo vlakem. Pěšky např. do Oseka na zřícenině hradu Rýzmburk, na Milešovku v Českém středohoří, do Dlouhé Louky u Oseka, Horního Litvínova, vlakem na Komáři vížku v Krušných horách, do Tiských skal, k pomníku Přemysla Oráče do Stadice, do Ústí nad Labem nebo na Moldavu v Krušných horách.

Učitelská jednota Komenský pořádala pro žáky **besedu** na téma „Cesta kolem světa“, se kterou přijel řídicí učitel Šrámek z Lovosic: „...*ochotně sem se svým*

skioptikonem (světlo Drumondovo!) a ukázal přes 100 krásných pohledů krajin a měst ze všech dílů světa ...⁴⁾.

První prázdninový den 16. července 1905 proběhla **dětská akademie** na oslavu dvacetiletého trvání veřejné české školy, na které vystoupily děti s recitací básní vlasteneckých i „jemně humorných“, zpívaly a samy hrály na housle a klavír. Akademie byla zahájena císařskou hymnou, ukončena písní Kde domov můj. Ve školní kronice je nalepen výstřížek z dobového tisku „Čas“, ve kterém je pochválena práce učitelského sboru, protože nacvičený program byl bohatý a oslavoval čistou lidskost a vlastenectví.

1. července 1906 proběhla ve škole **výstava** dětských prací, na kterou se přišlo podívat mnoho návštěvníků. Výstava byla otevřena od osmi do devatenácti hodin s jednohodinovou polední přestávkou. V jedné místnosti byly vystaveny dívčí ruční práce, ve druhé místnosti pak krasopisné sešity, v další třídě byla výstavka kreslení podle nových směrů a nakonec běžné kreslení.

POROVNÁNÍ NĚMECKÉ A ČESKÉ ŠKOLY V DUCHCOVĚ

V kronice duchcovské obecné školy se řídící učitel Bílek zmiňuje i o škole německé, když vypisuje údaje z výroční zprávy této školy uveřejněné v „Duxer Deutsche Zeitung“ (Duchcovské německé noviny). Např. v roce 1899 měla německá obecná škola dvacet tříd, ve kterých se učilo celkem 958 dětí (468 chlapců a 490 dívek, z toho 847 Němců a 111 Čechů), tzn., že v jedné třídě bylo průměrně 47,9 dětí. K tomuto počtu uvádí pan Bílek pro porovnání průměrný počet žáků ve třídě české obecné školy, a to 71,6 dětí. Tímto údajem dává řídící učitel jasně najevo (a v kronikách se o tom na různých místech zmiňuje) protěžování německé školy zastupitelstvem obce, a to vyšším počtem paralelních tříd, modernější budovou splňující hygienické požadavky, lepším vybavením školy. Při srovnávání zameškaných půldnů zjistil, že docházka do německé školy bývá lepší než docházka do české školy.

¹⁾ Viz Fond Státního okresního archivu Teplice: Koukal, P. *100 let české školy v Duchcově*. Městský národní výbor v Duchcově, 1983, s.5

²⁾ Dle zemského zákona ze dne 24.2.1873 týkajícího se dozoru nad školami má obecní zastupitelstvo do místní školní rady volit zástupce té národnosti, pro kterou je škola zřízena.

³⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: Kronika České obecné školy veřejné v Duchcově, 2. díl

⁴⁾ Tamtéž.

4.1.2 MĚŠŤANSKÁ ŠKOLA

Informace o měšťanské škole jsem čerpala z kroniky obecné školy, do které události týkající se zřízení a poté brzkého uzavření měšťanské školy zapisoval Alois Bílek, který měl největší zásluhy na jejím otevření.

Otevření měšťanské školy v Duchcově předcházely **tři žádosti** opatřené podpisy rodičů. První dvě žádosti (v letech 1888 a 1891) byly neúspěšné, protože obec na dotazy vyšších úřadů, zda dobrovolně zajistí potřebné náležitosti pro fungování české měšťanské školy, odpovídala záporně. Žádosti tedy byly zamítnuty. Po povolení zřídit v Duchcově chlapeckou měšťanku, ale německou, ztratili už čeští rodiče o další podepisování petice zájem. Ale řídící učitel obecné školy Alois Bílek se nechtěl jen tak vzdát. Psal mnoho dopisů Národní jednotě severočeské, Ústřední matici školské a několika poslancům. Téměř rok a půl trvalo, než pan Bílek sebral potřebné podpisy pod třetí petici. Koncem roku 1894 byli podepsaní rodiče pozváni k okresní školní radě do Teplic k výslechu. Aby se k němu mohli dostavit všichni podepsaní otcové, sehnal pan Bílek těm nejchudším peníze na cestu. 1. dubna 1895 proběhla komise týkající se zřízení měšťanské školy. Komise se zúčastnili zástupci rodičů, města, členové místní české školní rady. Zástupci města byli proti zřízení české měšťanské školy a k tomu udávali různé argumenty, jako např., že v politickém okrese Teplice jsou již tři měšťanské školy, a proto nemůže nikdo zastupitele Duchcova nutit otevřít další takovou školu; neexistuje žádné nařízení o zřízení jinojazyčné školy; škola poskytující vyšší vzdělání by měla mládež učit jazyku, kterým mluví většina obyvatelstva v obci; Duchcov na české školství dává velmi mnoho peněz a další výdaje už nejsou možné. Těmto názorům velice fundovaně oponoval A. Bílek. Zápisy z jednání byly zaslány zemské školní radě. Do konce roku psal řídící učitel několik dopisů s obsáhlými informacemi na místa, která rozhodovala o zřízení školy, třikrát osobně jel na jednání do Prahy. Tak se stalo, že na plenární schůzi zemské školní rady konané dne 14. ledna 1896 byl přijat díky úsilí dr. Herolda a dr. Srba návrh na zřízení české chlapecké školy měšťanské v Duchcově.

O den později přišla panu Bílkovi zpráva, že **chlapecká měšťanka byla povolena**. Češi měli velikou radost a panu Bílkovi, který se o povolení měšťanky zasloužil nejvíc, blahopřáli osobně i písemně. Proti tomuto rozhodnutí podala obec samozřejmě odvolání, to bylo ovšem zamítnuto. Jenomže obec otevření školy vůbec nepřipravovala. Koncem září se vypravili dva zástupci rodičů do Prahy, aby zemská školní rada

urychlila otevření školy. Zároveň tito rodiče využili příležitosti a osobně poděkovali českým členům rady za vymožení české měšťanské školy.

V říjnu 1896 byli zastupitelé obce zemskou školní radou vyzváni, aby pro školu sehnali místnosti. Obec to ale neudělala, naopak ještě ministerstvo žádala, aby bylo rozhodnutí o zřízení školy zastaveno. Na to ministerstvo odpovědělo jasným příkazem otevřít školu do osmi dnů a pokud by se tak nestalo, otevření školy zajistí okresní školní rada. Místnosti vhodné pro školu musela skutečně sehnat okresní školní rada, na náklad obce. Škola byla **umístěna v hotelu Union**, který vlastnila paní Vernerová. Byly najaty čtyři pokoje - jeden sloužil jako kabinet, tři byly spojeny ve velkou učebnu. Místo zatímního ředitele bylo nabídnuto A. Bílkovi, ten chtěl být ale jmenován definitivním ředitelem. Jenže tomu bránil starosta obce. Ředitelem se stal Josef Klečka, učitel z Loun. Školu otevřel na přání zemského inspektora dr. Hejzlara a okresního hejtmána hraběte Wallise dne 16. února 1897 Alois Bílek.

Měšťanskou školu mohou navštěvovat chlapci bydlící v duchcovském hejtmánství a je jim více než deset a půl roku. Z obecných škol sem přešlo 60 chlapců. Řídící učitel německé obecné školy nechtěl vydat budoucím žákům české měšťanské školy školní zprávy, musela ho k tomu donutit okresní školní rada. Z okolních obcí se přihlásilo 55 žáků, takže v I. třídě bylo 115 chlapců, proto žádal ředitel o pobočku, ale neúspěšně. Než byla připravena učebna v hotelu, museli se chlapci učit v zasedací síni okresní školní rady.

21. dubna 1898 byla u nejvyššího správního soudu projednávána stížnost obce týkající se zřízení české měšťanské školy. **Soud zrušil zřízení a otevření této školy.** Dle kroniky nemohlo toto rozhodnutí nikoho překvapit, protože o několik dní dříve bylo zrušeno ze stejných důvodů zřízení a otevření německé menšinové měšťanské školy na Královských Vinohradech. Pomůcky ze zrušené měšťanské školy byly přenechány české obecné škole.

Češi nabrali síly a zahájili další kroky ke znovuootevření české měšťanské školy: 12. července 1903 podali Alois Bílek a František Procházka k zemské školní radě žádost o zřízení chlapecké a dívčí školy měšťanské. Žádost byla opatřena 278 podpisy otců dětí školou povinných. Za rok (21. července 1904) přišla zamítavá odpověď, odůvodněná tím, že v politickém okrese Duchcov je zřízen dostatek měšťanských škol jak chlapeckých tak i dívčích. Obyvatelé Duchcova si tedy museli na vznik české měšťanské školy počkat až na rok 1919.

4.1.3 ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY

V prosinci 1898 založil duchcovský řídicí učitel obecné školy **Spolek paní a dívek českých v Duchcově**, který má podporovat chudou, pilnou a mravnou mládež české školy. Těmto žákům spolek zajišťoval psací a kreslicí potřeby, pomůcky na ženské ruční práce a učebnice. Nejchudším dětem pravidelně daroval zimní oděv a obuv; dětem z nejbližších obcí v zimě zajišťoval v poledne polévku. To se podařilo až od lednu 1904, kdy tento spolek založil „polévkový ústav“. V kronice jsou vypsána jména dobrovolníků, kteří poskytli finanční dary, aby se ve školním sklepě mohly vařit polévky. Vařilo se do 22. března, za dva měsíce bylo uvařeno celkem 5970 porcí, z toho si děti 2503 porce zaplatily a ostatní porce byly rozdány zdarma. Spolek zajišťoval každoročně vánoční nadílku.

V červenci 1907 tento spolek finančně zajistil dvoudenní výlet pro sedmdesát dětí do Prahy za poznáním pamětihodností.

Po smrti lékárníka Boudy (1893), který byl dlouholetým předsedou spolku Česká beseda, vznikla z jeho odkazu (jeden tisíc zlatých pro pilné a chudé děti české školy) **Boudova nadace**. Každým rokem se mají městskou radou rozdělovat úroky této jistiny dětem, které navrhne řídicí učitel. V kronice jsou vypsána jména dvou až osmi chlapců a dívek, kteří byli i s rodiči každoročně zváni na radnici a každému z dětí byla z Boudovy nadace předána určitá částka, většinou to bylo dvacet zlatých.

23. října 1901 vznikl v Duchcově zvláštní **školní spolek Palacký**. Jeho vznik souvisel se zrušením české veřejné měšťanské školy v roce 1898. Tehdy chtěl pan Bílek měšťanku v Duchcově zachovat a jednal s Ústřední maticí školskou a Národní jednotou severočeskou (obě sídlem v Praze), zda by nemohly poskytovat finanční podporu měšťanské škole soukromé. Oba spolky si uvědomovaly oprávněnost této školy, ale finančně ji podporovat nemohly. Myšlenka soukromé měšťanky ustoupila do pozadí díky založení České záložny v říjnu 1899. Ale pan Bílek se nevzdával a ohledně vzniku soukromé měšťanky si s oběma výše uvedenými spolky dopisoval a dokonce i osobně jednal s předními zástupci těchto spolků. Výsledkem jeho snažení byl vznik spolku Palacký se sídlem v Duchcově. Starostou spolku byl na valné hromadě 15. prosince 1901 zvolen Alois Bílek, místostarostou obchodník Jan Vichr, jednatelem zemský advokát JUDr. R. Stejskal a pokladníkem Jan Hlavatý, účetní České záložny. Spolek byl založen za účelem zakládání, udržování a podporování českých vyšších škol v Podkrušnohoří. Dalším úkolem spolku byla podpora nadaných chudých dětí ve

studiu, pořádání přednášek, výstav, výletů, národních slavností, divadelních her a podobných akcí.

V prosinci 1901 proběhla v Duchcově slavnost k dvacetiletému výročí založení spolku **Česká beseda**. Slavnostní řeč pronesl řídící učitel Bílek, pak následovala hudební vystoupení i za účasti bývalého pěvce Národního divadla v Praze a divadel v Drážďanech a ve Vídni tenoristy Laška. Večírku se zúčastnilo mnoho obyvatel Duchcova i okolí.

Česká řemeslnická beseda oslavovala během Velikonoc roku 1903 dvacáté výročí svého vzniku – po dopolední mši svaté byla posvěcena nová stuha na prapor, odpoledne vyrazil slavnostní průvod k hostinci paní Menclové. Zde si účastníci oslav vyslechli slavnostní projevy.

V květnu 1904 začala paní Marie Vernerová v Českém domě stavět tělocvičnu a hostinský sál pro tělovýchovnou jednotu Sokol.

V červnu téhož roku proběhly dvoudenní oslavy dvacetiletého trvání zdejšího spolku **Sokol**. Vrcholem slavnosti bylo veřejné cvičení na cvičišti u nádraží. Po cvičení pronesl místostarosta Sokola v Praze dr. Novotný vlasteneckou řeč, která na hojné obecenstvo hluboce zapůsobila. Na závěr dvoudenního setkání proběhl večírek v hostinci u Menclů. K dvacetiletému jubileu byl vydán pamětní spis o 48 stranách.

Před začátkem školního roku 1904/05 byly opět problémy se zápisem dětí do české školy. Proto místní **Politický dělnický klub** svolal veřejnou schůzi, jejímž hlavním bodem bylo projednání českého školství v Duchcově. Ze schůze vzešla rezoluce, která byla zaslána zemské školní radě a uveřejněna v místním denním tisku. Obsahem rezoluce byla kritika, že nebyla nikde vyvěšena vyhláška o tom, kde se koná zápis dětí do české školy, ale vyhláška o zápisu do německých škol visí ve městě na každém rohu. Další bod rezoluce se týkal toho, že zápis provádí zaměstnanec obecního úřadu pan Melzer, který vůbec neumí česky, takže se nemůže s rodiči domluvit. Dále si Češi stěžují, že české děti, které dosáhnou šestého roku věku až v měsících září až prosinec, jsou českou místní školní radou odmítány, ale do německé školy jsou přijímány. Stížnost se dotýká i místní školní rady, která je složena z Němců, kteří jsou známí svými protičeskými postoji a dělají vše, aby české škole uškodili. V posledním bodě rezoluce se píše o tělocvičně, kterou česká škola vůbec nemá. Podepsaní rodičové žádají zemskou školní radu, aby obecní zastupitelstvo v Duchcově bylo donuceno dodržovat zákonné předpisy a přistupovalo k české škole stejně dobře, jako přistupuje ke školám německým. Rezoluce ale neměla žádný úspěch.

České spolky připravily na 25. června 1905 oslavu **dvacátého výročí** trvání **české veřejné obecné školy** v Duchcově. Oslava měla začít dopolední slavnostní mší, na které měli latinsky zpívat členové lounského spolku Hlahol. Tuto velkou mši ale na poslední chvíli starosta zrušil, protože prý Němci byli touto akcí velice znepokojeni a chtěli sami kostel zaplnit tak, aby se do něj Češi již nevešli. Děkan neodolal starostově tlaku, pořadatelé oslav nechtěli násilí, a tak byla slavnostní mše vyškrtuta z programu. Na základě zrušení mše, která měla být zpívána latinsky, vystoupilo mnoho rozhořčených Čechů z církve. Oslava tedy začala obědem v Českém domě a pokračovala slavnostním projevem zemského poslance MUDr. Václava Šamánka z Liberce, který hovořil o důležitosti výchovy i vyučování v mateřském jazyce. Dále následovaly pěvecko hudební produkce. Na slavnost došlo mnoho písemných i telegrafických pozdravů od českých spolků i jednotlivců, kteří dříve v Duchcově působili.

4.1.4 VZTAHY ČECHŮ A NĚMCŮ

Na podzim 1899 vyměnila městská rada „...*tabulky na obvodu města...*“⁽¹⁾, čímž jsou myšleny zřejmě tabulky s názvy ulic, které byly dosud psané německy i česky, za tabulky psané pouze německy.

V prosinci 1899 během jedné noci byly černě natřeny nápisy českých a několika židovských firem. **Začerněny** byly i **české nápisy** na poštovních schránkách. Během této noci byla rozbita sklepní okna u domu řídícího učitele Bílka.

V říjnu 1901 v nočních hodinách rozbili neznámí pachatelé celkem dvacet šest okenních tabulek v bytě pana Bílka, jednu tabuli pak rozbili u dr. Václava Vaňouse. Řídící učitel se doslechl, že se ho někdo chystá přepadnout na ulici, a tak si sehnal povolení k nošení zbraně a zakoupil si revolver, který ale nikdy nepoužil.

Na základě žádosti podané správou obecné školy ohledně rozšíření počtu tříd o dvě pobočky se rozpoutala **štvavá kampaň proti řídícímu učiteli a českým školám** v německy osídlených oblastech: německý poslanec K. H. Wolf nazval při schůzi říšské rady řídícího učitele Aloise Bílka podvodníkem, který při zápisu přijal více než 80 dětí protizákonně. Kampaň proti řídícímu učiteli rozpoutaly na jaře 1902 i Duxer Deutsche Zeitung (Duchcovské německé noviny), které několik svých článků věnovaly pomluvám, že pan Bílek přijal podvodem 121 dětí, aby česká škola musela být rozšířena o další dvě třídy, dále kritizovaly německé obecní zastupitelstvo, že proti řídícímu

učiteli ihned nezakročilo jako jeden muž a okamžitě neinformovalo ministerstvo vyučování. Objevil se i požadavek, aby byl pan Bílek z Duchcova odstraněn. Na základě novinových článků sepsala místní školní rada proti řídícímu učiteli stížnost, kterou zaslala spolu se seznamy žáků přijatých údajně protizákonně k okresní školní radě. Ta vyzvala správu školy, aby celou záležitost vysvětlila. Správa školy stížnost podrobně prostudovala a takto se vyjádřila k jednotlivým bodům stížnosti: do české školy jsou přijímány děti, kterým k 1. září ještě nebylo šest let, ale tohoto věku dovrší nejpozději do konce prosince -- tak to praktikuje i německá škola a nikdy jí to vytýkáno nebylo. Obvinění, že jsou na seznamech zapsané děti, které dostaly propouštěcí vysvědčení, je nespravedlivé, protože děti byly propuštěny během školního roku, což nemůže mít vliv na stav žáků k 1. září. Navíc místní školní rada ve své stížnosti píše o propuštěné dívce, která školu nikdy nenavštěvovala a tudíž ani není na seznamu vytvořeném správou školy, nebo jinou dívku, která obdržela propouštěcí vysvědčení na jaře, započítává místní rada dvakrát nebo dokonce uvádí mezi propuštěnými dětmi, kterým chybí do 14 let dva i více roků a školu tedy ve skutečnosti navštěvují. Další nesmyslnou výtkou bylo to, že škola přijala 1. září řadu dětí, které se během školního roku z Duchcova odstěhovaly -- není možné, aby při zápisu správa školy uměla odhadnout, které děti se během roku přestěhují. Okresní školní rada poté na schůzi uznala, že **stížnost místní školní rady na správu školy byla neoprávněná**. Ovšem tolik potřebné dvě pobočky se přesto neotevřely.

Ohledně duchcovské obecné školy byly podány na schůzích říšské rady v dubnu 1902 **dvě interpelace**. První se týkala řídícího učitele Bílka, který se „prý“ schválně do Duchcova přistěhoval z vnitrozemí, aby zde zakládáním a rozšiřováním českých škol rozeštvál domácí německé obyvatelstvo. Dle poslanců Hanicha a Eisenkolba není potřeba zakládat na německém území české školy, protože **čeští přistěhovalci se mají učit němčinu**, která je pro ně nepostradatelná. Rozšiřovat českou školu chce řídící učitel Bílek podváděním při zápisu dětí, a proto takový člověk nemůže vykonávat řídící funkci výchovného zařízení. Druhá interpelace poslanců Schreitera a Wolfa rozebírá kromě nezákonného přijímání žáků do českých škol i to, že Alois Bílek nepřijímá dopisy místní školní rady psané německy. Poslancům se také nelíbí, že okresní školní rada v Duchcově „...*mlčky schvaluje agitace Čechů pod vůdcovstvím Bílka...*“⁽²⁾ Není známo, že by ministerstvo vyučování na tyto interpelace odpovědělo.

¹⁾ Fond státního okresního archivu Teplice: Kronika České obecné školy veřejné v Duchcově, 2. díl

²⁾ Tamtéž.

4.2 ČESKÉ ŠKOLY V DUCHCOVĚ PO VZNIKU ČSR

4.2.1 OBECNÁ ŠKOLA

Vznik nové republiky je v kronice označován jako státní převrat. Díky němu se mohli lidé volně projevovat, a proto v listopadu 1918 přestoupilo z německých do českých škol 93 chlapců a 90 dívek. Takže některé třídy obecné školy musely být kvůli velkému počtu rozděleny, jenže ve staré školní budově nebylo pro nově vzniklé třídy místo. Němci museli po několika dlouhých jednáních uvolnit polovinu budovy německé školy dívčí (nepotřebovali celou budovu, protože jim ubyly děti).

Na obecné škole se vzhledem k nedostatku místa vyučuje ve čtrnácti třídách polodenně, střídavě se školou německou. Mnoho dětí vlivem předchozí docházky do německé školy neumí hovořit česky, i když jejich rodiče jsou Češi. Problémy s docházkou nastaly zejména v únoru a březnu 1919, protože nejprve museli učitelé na základě vládního nařízení pomoci při kolkování peněz, škola byla uzavřena osm dní a pak se výuka střídavě přerušovala kvůli nedostatku uhlí.

Na základě žádosti z listopadu 1919 rozdělila zemská školní rada v červnu 1920 školu podle pohlaví na dvě samostatné školy se dvěma správami. Vznikla tedy **pětitřídní škola chlapecká a pětitřídní škola dívčí**. Obě školy měly ještě čtyři zatímní pobočky.

STAVBA NOVÉ BUDOVY OBECNÉ ŠKOLY

Vyprojektovaná budova byla malá a plány se musely předělat, stavba nové školy se protahovala. V roce 1920 se ani přesně nevědělo, na kterém pozemku se má škola postavit. Obec sháněla na stavbu školy půjčku, protože rozpočet na stavbu převyšoval částku šest miliónů korun. K této částce bylo třeba ještě přičíst nemalou sumu na vybavení tříd a kabinetů.

V květnu 1922 ministerská komise v Duchcově zjistila, že je skutečně třeba postavit novou budovu pro obecné školy a domluvila se s obecním zastupitelstvem, že **obec postaví budovu pro obecné školy a ministerstvo veřejných prací zajistí zase stavbu budovy pro měšťanskou školu**. Takže na jaře 1923 začala obec se stavbou obecných škol. Jenže již v létě němečtí členové obecního zastupitelstva vyhrožovali, že stavbu zastaví, pokud nezačne stát stavět budovu pro měšťanskou školu. Ministerstvo veřejných prací spolu s ministerstvy financí a vyučování zaslaly obci písemné prohlášení, že měšťanskou školu začnou stavět nejpozději v roce 1924. Toto prohlášení německé zastupitele v Duchcově uklidnilo a přestali klást odpor ohledně pokračování stavby obecných škol.

Poslední zápis v kronice obecné školy je ze školního roku 1922/23, a tak kdy byla budova pro obecné školy dokončena, se dozvídám z brožurky vydané ke stému výročí české školy v Duchcově¹⁾: Stavba budovy pro české obecné školy byla slavnostně předána 16. listopadu 1924. Dnes zde sídlí Střední průmyslová škola Duchcov.

¹⁾ Fond státního archivu Teplice: KOUKAL, P. *100 let české školy v Duchcově*. Městský národní výbor v Duchcově : 1983.

4.2.2 MĚŠŤANSKÁ ŠKOLA

Materiál pro zpracování duchcovské měšťanské školy jsem čerpala z Pamětní knihy Měšťanské školy chlapecké a dívčí v Duchcově, která je vedena od školního roku 1919/20 do konce školního roku 1936/37 a je uložena v archivu v Teplicích.

Od 10. února 1919 začíná zápis do **české měšťanské školy chlapecké i dívčí**. O pět dní později se vzhledem k počtu zapsaných dětí otevírají tři třídy měšťanské školy chlapecké a stejný počet tříd měšťanky dívčí. Těchto šest tříd je umístěno ve staré budově české školy na náměstí ve dvoře. Učitelé učí za stejný plat jako učitelé obecné školy, protože do konce školního roku nedošlo pro měšťanskou školu oficiální povolení (došlo až 6. července 1919). Na dívčí škole se začal vyučovat ve druhé a třetí třídě francouzský jazyk. Vyučovala mu odborná učitelka Marie Stračovská po třech hodinách týdně do konce školního roku zdarma.

Od 1. ledna 1921 převzalo měšťanské školy do správy ministerstvo školství a národní osvěty, což učitelé vítali, protože ministerstvo se o školy dobře staralo,

nakupovalo školám sešity, učebnice, vybavovalo je pomůckami na různé předměty i potřebným nábytkem.

STAVBA NOVÉ BUDOVY MĚŠŤANSKÉ ŠKOLY

Na schůzce 13. května 1922 se domluvilo obecní zastupitelstvo s ministerstvem školství, že budovy pro obecné školy postaví obec a budovu měšťanské školy stát. Po několika příslibech ze strany ministerstva veřejných prací se konečně začala v roce 1924 budova měšťanské školy stavět. Plány novostavby vypracoval dr. Ing. Ondřej Severin, profesor české techniky. Vlastní stavbu na pozemku v „Bažantnici“ provedl stavitel Karel Šper, architekt na Královských Vinohradech.

Novostavba byla dokončena na podzim roku 1926. **Slavnostní otevření nové budovy** probíhalo ve dvou dnech v polovině května 1927. Odpoledne a večer děti sehrály hru se zpěvy a tanci pod názvem „Princezna Zlatohvězda“. Následující den byla na programu prohlídka celé školy a všech kabinetů.

PORADY A AKCE UČITELSKÉHO SBORU

Na učitelské poradě bylo dohodnuto zavést do školy pozdrav „dobrý den“, také se učitelé domluvili, že nebudou se žáky chodit ani ve všední dny ani v neděli na mše do kostela, protože nechtějí, aby bylo republikové školství závislé na církvi. Byla provedena revize školní žákovské knihovny a byly vyřazeny knihy, které škola musela mít v době války, naopak spisy, které musely být za války vyřazeny, byly vráceny zpět.

Většina učitelů se zúčastnila VII. sokolského sletu v Praze ve dnech 28. a 29. června 1920. Poté se učitelé těšili na I. všeučitelský sjezd naší republiky, který navštívil i pan prezident. Na sjezd přijelo mnoho učitelů z celé republiky, což ukazovalo velký zájem pedagogů o své vzdělání i o vzdělání národa.

ŠKOLNÍ AKCE A OSLAVY

Pro své žáky a žákyně pořádala škola bezplatná poučná **představení s promítáním** obrázků, např. s názvem Šumava, Aleš a jeho dílo, Jan Žižka z Trocnova, Tatry, Napříč Afrikou, Z cesty po Japonsku, Švýcarsko, Ze světa ptačího, Za čínskou zdí, Dánsko, František Palacký a také přednášky, např. o Krkonoších, se kterou přijel řídící učitel Jan Buchar z Jilemnice.

Děti jezdily na **výlety** do Jáchymova a Karlových Varů, do Českého ráje, na Šumavu k Černému a Čertovu jezeru, do Prahy; na exkurze do okresního muzea, do Schichtovy

továrny v Ústí nad Labem, do Krkonoš, na Ještěd, na Kokořín. Na škole existoval cyklistický kroužek, se kterým žáci ve volných chvílích vyjížděli na výlety do nedalekého Českého středohoří a také lyžařský kroužek, který podnikal časté výpravy do blízkých Krušných hor.

Pravidelně před koncem školního roku připravovala škola **výstavku** prací svých žáků – výkresů, rysů, ručních prací ženských i chlapeckých.

Děti se v rámci výuky zúčastňovali i promítání filmů v místním biografu, např. Život v pralese, Vsesokolský slet, Lov zvířat v Habeši, Výstup na Mount Everest, Vzteklinu u lidí a zvířat, K. H. Borovský

Měšťanská škola pořádala od 1. prosince 1922 ve večerních hodinách **tříměsíční kurs pro dospělé**. Tento kurs byl bezplatný a byl zaměřen na procvičení českého jazyka (mluvnice a pravopisu), počtů, zeměpisu, dějepisu a občanské nauky. Kursu se zúčastnilo přes osmdesát dospělých. Učili se ve dvou odděleních po šesti hodinách týdně. Na závěr kursu účastníci mezi sebou vybrali dvě stě korun, které darovali škole na pomůcky pro chudé žáky.

Měšťanskou školu si při příležitosti návštěvy legionářů v Duchcově prohlédl ministr školství dr. Markovič 9. května 1925.

4.2.3 GYMNÁZIUM

Kronika Českého státního reformního reálného gymnázia v Duchcově je rovněž uložena v teplickém archivu a je vedena od školního roku 1919/20 do konce školního roku 1937/38.

Gymnázium bylo založeno na základě ministerského výnosu z 8. srpna 1919. Stalo se jediným českým gymnáziem v bílinském, teplickém a duchcovském okrese. Ředitelem byl jmenován Julius Bartošek, profesor státní reálky na Žižkově. Vyučovat na **českém státním reformním reálném gymnáziu** v Duchcově se začalo **6. října 1919**. Zápis a přijímací zkoušky proběhly během čtyř zářijových dní, bylo přijato celkem 219 žáků. Otevřeny byly tyto třídy: I.A a I.B, obě se 44 žáky, II.A a II.B po 48 žácích a III. třída se 35 žáky. Slavnostní zahájení vyučování na českém gymnáziu proběhlo v neděli 12. října. Nejprve si shromáždění vyslechlo proslovy ředitele školy, redaktora Hornických listů Václava Draxla, který vystoupil za českou menšinu a starosty duchcovského Sokola Rudolfa Kronholce. Poté následovala vystoupení žáků,

kteří recitovali Nerudovy a Bezručovy básně a vystoupení učitelů s hudebním a pěveckým programem. Slavnost byla zakončena státní hymnou.

Škola byla zpočátku umístěna v budově německého reálného gymnázia, a to na základě svolení obce do konce školního roku 1920/21. V den zahájení vyučování na českém gymnáziu **podepsali ředitelé české i německé školy dohodu** o využívání budovy německého gymnázia. Podle této dohody bude mít české gymnázium své prostory ve druhém poschodí, německé gymnázium v přízemí a prvním poschodí. Obě školy budou společně využívat aulu, tělocvičnu, posluchárnu fyziky a chemie. Německé gymnázium dovoluje, aby české gymnázium využívalo veškerých německých učebních pomůcek a sbírek. Z toho důvodu bude na obou stranách upraven rozvrh vyučovacích hodin tak, aby mohly pomůcky a sbírky využívat obě školy bez problémů.

Od školního roku 1920/21 se škola rozšiřovala vždy o další vyšší třídu (viz níže tabulka Přehled tříd a počty žáků na gymnáziu), takže od školního roku 1924/25 se škola stala úplným gymnáziem. K přijímacím zkouškám se mohli hlásit žáci, kterým v době přijímacích zkoušek bylo deset let, nebo deseti let dosáhnou do konce školního roku. Na gymnázium se mohli hlásit i žáci z měšťanských škol, a to do druhé, třetí nebo čtvrté třídy. V červnu 1925 proběhly první maturitní zkoušky.

STAVBA A OTEVŘENÍ NOVÉ BUDOVY GYMNÁZIA

O **stavbě nové budovy** se jednalo již během roku 1920, a to hlavně z důvodu, že obec na zasedání právní sekce v listopadu 1919 sdělila, že české gymnázium ponechá v budově německého gymnázia pouze do konce školního roku 1920/21, tedy tak dlouho, jak zněla dohoda, protože obec chce v budoucnosti německé gymnázium rozšířit o další třídy.

Podnětem k zahájení stavby byl návrh tří poslanců (Václava Sladkého, Landové – Štychové a Václava Draxla) na zasedání poslanecké sněmovny Národního shromáždění. V červnu 1920 uvedli pro postavení důstojné budovy pro české gymnázium tento důvod: „*Pohraničí potřebuje především inteligenci, a to inteligenci vzešlou z tamního lidu, která by k tomuto kraji přilnula a trvale zde zůstala. Jde o jedinou českou střední školu pro tři rozsáhlé okresy, a to duchcovský, teplický a bílinský.*“⁽¹⁾

Komise určená pro vyhledání pozemku doporučila ministerstvu veřejných prací pozemek v bývalém hospodářském dvoře Valdštejnů nedaleko náměstí. Dvůr byl vykoupen až koncem roku 1922 za dvě stě tisíc korun. Na jaře příštího roku začaly demoliční práce. Pozemek pak musel být nejprve odvodněn, protože zde kdysi býval

rybník. Rohové pilíře základů jsou až osm metrů hluboko v zemi. Projekt na stavbu školy vypracoval architekt ing. Ladislav Skřivánek, který působil jako profesor umělecko - průmyslové školy v Praze. Stavbu provedla pražská firma Viktora Beneše v letech 1924 až 1926. Do té doby bylo české gymnázium stále umístěno v budově německého gymnázia, ovšem protože se počet tříd zvyšoval, bývaly dvě třídy umístěny na duchcovském zámku, jedna třída dokonce v městském hotelu, ale pro špatné podmínky byla přestěhována do novostavby chlapecké a dívčí obecné školy, ve které sídlily další dvě třídy českého gymnázia.

Přestěhování školy do nové budovy proběhlo během vánočních prázdnin a začalo se zde vyučovat v lednu 1927. Slavnostní **otevření budovy** se uskutečnilo 21. a 22. května 1927. Přípravný výbor této velké slavnosti informoval o slavnostním otevření českého gymnázia **veřejnost v širokém okolí**. Večer v sobotu 21. května proběhla slavnostní akademie žáků. Následující den **začala oslava velkým průvodem**, kterého se zúčastnili žáci všech českých duchcovských škol, skauti, sokolové, střelci, hasiči a další spolky působící ve městě, železničáři, legionáři v uniformách a mnoho českých občanů z okolí. Tento průvod vyšel od vlakového nádraží přes město k nově postavené budově školy. Před budovou čekali zástupci ministerstev a úřadů a také pozvaní hosté. V úvodní řeči ředitel gymnázia Julius Bartošek uvítal všechny vzácné hosty a přečetl pozdravné dopisy, např. od Kanceláře prezidenta republiky, ministerstva školství a národní osvěty, ministerstva zahraničí, prezidia zemské školní rady, od konkrétních poslanců, inspektorů, ředitelů českých škol ve vnitrozemí a od českých spolků. Další řečníci ve svých projevech vyjadřovali radost nad vlastní budovou české střední školy, pohovořili o důležitosti vzdělání pro tento kraj, připomněli i utiskování českého lidu a školství za dob Rakouska, vyzdvihli úsilí českých horníků a sklářů o vybudování českých škol. Projevy všech řečníků byly přijaty s jásotem a nadšením. V kronice gymnázia jsou podpisy hostů této slavnosti na devíti stranách formátu A₄.

V lednu 1935 proběhla společná schůze profesorského sboru s rodiči, na které se přítomní domluvili, že by se mělo stávající reformní reálné gymnázium změnit na **reálné gymnázium**. Důvodem této změny byly jednak problémy při přestupu žáků na gymnázia do vnitrozemí, kde fungovala zpravidla pouze reálná gymnázia, dále větší možnost vysokoškolského studia po absolvování reálného gymnázia a také to, že včasné zahájení studia latiny prohlubuje formální vzdělání a lépe žáky připravuje na studium francouzského jazyka. Zemská školní rada tuto změnu schválila a od školního roku 1935/36 se škola stala od primy po tercii reálným gymnáziem; místo francouzštiny se

studenti začali učit latinu. Celý ústav se měl stát reálným gymnáziem od školního roku 1940/41, k čemuž bohužel vzhledem k připojení pohraničí k německé říši na podzim 1938 nedošlo.

SPORTOVNÍ A KULTURNÍ AKCE

Studenti se věnovali recitaci, zpěvu, hudbě, divadlu a v neposlední řadě sportu. S kulturním programem vystupovali na studentských akademiích pořádaných školou, ale i na různých slavnostech pro širokou veřejnost.

V zimě jezdili žáci se svými učiteli na lyžařské výlety do Krušných hor, ale i na Šumavu.

V létě pak poznávali naši republiku během turistických výletů do Krkonoš, Českého ráje, Lužických hor, Podyjí, Znojma, Brna, do Českého středohoří, do Hřenska, Karlových Var, na Křivoklát nebo na Karlštejn.

PŘEHLED TŘÍD A POČTY ŽÁKŮ NA GYMNÁZIU:²⁾

školní rok	<u>nižší stupeň (I. – IV.)</u>			<u>vyšší stupeň (V. – VIII.)</u>				na škole celkem žáků	
	počet tříd	chlapců	dívek	celkem	počet tříd	chlapců	dívek		celkem
1919/20	5	165	56	221	--	--	--	--	221
1920/21	7	232	95	327	--	--	--	--	327
1921/22	8	245	104	349	1	21	8	29	378
1922/23	8	241	95	336	2	49	15	64	400
1923/24	8	219	103	322	3	73	19	92	414
1924/25	8	229	98	327	4	98	25	123	450
1925/26	8	202	93	295	4	98	21	119	414
1926/27	8	176	84	260	4	111	26	137	397
1927/28	8	149	64	213	4	108	33	141	354
1928/29	6	120	43	163	4	101	32	133	296
1929/30	6	111	44	155	4	94	27	121	276
1930/31	5	127	49	176	4	84	26	110	286
1931/32	6	153	60	213	4	70	24	94	307
1932/33	7	188	85	273	4	57	27	84	357
1933/34	8	216	107	323	4	53	31	84	407
1934/35	8	223	108	331	4	59	26	85	416

1935/36	8	214	109	323	4	71	28	99	422
1936/37	8	181	114	295	4	91	34	125	420
1937/38	8	181	124	305	5	116	40	156	461

¹⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: Kronika ústavní Českého státního ref. reálného gymnázia v Duchcově.

²⁾ Fond Státního archivu Teplice: Kolektiv autorů: *50 let českého gymnázia v Duchcově*. Most : Dialog, 1970.

4.2.4 ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY

Brzy po vzniku Československé republiky byl v Duchcově ustaven národní výbor, který měl převzít politickou správu. Prvním úkolem tohoto výboru bylo vyměnit nepřátelské úředníky okresní správy za spolehlivé vlastenecké lidi. Na druhém místě bylo rozvíjet české školství.

Pomalou se začal měnit ráz města, přibývalo českých označení, častěji a hlasitěji byla ve městě slyšet čeština. České sebevědomí, které bylo zpočátku zakřiknuté, podporoval postupný návrat vojáků z války, kteří bojovali v československých legiích. Město navštívil 1. března 1925 na pozvání legionářů ministr zahraničí dr. Edvard Beneš.

Při oslavách devátého výročí vzniku samostatné republiky byl před budovou gymnázia odhalen **pomník Karla Havlíčka Borovského**. Češi přemýšleli, kterému vlastenci by měli pomník postavit a K. H. Borovského vybrali, protože byl Čechy žijícími na severu země velice ctěn pro svůj nebojácný postoj ke kritice poměrů v tehdejší společnosti. Odhalení pomníku předcházela průvod městem. Ve stejný den byl předán gymnáziu prapor, který pro školu vytvořil Spolek paní a dívek českých v Duchcově.

Chudé studenty na gymnáziu podporovaly české spolky, např. Národní jednota severočeská, Ústřední matice školská nebo Spolek paní a dívek českých v Duchcově. Tyto **spolky poskytovaly chudým studentům stipendia** a staraly se o bezplatné obědy pro tyto žáky.

V listopadu 1924 byl založen Spolek pro podporování chudých žáků českého státního reformního reálného gymnázia v Duchcově, jehož zdrojem příjmů byly členské příspěvky, dary úřadů, peněžních ústavů a různých spolků, výtěžky ze sbírek, výnosy ze

studentských akademií a dary jednotlivců. Vybrané finanční částky (např. od 13. června 1925 do 12. června 1926 bylo vybráno 26 611 Kč) sloužily na nákup šatů a bot pro chudé studenty, dále se jimi hradily náklady na exkurze a výlety, lékařská ošetření, nakupovaly se knihy do knihovny a učební pomůcky.

4.3 SNAHA O ZALOŽENÍ ČESKÉ ŠKOLY V HRDLOVCE PŘED VZNIKEM ČSR

Čerpala jsem ze školní kroniky, ve které je popsáno školství v obci od roku 1895 do školního roku 1949/50. Za celou uvedenou dobu vedl kroniku pouze jeden kronikář, který zápisy hodnotící školství v Hrdlovce od roku 1895 zapsal v roce 1945 po skončení 2. světové války. Žádné podrobnosti ze života školy zde tedy bohužel nejsou uvedeny.

Česká škola v Hrdlovce byla zřízena až k 1. lednu 1919, i když čeští rodiče usilovali o založení české školy od měsíce října 1895.

Obec Hrdlovka se tehdy skládala ze dvou obcí, a sice z **Nové Vsi a Hrdlovky**. Obě byly sloučeny v jednu obec v roce 1927 na základě výnosu ministerstva vnitra ze dne 14. 4. 1927.

V říjnu 1895 proběhla komise o vyškolení Hrdlovky od osecké školy. Němci potřebovali pod žádost o vyškolení hodně podpisů, a tak Čechům za jejich podpisy slíbili, že až si postaví novou školu, budou v ní mít Češi jednu třídu. Německá škola byla postavena o rok později, ale Němci svůj slib nedodrželi a české děti musely chodit stále **do školy do Oseka**.

V roce 1902 nebylo na základě žádosti českých rodičů povoleno zřídit v Hrdlovce samostatnou českou školu, ale byla zde povolena celoroční expozitura. Jenže Němci podali odvolání proti tomuto rozhodnutí zemské školní rady a expozitura otevřena nebyla.

Aby v Hrdlovce nemusela být česká škola zřízena vůbec, domluvili se zastupitelé zdejší obce se zastupiteli Oseka, že přispějí na stavbu budovy pro českou školu umístěnou v Oseku finanční částkou ve výši tří čtvrtin celkového nákladu (viz 4.8 Česká obecná škola v Oseku založená před vznikem ČSR).

Do vzniku ČSR se i přes další žádosti rodičů o založení české školy v Hrdlovce nepodařilo školu zřídit.

4.4 ČESKÉ ŠKOLY V HRDLOVCE PO VZNIKU ČSR

Až v **lednu 1919** se splnila touha dětí a rodičů po české škole v Hrdlovce. Byla zde zřízena **expozitura osecké školy** pro první tři třídy. Tyto třídy byly umístěny v německé škole. Na památku založení české školy byly zde pověšeny dvě pamětní desky. Na jedné z nich je zapsáno heslo: „*Dříve ty Krušné hory zmizí, než dáme náš jazyk za ten cizí.*“¹⁾

Začátkem školního roku 1921/22 byla česká škola umístěna do budovy školy německé. Ta se přemístila do budovy čp. 176, bývalého úřednického domu, když zde předtím byly upraveny místnosti na učebny.

Vzhledem ke vzrůstajícímu počtu žáků bylo nutné buď postavit budovu novou nebo ke stávající škole provést přístavbu. Bohužel pro nedostatek finančních prostředků se tak nestalo. Pro nedostatek místa se učila jedna třída v zasedací síni na radnici, jiná třída byla umístěna v hostinci.

ZRUŠENÍ ŠKOLY

Po zabrání území německou říší v říjnu 1938 musely české děti chodit do německé školy. Třídy, které navštěvovaly německé děti, byly označeny písmenem A, třídy pro české děti písmenem B. Český jazyk se zde nesměl vyučovat ani jako nepovinný předmět, navštěvovat českou školu přecházením přes hranice Protektorátu bylo zakázáno. Pozdější německá nařízení o docházce českých dětí do německých škol pak dovozovala chodit českým dětem pouze na školy obecné.

¹⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: Školní kronika Hrdlovky.

4.5 ČESKÁ OBECNÁ ŠKOLA V JENÍKOVĚ ZALOŽENÁ PO VZNIKU ČSR

Školní kronika Jeníkov uložená v teplickém archivu je vedená od začátku školního roku 1919/20 do konce školního roku 1944/45. Na začátku kroniky je stručné zhodnocení úsilí občanů o založení české školy ještě před vznikem ČSR.

V Jeníkově a okolních obcích bylo dostatek českých dětí i před vznikem první republiky, protože sklárna v sousedním Oldřichově zaměstnávala dle kroniky školy pouze české dělníky. Proto i zde usilovala česká menšina o založení české školy. Němci ale vždy úsilí Čechů o zřízení veřejné české školy zmařili, a to hlavně vyhrožováním, že české skláře, horníky a dělníky propustí z práce anebo že budou vypovězeni z bytů. V Jeníkově chtěla postavit budovu pro českou školu Ústřední matice školská; bohužel kronika neuvádí, ve kterém roce tento spolek zakoupil pro stavbu školy pozemek (pravděpodobně to bylo v roce 1898, protože v dalších záznamech je zmínka o projevu řídícího učitele při slavnostním otevření nově postavené budovy, ve kterém se zmiňuje o úsilí Čechů postavit vlastní budovu už od roku 1898). Jenže německé zastupitelstvo žádnou stavbu na tomto pozemku nepovolilo. Takže česká škola v Jeníkově vznikla až po založení naší republiky, a to **v dubnu 1919**. U zápisu se přihlásilo 61 žáků. Vyučování mělo začít 3. května, ale začalo až o dvanáct dní později, protože stále fungující německá školní rada v Jeníkově nařídila českou školu zavřít kvůli tomu, že se u dvou českých dětí objevily neštovice. Nařízení německé rady zrušila okresní politická správa v Duchcově.

UMÍSTĚNÍ ŠKOLY A STAVBA NOVÉ BUDOVY

Prvním rokem byla otevřena jedna třída, která byla umístěna **v bývalé tělocvičně německé školy**. Velice skromné pomůcky, které škole darovala správa školy v Košťanech, byly uloženy v kabinetě německé školy a český učitel musel o vydání pomůcek žádat německé učitele, protože neměl do německého kabinetu přístup. V dalším školním roce byly otevřeny dvě třídy, obě se učily opět v tělocvičně, a to polodenně. Zemská školní rada v červenci 1920 nařídila, aby byly pro českou školu zabrány v budově německé školy dvě učebny s přilehlým kabinetem. Ale od září se stále učilo opět polodenně pouze v jedné místnosti, protože německá školní rada v Jeníkově nechtěla určené místnosti české škole předat. Rodiče žáků vyhlásili **stávkou** do doby, než budou pro českou školu zajištěny slíbené místnosti a dokud nebude zajištěn druhý učitel. Členové české místní školní rady získali potřebné místnosti až za asistence četníků. Vyučování v nových místnostech mohlo začít 18. října 1920.

Od 13. prosince téhož roku převzalo školu v Jeníkově (a všechny menšinové školy v republice) do své správy Ministerstvo školství a národní osvěty v Praze. Stalo se tak na základě zákona o menšinových školách, který byl vydán v dubnu roku 1919 a novelizován o rok později. Tento zákon řešil problém vzdělávání národnostních menšin

v mateřském jazyce. Zákon (označovaný podle iniciátora jako Metelkův) měl zásadní význam pro českou národnost, protože podle tohoto zákona měla být zřízena veřejná národní škola v každé obci, ve které bylo podle tříletého průměru aspoň čtyřicet dětí školou povinných, které nemají v místě školu svého jazyka. Podle tohoto zákona bylo také možné zřídit při veřejné škole, do které chodilo aspoň čtyři sta dětí, veřejnou měšťanskou školu. Tyto školy podléhaly přímému doзору ministerstva školství a národní osvěty.

Ministerstvem školství a národní osvěty bylo slíbeno, že se začátkem roku 1926 začne se stavbou nové budovy školy, ale ministerstvo svůj slib nesplnilo. Škola se začala stavět až 15. února 1928, a to zásluhou poslance dr. Františka Staška. Škola se stavěla na pozemku pana Schneidra. Stavba školy byla dokončena už v září 1928 a v nové budově se začalo vyučovat 1. října. Škola dostala název „česká státní **Jubilejní obecná škola**“. Její slavnostní otevření proběhlo koncem června **během dvoudenních oslav**. Předtím než začala žákovská akademie, promluvil řídící učitel o historii školy a o vynaloženém úsilí o vlastní budovu. Následující den začaly oslavy průvodem z nedalekého Oldřichova. Průvod, v jehož čele šly děti v českých krojích, nejprve zamířil na hřbitov, kde děti položily na hroby pracovníků české menšiny květiny za zpěvu písně „Bývali Čechové“. Poté průvod s hudbou pokračoval ke škole, kde po proslovech o významu školy pro rodinu, národ a stát následovala prohlídka nové budovy. Odpoledne probíhala zahradní slavnost, na které děti předváděly tanečky. Kvůli dešti se slavnost přenesla do sálu pana Líma. Oficiální slavnost skončila večer v osm hodin, ale přítomná česká menšina se veselila na tanečním parketu až do čtyř hodin do rána.

TŘÍDY A POČTY ŽÁKŮ (stav uveden vždy k začátku školního roku):

školní rok	počet tříd	žáků celkem	I.tř.	II.tř.	III.tř.	poznámka
------------	------------	-------------	-------	--------	---------	----------

1918/19	1	61	61	--	--	30 chlapců, 31 dívek
1919/20	2	84	40	44	--	
1920/21	2	--	--	--	--	Počet žáků v kronice neuveden.
1921/22	2	80	32	48	--	
1922/23	2	81	33	48	--	

1923/24	2	62	12	50	--	
1924/25	2	60	--	--	--	Počet žáků v jednotlivých třídách až do šk. roku 1934/35 neuveden.
1925/26	2	60	--	--	--	
1926/27	2	52	--	--	--	
1927/28	2	54	--	--	--	
1928/29	2	60	--	--	--	
1929/30	2	62	--	--	--	29 chlapců, 33 dívek
1930/31	3	71	--	--	--	33 chlapců, 38 dívek Otevřena III. postupná třída.
1931/32	2	62	--	--	--	32 chlapců, 30 dívek Nepovolena III. postupná třída.
1932/33	3	78	--	--	--	43 chlapců, 35 dívek Zřízena trojtřídní škola s 5 postupnými ročníky.
1933/34	3	77	--	--	--	42 chlapců, 35 dívek
1934/35	3	80	--	--	--	42 chlapců, 38 dívek
1935/36	3	74	10	25	39	
1936/37	3	77	13	24	40	
1937/38	3	76	17	25	34	43 chlapců, 33 dívek

VZTAHY ČECHŮ A NĚMCŮ

Někteří Němci akceptovali vznik nové republiky, ale **část Němců se** s touto skutečností **nemohla smířit** a snažila se spoluobyvatelům život znepríjemňovat, což se dělo hlavně po nástupu Hitlera do funkce říšského kancléře (1933) v sousedním Německu. Dále uvádím události zaznamenané ve školní kronice.

Němci zamazali v září 1921 na škole tabuli s nápisem „národní škola“. Viník nebyl vypátrán. Problémy dělal o rok později Němec W. Preissler, který **nechtěl uvolnit byt pro nového řídícího učitele české školy**. Zabírací komise vybrala jeho byt (kuchyň a pokoj) v domě čp. 7 v prvním poschodí, protože v něm nikdo nebydlel. Ministerstvo školství a národní osvěty ve svém výnose ze 4. července 1922 uložilo okresní politické správě v Duchcově, aby zajistila odevzdání bytu majitelem českému řídícímu učiteli. Okresní politická správa tak však neučinila a nový učitel se tedy před začátkem školního roku nastěhoval se souhlasem místního školního výboru do první třídy české školy. Řídící učitel Alois Procházka sdělil rodičům a školním úřadům, že se do doby,

než okresní politická správa odstraní nedostatky, který zavinila, budou děti učit polodenně ve druhé třídě. Čeští rodiče se dohodli, že své děti nebudou do školy posílat do té doby, dokud úřady nedonutí německého rolníka, aby respektoval nařízení ministerstva naší republiky. Po **vyhlášení stávk** 3. září vyzvala okresní politická správa † Duchcově obecní úřad v Jeníkově, aby zabraný byt vyklidil. Protože na obecním úřadě pracovali stále Němci, byt nevyklidili a neustále se vymlouvali. Byt byl vyklizen (nalézalo se v něm trochu obilí a postel) až za asistence okresního hejtmána a to bez přítomnosti majitele bytu Preisslera. Klíč od bytu byl odevzdán řídicímu učiteli. Jenže druhý den si pan Preissler do bytu vystěhované věci vrátil. Alois Procházka žádal o pomoc přednostu okresní politické správy, který pohrozil německému rolníkovi třídenním vězením za zrušení exekučního výkonu. Po této výhrůžce pan Preissler byl vyklidil a řídicí učitel se mohl nastěhovat. 19. září školní stávka skončila a v obou učebnách začalo pravidelné vyučování. Češi se styděli za přístup českých úřadů, protože v očích Němců působil jejich nerozhodný postup vůči odporu jednoho německého rolníka velice směšně.

V červnu 1927 škola pořádala **dětský den**, na kterém vystoupily děti s tanečky, prostnými cvičeními, básněmi i nacvičenou divadelní hrou. Na tuto akci poskytly různé spolky a firmy finanční dary, díky kterým se nemuselo při rozdělování občerstvení (koláčky a káva) dětem šetřit, a byli stejně poděleni jak žáci české, tak i německé školy. To, že se **nedělal rozdíl mezi českými a německými dětmi**, zapůsobilo velice dobře na německé spoluobčany.

Po nástupu Adolfa Hitlera k moci v roce 1933 se Němci v Jeníkově **rozdělili na dva tábory**, takže část Němců začala od této doby stát na straně demokratického Československa pevněji.

Druhá část Němců, podporující nastupující fašismus v sousedním Německu, patřila dle kroniky ke straně „hakenkrajcléřské“ a dělala nepříjemnosti zvláště na železniční stanici v sousedním Oldřichově. Proto byla většina těchto zaměstnanců buď přeložena nebo penzionována a volná místa byla obsazena z větší části Čechy. Tato strana byla v roce 1933 rozpuštěna, a to přispělo k uklidnění vyhrocené situace v Jeníkově.

Ve volbách do parlamentu a senátu v roce 1935 hlasovali místní Němci nejvíce pro nástupkyni výše zmiňované strany „hakenkrajcléřské“, pro Sudetoněmeckou stranu.

ŠKOLNÍ AKCE A OSLAVY

Ve škole se pravidelně oslavovaly **narozeniny prvního prezidenta** T. G. Masaryka. Oslavy probíhaly ve vyzdobených třídách, učitelé pohovořili o osobnosti prezidenta, děti recitovaly a zpívaly, na závěr zazněla hymna.

Další velkou pravidelnou a velkolepou oslavou se stal **28. říjen**, den vzniku naší republiky. Chlapci vyráběli velké množství praporků, které se vyvěšovaly do oken, na chodby a stěny ve třídách. Obraz prezidenta byl ozdoben květinami. Slavnost zahajoval ředitel školy přednáškou o významu vzniku republiky, o osobnostech, které se zasloužily o vznik ČSR. Potom vystoupily děti s básněmi, písněmi a deklamacemi novinových článků vztahujících se k tomuto významnému dni. Na závěr oslavy se provolávaly hesla „*Zdar naší drahé republice!*“, „*Ať žije tatiček Masaryk!*“, „*Sláva dni Svobody!*“⁽¹⁾

V rámci výuky probíhaly i **poznávací výlety**, např. výlety do okolí – na Rýzmburk, do Tiských stěn, na známé vrcholy Krušných hor Bouřňák nebo Komáří vížku. Největším výletem byl třídní zájezd dětí do Prahy, kde měly děti správou školy zajištěné bezplatné noclehy i obědy. Ústřední výbor Národní jednoty severočeské jim poskytl bezplatného průvodce po Praze, takže děti z poněmčeného území měly jedinečnou možnost poznat hlavní město a jeho nejdůležitější pamětihodnosti a shlédnout představení Faust v Národním divadle.

Ve třicátých letech se na výlety již nejezdilo, protože život v Jeníkově a blízkém okolí silně zasáhla hospodářská krize.

V kronice je zmínka pouze o dvou **schůzkách s rodiči**, a to ve školním roce 1937/38. Na schůzkách probíhala přednáška řídícího učitele o metodě globálního čtení, dále učitelé hodnotili prospěch žáků a jejich chování ve škole i mimo ni a podávali rodičům informace o stravovací akci pro děti.

ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY

Řídící učitel Alois Procházka pořádal ve školním roce 1922/23 **pětiměsíční kurs českého jazyka pro rodiče žáků** a další občany. Do kursu, který probíhal dvakrát týdně po dvě hodiny večer se přihlásilo 42 dospělých. Plat učitele hradila Ústřední matice školská v Praze a další náklady jako otop, světlo a úklid uhradil stát.

Sebevědomí Čechů podporovaly na konci školního roku uspořádané **výstavky** dívčích i chlapeckých ručních prací.

Život českých, ale i německých rodin silně zasáhla **hospodářská krize**, která v Jeníkově začala v roce 1932 propouštěním sklářů. Proto v české škole probíhala tzv. mléčná akce, při které dostávaly děti propuštěných sklářů po dobu dvou až čtyř měsíců každý den čtvrt litru teplého mléka. Později, kdy krize zasáhla i zbylé rodiny, dostávaly mléko, případně polévku s chlebem všechny děti. **Stravovací akce a vánoční nadílky** pro děti financovaly místní odbor Národní jednoty severočeské, místní školní výbor, obce Jeníkov, Oldřichov, Lahošť a Dřevoruby²⁾, učitelský sbor a okresní péče o mládež. Posledně jmenovaná organizace přidělovala prostřednictvím školy rodinám nejvíce postiženým hospodářskou krizí mouku a brambory. V době krize posílala k Vánocům dětem místní školy obnošené oblečení, starší učebnice a obrázkové knihy obecná a měšťanská škola dívčí v Kralupech nad Vltavou.

UZAVŘENÍ ŠKOLY

Po zabrání pohraničního území naší republiky Německem byla jeníkovská škola na podzim 1938 uzavřena. V budově české školy měly sídlo kanceláře německé nacistické strany a v jedné místnosti sídlila německá mateřská škola. Pomůcky bývalé české školy využívala německá škola a co se Němcům nehodilo, bylo vyhozeno. Před zabráním školy byla zachráněna část knih ze žákovské knihovny - knihy byly poslány na obecnou školu do Sopot u Chotěboře. Knihy, které Češi nestačili ze školy odnést, Němci za vesnicí spálili. České děti musely chodit do německé školy, ale většina rodičů své děti učila doma číst, psát a počítat česky.

¹⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: Školní kronika Jeníkov.

²⁾ Do školy v Jeníkově chodily i děti z Oldřichova, Dřevorub, Kocourkova a Lahoště.

4.6 ČESKÁ OBECNÁ ŠKOLA V LEDVICÍCH ZALOŽENÁ PŘED VZNIKEM ČSR

Čerpala jsem z kroniky Obecné školy v Ledvicích, která je uložena v teplickém archivu. První díl kroniky zachycuje události ve škole od školního roku 1897/98 do konce školního roku 1915/16, druhý díl navazuje následujícím školním rokem a končí školním rokem 1933/34 i přesto, že má kronika ještě několik volných listů. Kroniku

založil a až do konce školního roku 1924/25 vedl řídicí učitel Václav Lapka. Po jeho odchodu do důchodu (v 63 letech, po 39 letech působení ve školství) psal kroniku jeho nástupce, nejstarší člen učitelského sboru František Nekolný.

PROBLÉMY SE ZALOŽENÍM A OTEVŘENÍM ČESKÉ ŠKOLY

První žádost rodičů o založení české školy v roce 1888 byla zamítnuta, protože rodiče neznali školní zákony, nedovedli žádost dobře zdůvodnit a nikdo jim s jejich žádostí neporadil. Po prvním nezdařeném pokusu se čeští rodiče obávali dalšího zamítavého stanoviska zemské školní rady, a proto jinou žádost nepodávali. Až o šest let později, a to za pomoci Národní jednoty severočeské a duchcovského řídicího učitele Aloise Bílka, byla sepsána nová žádost, které zemská školní rada v dubnu 1896 vyhověla a povolila zřídit v Ledvicích **dvoutřídní veřejnou obecnou školu**. Ta byla otevřena ale až 1. září 1897, protože obec otevření školy zdržovala, navíc proti rozhodnutí zemské školní rady podala stížnost ke správnímu soudu ve Vídni. Soud v prosinci 1897 zrušil rozhodnutí o zřízení české školy, a to proto, že „...*výslech rodičů, kteří žádali pro své děti vyučování českého, dál se v nepřítomnosti zástupců obce a místní školní rady a že těmto zástupcům také při komisi dne 14. února 1896 nedopřálo času, by se přesvědčili o tom, zdali jsou správná data výkazů školních dětí.*“¹⁾ Obecní zastupitelstvo se dozvědělo tuto pro něj radostnou zprávu prostřednictvím telegramu, nepočkalo na úřední doručení rozhodnutí soudu (to došlo až 11. února 1898) a školu hned v prosinci uzavřelo. Zastupitelé zároveň nařídili veřejnou vyhláškou, že rodiče musí zapsat děti do německé školy. Rodiče ale zaslali proti tomuto jednání obce stížnost na ministerstvo vyučování a osobně si stěžovali u okresní školní rady v Duchcově. Na základě této stížnosti okresní hejtman nařídil ledvickému zastupitelstvu, aby školu otevřelo, to ale tak neučinilo. Proto sám hejtman nechal školu otevřít zámečnickem. To se stalo 29. prosince odpoledne. V noci ale neznámí pachatelé ze školy odnesli dveře od tříd a příklopy od kamen, které byly druhý den nalezeny na dvoře jednoho rolníka. Vyučování tedy mohlo začít 31. prosince. Škola bohužel nefungovalo dlouho, protože 11. února 1898 došlo z Vídně úřední **rozhodnutí o uzavření školy**. Děti v tento den dostaly školní zprávy²⁾, sešity a své ruční práce a odevzdaly zapůjčené učebnice. Děti musely být na základě starostovy vyhlášky zapsány do německé školy. Velká většina rodičů však děti do německé školy neposílala, do školy je zapsala až po pěti týdnech (na naléhání okresního školního úřadu), a to do mateřských škol v Hostomicích nebo v Břežánkách.

Řídící učitel Václav Lapka společně s rodiči žádal Ústřední matici školskou v Praze, aby do doby, než bude opět obnovena veřejná škola, zřídila v Ledvicích svou soukromou školu. Zápis do **maticní školy** proběhl 21. května 1898. Tato maticní škola pak zde fungovala celé tři roky. **Veřejná obecná škola** byla podruhé otevřena 1. září 1901, když o jejím zřízení rozhodlo ministerstvo vyučování již začátkem května 1900. S otevřením školy se ale čekalo, jak dopadne odvolání k nejvyššímu správnímu soudu ve Vídni, které opět podalo obecní zastupitelstvo. Naštěstí soud zřízení školy v červnu 1901 potvrdil a obec Ledvice musela pro českou školu sehnat vhodné učebny a školní nábytek.

Po vystavění nové budovy školy v roce 1904 připevnilo obecní zastupitelstvo nad vchod německý nápis Gemeindehaus. Žádost správy školy o český nápis „obecná škola“ odůvodněnou tím, že v budově školy hledají cizí lidé kvůli německému nápisu radnici a představitele obce, obecní zastupitelstvo zamítlo.

UMÍSTĚNÍ ŠKOLY A JEJÍ VYBAVENÍ

Škola byla nejprve umístěna v **obecním jednopatrovém domku** čp. 36, ve kterém dříve bydleli obecní strážníci a chudí příslušníci obce. Byly zde upraveny dvě třídy, kabinet a byt pro školníka. Učebnice škole věnovaly okresní školní rada v Duchcově, Správa skladu školních knih v Praze a Ústřední matice školská. Žáci dostali zdarma i sešity, na které přispěli místní odbor Národní jednoty severočeské, občanská záložna v Lounech, také omladina místního Vzdělávacího spolku a dokonce i účastníci svatby konané v českém hostinci. Místní obchodník daroval dětem tabulky na psaní.

Maticní škola byla umístěna v domě čp. 24, který patřil obchodníku Františku Mildorfovi. Musely se přistavět záchody. V prvním poschodí byly dvě učebny, školní kabinet a jeden pokoj jako byt pro učitele, v podkroví pak byt pro školníka. Používaly se zde pomůcky z uzavřené veřejné školy.

Po znovuotevření byla veřejná škola umístěna ve dvou budovách, v původním obecním domě i v domě pana Mildorfa. Obě budovy byly od sebe vzdálené téměř čtvrt hodiny chůze. Nájem za dvě třídy v domě pana Mildorfa se zavázala platit i nadále Ústřední matice školská, a to do doby, než bude dvoutřídní škola rozšířena. Poté bude nájem platit obec.

Ani jedna školní budova **neměla k dispozici tělocvičnu nebo školní hřiště**. Proto někteří rodiče pouštěli své chlapce cvičit večer do místních tělovýchovných spolků Sokol a Turner. Protože cvičení probíhala v hostincích, okresní hejtman je chlapcům

školního věku zakázal s tím, že povolit je může jen okresní školní rada. Na základě žádosti Sokola povolila okresní školní rada cvičení chlapcům starším deseti let, a to jen v letních měsících venku a pouze v době od 18 do 19 hodin za přítomnosti pedagogického dozoru. Čeští učitelé se dohodli, že budou provádět dozor nad žáky třikrát v týdnu. Na cvičení docházelo třicet chlapců.

K rozšíření dvoutrídni školy **na čtyřtrídni** došlo v roce 1903. Pan Mildorf obecnímu zastupitelstvu zvýšil nájemné z původních 840 korun na 1000 korun, načež se zastupitelstvo z obav z častého zvyšování nájmu rozhodlo, že postaví pro českou školu novou budovu. Místní školní rada ke stavbě školy doporučila pozemek poblíž mlýna naproti sadu v obci. Po prohlédnutí plánů stavby řídící učitel Václav Lapka protestoval, a to z důvodů, že třídy mají mít okna směrem k železniční dráze, takže by výuka byla narušována hlukem jezdících vlaků a kouřem z lokomotiv. Zastupitelstvo tedy nechalo plány přepracovat. Stavba byla dokončena ve druhé polovině srpna 1904. V novostavbě byly vybudovány ale jen tři učebny, přesto, že řídící učitel před stavbou i během stavby neustále naléhal, aby bylo postaveno tříd více. Řídící učitel si byl vědom potřeby většího počtu místností pro třídy, a tak zastupitelstvo žádal, aby mu nepřipravovalo byt v nové budově, ale aby byl pro něho upraven byt ve staré školní budově. S tím zastupitelstvo nesouhlasilo, po otevření nové školy starou budovu uzamklo a Václav Lapka se musel přestěhovat do nového, ještě nevysušeného bytu, což zřejmě mělo za následek onemocnění jeho dětí záškrtem, a proto muselo být vyučování na nějaký čas přerušeno. Byt řídícího učitele totiž neměl vlastní vchod a nedal se oddělit od ostatních prostor školy. Tím přicházely děti několikrát do roka o pravidelnou výuku.

Nově postavená budova měla kromě tří učeben a bytu pro řídícího učitele ještě kabinet a školní kancelář. Chyběla jí ale tělocvična a školní hřiště. Proto správa školy žádala obec, aby jí povolila využívat hřiště německé školy v době, kdy ho německá škola nepoužívá. Žádost obecní zastupitelstvo zamítlo.

Po rozdělení přeplněné třetí třídy na dvě pobočky podle pohlaví v roce 1907 nechalo obecní zastupitelstvo vypracovat plány na přístavbu dvou učeben a kabinetu k nové školní budově, protože prostory v původní budově čp. 36, kde byly umístěny dvě třídy, byly nevyhovující. Bohužel přístavba nebyla provedena, protože mezitím bylo zvoleno nové zastupitelstvo a to místo přístavby české školy nechalo postavit tělocvičnu pro německý tělovýchovný spolek. Tato tělocvična byla umístěna poblíž budov německé školy, aby ji mohly používat v rámci výuky německé děti.

Přístavba školy byla provedena až v roce 1913 na podnět ministerstva vyučování a kultu. Během čtyř měsíců byla postavena vedle budovy školy z roku 1904 samostatná budova obsahující čtyři učebny, kabinet a byt pro školníka. Jedna z učeben měla fungovat jako tělocvična, ale náradí do ní obec bohužel nezakoupila. Třídy z původní obecní budovy čp. 36 byly přestěhovány po dokončení novostavby koncem srpna 1913.

MÍSTNÍ ŠKOLNÍ RADA

Česká místní školní rada se tak jako v jiných obcích tohoto okresu vzhledem k německému zastupitelstvu skládala **výhradně z Němců**. Rodiče podali proti jejímu složení protest k zemské školní radě. Ta místní radu jako protizákonnou zrušila a nařídila starostovi obce, aby okamžitě provedl novou volbu místní školní rady české. Nově zvolení členové byli sice **všichni původem Češi**, ale své děti kromě jednoho člena přihlásili do německé školy.

Tato rada podávala společně s obecním zastupitelstvem odvolání proti rozhodnutí zemské školní rady ohledně zřízení a později rozšíření české školy.

Rada se scházela nepravidelně, často pouze jednou či dvakrát za rok. Je sice pravda, že dala podnět ke stavbě nové budovy české školy, ale bylo to hlavně z důvodů, aby zastupitelstvo nemuselo platit nájem českému majiteli, v jehož domě škola zpočátku sídlila a dále aby se ušetřilo na platu za dva školníky, protože škola byla umístěna ve dvou budovách. Dalším důvodem pro stavbu nové budovy bylo i to, že v novostavbě bude byt pro řídícího učitele, a proto mu obec nebude muset vyplácet tzv. příbytečné jako dosud.

I když byli v místní radě všichni členové českého původu, nepovolili dát na školu český nápis. V únoru 1907 nařídila místní radě okresní školní rada umístit na školu český název. Proti tomuto nařízení se rada spolu s obecním zastupitelstvem odvolala k zemské školní radě, která však o rok později odvolání zamítla. Tak se zastupitelé odvolali k ministerstvu kultu a vyučování. Český nápis byl na školu umístěn až po vzniku Československa.

Rada dělala problémy při schvalování žádostí o otevření poboček v důsledku zvyšujícího se počtu žáků. Když povolila společně se zastupitelstvem zřízení pobočky, tak muselo být zavedeno střídavé polodenní vyučování, protože **obec neposkytla pro pobočky volné místnosti**, ačkoli je po přestěhování školy do novostavby měla v bývalé budově školy.

TŘÍDY A POČTY ŽÁKŮ

První zápis do české **dvoutřídní** školy proběhl v **srpnu 1897** a přihlásilo se 226 dětí. V první třídě bylo zavedeno polodenní vyučování; děti, které školu navštěvovaly druhým a třetím rokem, měly vyučování dopoledne a děti chodící do školy prvním rokem se učily odpoledne. V dalších letech byly děti kvůli vysokému počtu rozděleny do třech tříd, ale místnosti byly jen dvě. Proto se všechny třídy učily polodenně a musely se ve dvou místnostech střídat.

Oznámení o zápisu do české školy se vylepovalo vždy na budově české školy a v českých obchodech a hostincích. Nebylo povoleno toto oznámení vylepovat na vývěsních tabulích v obci, protože nebylo oboujazyčné, ale bylo psáno pouze v českém jazyce. Do české školy nesměly být přijímány děti, kterým ještě nebylo šest let, ačkoli německá škola tyto děti přijímat mohla.

Škola se stala **čtyřtřídní** od školního roku **1904/05**. Učebny byly ale jen tři, takže se opět učilo jen polodenně. V následujícím školním roce obec poskytla jednu místnost v bývalé škole. Až v září 1907, kdy bylo zapsáno 319 dětí, souhlasilo zastupitelstvo se zřízením pobočky a poskytlo i druhou místnost v původní školní budově čp. 36.

V následující tabulce jsou uvedené údaje platné vždy k začátku školního roku.

školní rok	počet tříd	počet poboček	počet žáků celkem	chlapci	dívky	poznámka
1897/98	2	--	226	--	--	Škola uzavřena 11.2. 1898. 21.5. 1898 otevřena mateční škola.*
1898/99	3	--	207	114	93	Mateční škola.
1899/1900	3	--	220	123	97	Mateční škola.
1900/01	3	1	253	131	122	Mateční škola.
1901/02	2	3	304	151	153	Znovuotevřena veřejná škola.
1902/03	2	3	296	152	144	
1903/04	2	3	287	142	145	
1904/05	4	1	274	140	134	
1905/06	4	1	293	148	145	
1906/07	4	1	301	154	147	
1907/08	4	2	319	155	164	
1908/09	4	3	374	171	203	

1909/10	4	3	372	178	194	
1910/11	4	3	330	146	184	
1911/12	5	2	374	178	196	
1912/13	5	2	342	165	177	
1913/14	5	2	394	194	200	
1914/15	5	1	408	206	202	
1915/16	5	1	407	212	195	
1916/17	5	1	389	205	184	
1917/18	5	1	405	218	187	

* Do matiční školy nastoupilo 159 žáků.

ŠKOLNÍ AKCE A OSLAVY

Mezi první velké školní slavnosti patřily oslavy stých narozenin **Františka Palackého** v červnu 1898. Žáci přišli do školy slavnostně oblečení, ve škole vlály národní prapory. Řídící učitel pohovořil o významu Palackého pro český národ. Po oslavě se již neučilo, děti šly domů.

V prosinci roku 1900 proběhla oslava **dvacetiletého trvání Ústřední matice školské**. Dětem byl připomenut význam tohoto spolku, díky jemuž fungují v mnoha obcích školy s českým vyučovacím jazykem.

V průběhu školního roku podnikaly děti s učiteli **vycházky** do okolních obcí, např. do Oseka, na zříceninu hradu Rýzmburk, do zahrady oseckého kláštera, do Duchcova, Hostomic, Ohníče, na Aloisovu výšinu, přes Bílinu na Kyselku, do Břežánek, do Stadie k pomníku Přemysla Oráče, prošly také blízké Krušné hory. Na všechny vycházky měli učitelé sepsány podrobné přípravy, ve kterých měli zapsáno, co všechno dětem ukážou a o čem je poučí. Tyto přípravy na vycházky a výlety schvalovala okresní školní rada.

Děti pod vedením učitelů nacvičovaly **divadelní hry** pro veřejnost, např. „Krasata, královna vil a lesních panen v lesích Vodolovských“, „Dráteníček“, „Štědrý večer“, „Popelka“, „Sněhurka“, „Libušin soud“, „Svatoň a Milena“. Z výdělků na vstupném pak učitelé kupovali do školy hlavně sešity nebo jiné učební pomůcky.

Koncem září roku 1910 povolila okresní školní rada uspořádat **schůzi učitelů s rodiči**. Učitelé nejprve rodičům, kterých přišlo osmdesát osm, připomněli důležitost

školy pro vzdělání jejich dětí a poté hovořili s jednotlivými rodiči o jejich dětech. Schůze trvala více než tři hodiny.

Děti byly učiteli vedeny ke **strádání peněz**. Drobné dětské úspory učitelé vybírali vždy v sobotu a v pondělí a jednou za měsíc je ukládali do české záložny v Duchcově. Každé dítě, které si tímto způsobem spořilo, mělo svůj vkladní lístek. Ročně děti dohromady uložily kolem 1400 korun. Ale během letních prázdnin byli někteří rodiče nuceni dětem jejich vklady zase vybrat.

Hodně navštěvovány byly **výstavky** žákovských prací, s největším zájmem se setkaly výrobky ženských ručních prací a výkresy žáků. Také se vystavovaly na přání okresního školního inspektora učební pomůcky na fyziku, mapy a obrazy.

ŽIVOT ŠKOLY BĚHEM PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

Během války bylo v některých třídách zavedeno polodenní vyučování, některé dříve rozdělené třídy byly zase spojeny, jedna třída ukončila školní rok o tři týdny dříve. Tyto úpravy musely být udělány z důvodů povolání tří učitelů do války, **zřízení lazaretu** pro vojáky rekonvalescenty ve dvou školních místnostech a také kvůli vyklizení jedné učebny, ze které se stal sklad pro kukuřici určenou na chléb pro obyvatele Ledvic. Lazaret byl na základě žádosti správy školy zrušen pro nízký počet vojáků o letních prázdninách v roce 1917.

Během vyučování pletla děvčata z vyšších tříd kukly, ponožky a nátepníčky pro vojáky z vlny, kterou darovaly některé české rodiny. Děvčata společně s chlapci vyráběla papírové vložky do bot. Menší děti připravovaly materiál na obvazy. Všechny tyto vyrobené věci se posílaly válečnému úřadu do Prahy.

Učitelé odváděli jedno procento ze svého základního platu Červenému kříži, později pak Podpůrnému fondu pro vdovy a sirotky po padlých učitelích.

Od roku 1917 se ve škole začaly **vařit polévky**. Byly určeny pro dvě stě chudých dětí. Potřebné suroviny na vaření dodalo ředitelství dolu Eleonora v Ledvicích (brambory, zeleninu, nudle), dále místní obchodník Daniel Lhotský (polévkové kostky a koření, vejce) a obec (brambory, chleba, maso, kroupy, mouku, ovesnou rýži, fazole, hrách a zeleninu). Dozor nad kuchyní měla manželka řídícího učitele, industriální učitelka Zdena Lapková.

Během války chodily děti do školy velice nepravidelně, jednak musely doma pro nepřítomnost otců více pomáhat, byl nedostatek obuvi a šatstva, ale špatnou docházku v některých rodinách způsobila také nedbalost matek, které měly muže ve válce.

Děti **trpěly nedostatečnou výživou**, proto byl Zemskou komisí pro péči o mládež a Národní jednotou severočeskou založen zvláštní odbor pod názvem Pro české dítě (stalo se tak v roce 1917, a to po vzoru vzniku pražského spolku České srdce). Díky tomuto zvláštnímu odboru bylo umístěno 62 dětí z ledvické školy **na venkov do rolnických rodin** v klatovském, přeštickém a mladoboleslavském okrese. Děti v těchto rodinách strávily minimálně šest týdnů, měly se zde velice dobře a přibýly na váze.

ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY

V kronice je patrný smutek nad tím, že se Češi, kteří se do Ledvic stěhovali za prací, jež jim nabízely uhelné doly, nedovedli vyrovnat s vysokými výdělky, kterých se jim zde na rozdíl od práce ve vnitrozemí dostávalo. Jen velmi málo rodin dovedlo využít příznivé finanční situace a zakoupilo si zde vlastní pozemek a postavilo si vlastní dům nebo se začalo věnovat obchodu. Takže díky českým dělníkům bohatli jen němečtí obchodníci a majitelé domů nebo hostinců.

Největší zásluhu na národním uvědomění českých dělníků měla Ústřední matice školská, která v okolí zakládala české školy a Národní jednota severočeská, jež zakládala knihovny a posílala sem řečníky, aby zde mezi Čechy probouzela a později i posilovala národní uvědomění.

Ještě před založením české školy posílali někteří rodiče své děti do dvou kilometrů vzdálené **české školy v Duchcově**. Ovšem když byla tato mateřská škola přeměněna na školu veřejnou, nesměly ji už ledvické děti navštěvovat. Proto podali rodiče v roce 1888 žádost o zřízení veřejné školy v Ledvicích.

Česká veřejnost uznávala, že je třeba, aby se česká škola ve vybavení **vyrovnala škole německé**, a proto škola dostávala dary nejen od místních spolků a jednotlivců, ale i z vnitrozemí, např. Spolek pro ochranu zvířat v Praze daroval dětem „Obrázkové čítanky pro mladé přátele zvířat“ místní odbor Národní jednoty severočeské věnoval sešity a společně s tělocvičnou jednotou Sokol a národně sociálním spolkem Barák všem chlapcům ušité obleky a dívkám látku na šaty.

Ve dvou českých hostincích byly umístěné pokladničky určené pro příspěvky na českou školu.

Peníze na školní potřeby pro chudé děti získávali učitelé také tím, že pořádali přednášky s promítáním obrázků pro veřejnost. Jednalo se např. o přednášku „O asijských zemích východních“, „Cesty do krajů polárních“, „Praha ve své slávě a

utrpení“, „Slet slovanského sokolstva v Praze v r. 1912“. Tyto akce probíhaly v českém hostinci u pana Mildorfa.

Na jaře a v létě roku 1904 se prudce snížily výdělky českých horníků, a to kvůli dlouhotrvajícímu suchu, které přerušilo pro nízký stav vody v řece Labi dopravu uhlí do Německa. Některé české rodiny se proto stěhovaly za prací buď zpět do vnitrozemí, nebo do německého Vestfálska, případně do Ameriky.

I v ledvické škole jako na všech školách menšinových v severních Čechách vypukla 1. prosince 1908 týdenní školní stávka. Měla za cíl zjednat nápravu a odstranit nedostatky na českých menšinových školách.

Děti navštívily několikrát Prahu, a to formou dvou až čtyřdenních výletů. Noclehy, stravování a vstupenky do kulturních objektů byly hrazeny Národní jednotou severočeskou v Praze, místními odbory tohoto spolku v Berouně a ve Slaném. Jízdné bylo hrazeno ze školní pokladny.

¹⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: Kronika Obecné školy v Ledvicích, I. díl.

²⁾ Dnes vysvědčení. Školní zprávy se vydávaly čtyřikrát do roka (v listopadu, lednu, dubnu a červenci).

4.7 ČESKÁ OBECNÁ ŠKOLA V LEDVICÍCH PO VZNIKU ČSR

3. listopadu 1918 proběhla v Ledvicích ustavující schůze českého místního národního výboru. Český výbor se poté scházel společně s německým národním výborem a projednávání naléhavých problémů vedlo **k udržení klidného soužití obou národností**. V lednu 1919 bylo úředně rozpuštěno dosavadní městské německé zastupitelstvo a do červnových voleb obec řídila třináctičlenná česko – německá správní komise. Koncem června bylo do městského zastupitelstva zvoleno šestnáct Čechů a čtrnáct Němců. Také byla zvolena nová místní školní rada (podrobněji níže viz Místní školní rada).

UMÍSTĚNÍ ŠKOLY

Ministerstvo školství a národní osvěty povolilo českým dětem hned po vzniku ČSR přestoupit z německých škol do českých, aniž by musely čekat na nový školní rok. V Ledvicích tak přešlo do české školy 44 dětí. Další rok opět počet dětí stoupl, proto byla jedna třída umístěna v budově německé školy. Řídící učitel Václav Lapka žádal starostu a městské zastupitelstvo, aby byly česká a německá škola **vzájemně přestěhována**, protože jednak nebyly peníze na rozšíření budovy české školy, která má sedm učeben a jednak německá škola byla kvůli úbytku žáků zredukována na šest tříd, takže by jí plně vyhovovala budova české školy. Velká většina zastupitelstva tento návrh schválila a obě školy byly přestěhovány během letních prázdnin v roce 1920. Česká škola tedy byla od září 1920 umístěna v budově bývalé německé obecné školy čp. 188. Řídící učitelé německé i české školy zůstanou ale bydlet ve svých bytech do doby, než jim budou sehnány jiné byty. V původních bytech plánuje město zřídit českou opatrovnu a pro každou národnost zvlášť veřejnou knihovnu a čítárnu.

PŘEHLED TŘÍD A POČTU ŽÁKŮ (uvádím stav na začátku školního roku):

školní rok	počet tříd	počet poboček	počet žáků celkem	chlapci	dívky	poznámka	
1918/19	5	2	378	197	181		
1919/20	5	1	429	214	215		
1920/21	5	3	433	202	231		
1921/22	6	2	414	192	222	*32	**15
1922/23	6	2	372	166	206	60	21
1923/24	6	1	323	--	--	48	18
1924/25	6	1	293	--	--	44	13
1925/26	6	1	273	--	--	48	10
1926/27	6	1	278	--	--	55	7
1927/28	6	1	281	147	134	63	4
1928/29	6	2	309	158	151	39	3
1929/30	6	3	325	170	155	43	5
1930/31	6	4	361	195	166	48	3
1931/32	6	4	348	179	169	81 Od února zřízena pomocná třída.	8
1932/33	6+1	3	325	160	165	114	12

1933/34	6+1	1	309	152	157	135	10
---------	-----	---	-----	-----	-----	-----	----

* Od školního roku 1921/22 uvádím ještě počet dětí z Ledvic chodících do měšťanské školy v Duchcově.

** Od školního roku 1921/22 uvádím ještě počet dětí z Ledvic chodících do gymnázia v Duchcově.

Vzhledem k tomu, že se na školách po vzniku Československa zvyšoval počet tříd a v pohraničí a na Slovensku se zakládalo mnoho nových škol, byl velký nedostatek učitelů, takže se některé třídy musely spojovat a hodně se suplovalo.

Od 4. února 1932 začala při obecné škole fungovat **pomocná třída**. Byla sestavena odborná komise složená z okresního školního inspektora, obvodního lékaře, člena okresní péče o mládež, řídícího učitele ledvické školy a učitelky této školy. Tato komise rozhodla o umístění šestnácti žáků do pomocné třídy, z tohoto počtu se pak na konci školního roku do běžné třídy vrátilo šest dětí. Pro příští školní rok komise určila do pomocné třídy patnáct dětí a v posledním školním roce, který je uváděn v kronice školy, bylo v září 1933 zapsáno do pomocné třídy čtrnáct dětí.

ŠKOLNÍ AKCE A OSLAVY

Pravidelně probíhaly velké **oslavy v den založení samostatné republiky**, při kterých byl dětem vysvětlen význam vzniku ČSR pro náš národ, připomenuty zásluhy prezidenta Masaryka a československých legií. Desáté výročí vzniku naší republiky bylo oslaveno nejprve ve dvou věkově rozdělených skupinách ve třídách a poté se celá škola vypravila do Duchcova, kde byla pořádána pod patronátem školních úřadů a inspektora menšinových škol oslava pro děti z okolí.

Mezi další velké oslavy patřily **narozeniny prezidenta republiky**, při kterých děti zpívaly a recitovaly. Po oficiálních oslavách těchto dvou důležitých událostí hrávali učitelé dětem loutkové divadlo.

Dále se během školního roku slavila významná výročí týkající se J. A. Komenského, spisovatelů Aloise Jiráska, Jaroslava Vrchlického, Svatopluka Čecha, hudebního skladatele Bedřicha Smetany, Mistra Jana Husa, Jana Žižky, Miroslava Tyrše, dětem se také připomínal význam svátku matek.

Škola pořádala pro žáky **poznávací vycházky a výlety** na stejná místa jako před vznikem ČSR a kromě toho ještě např. výlet na Peruc a do Loun nebo vlakem do Bořislavi, odtud pěšky do Zálezel, pak parníkem na Střekov a do Ústí nad Labem, dále

děti poznaly Tiské stěny, Děčínský Sněžník nebo se vydaly pěšky na zříceninu hradu Sukoslav do Kostomlat.

Učitelé připravovali pro žáky **dětské dny**. Děti vystoupily na veřejnosti se svým programem, ve kterém předváděly kromě recitace a zpěvů také národní tance, prostná cvičení, žertovné scénky. Pak dostávaly kávu a pečivo. Vybrané finanční příspěvky od diváků šly do školní pokladny nebo se posílaly okresní komisi pro péči o mládež v Duchcově.

Děti nacvičovaly pod vedením učitelů **divadelní hry**, např. „Nanyňka z Týnice“, „O zakletém srdíčku“, „Tajemný dub“, „Sněhová královna“, „V ochraně krále hor“, „Krkonošova medicina“, „Čarovný proutek“. Tyto hry se většinou hrávaly na oslavu narozenin prezidenta Masaryka. Pořádala se odpolední divadelní představení pro děti a večerní představení pro dospělé. Čistý zisk (po odečtení nákladů na kostýmy) připadl také školní pokladně. Škola z těchto peněz nakupovala učební pomůcky a knihy do žákovské knihovny.

Místní odbor Národní jednoty severočeské, městské zastupitelstvo a místní školní rada v Ledvicích financovaly třídní poznávací **výlet žáků do Prahy**. Pražský spolek Prázdninová péče v Praze poskytl dětem průvodce, který je seznámil s mnoha pamětihodnostmi hlavního města. Dětem bylo umožněno shlédnout historickou hru Jan Žižka v Národním divadle.

Na základě lékařských posudků byly vybírány slabé a chudokrevné děti, které byly o letních prázdninách **posílány na zotavení** do rodin na Příbramsku a do tzv. prázdninových kolonií v Horním Litvínově, ve Flájích nebo v Kostomlatech.

V červnu 1927 připravili učitelé společně s místními spolky dvoudenní **oslavu třicetiletého trvání zdejší obecné školy**. Oslava začala v sobotu akademií, na které řídící učitel František Nekolný seznámil přítomné s historií školy, pak vystoupili žáci se svým programem. Druhý den dopoledne proběhla slavnostní valná hromada místního odboru Národní jednoty severočeské, odpoledne pak byla pro děti připravena v městských sadech slavnost, které předcházela průvod dětí a dalších účastníků s deseti alegorickými vozy, které vypravily jednotlivé spolky. V průběhu oslav byly organizovány různé sbírky. Z vybraných peněz byl zaplacen dětem dvou nejvyšších tříd třídní **zájezd do Prahy**, kde děti opět s průvodcem Prázdninové péče v Praze poznaly mnoho historických památek.

Poznávací zájezd do Prahy proběhl i o dva roky později, opět byly náklady uhrazeny z peněz, které byly vybrány na oslavě třicetiletého trvání školy.

MÍSTNÍ ŠKOLNÍ RADA

Nová česká místní školní rada byla zvolena v červnu 1919 po volbách do zastupitelstva města. Hned na první schůzi rozhodla o odstranění německého nápisu ze školy a jeho nahrazení českým nápisem „obecná škola veřejná“. Také nechala porazit několik topolů, které stínily jedné třídy a tělocvičně.

Dle zákona z roku 1920 musela být zvolena nová místní školní rada, a to **jedna rada společná pro školu českou i německou**. Bylo tak stanoveno z důvodu, že v Ledvicích chodilo do české školy více dětí než do školy německé a v městském zastupitelstvu byli Češi ve většině (16 : 14). Proto nebyla ledvická škola (stejně tak obecné školy v Hostomicích, Břežánkách a Nové Vsi) dle zákona ze dne 9. dubna 1920 a dle nařízení ze dne 7. listopadu 1920 zestátněna (zestátněny byly jen české menšinové školy v těch obcích, kde měla většinu v obecním zastupitelstvu druhá národnost). Státním školám hradilo nájem a náklady na výuku ministerstvo školství.

Ustavující schůze nové místní školní rady pro obě národnosti proběhla 3. dubna 1921. Na zasedáních této rady se jednalo oboujazyčně a těm, kteří neuměli druhý jazyk, vždy někdo z členů rady překládal.

Místní školní rada, která byla volena na čtyři roky a během školního roku se scházela až sedmkrát, připravovala finanční rozpočty pro obě školy, které byly zpočátku přibližně stejné, později byl rozpočet pro německou školu nižší, protože se v této škole snižoval počet žáků a tím i počet tříd.

Rada nakupovala školám učebnice, sešity, listy na kreslení, knihy do učitelské i žákovské knihovny, obrazy a mapy, materiál na ruční chlapecké práce, nový školní nábytek a tabule do tříd, nechala do tříd zavést elektrická světla, do škol nakoupila lékárníčky, psací stroj, harmonium, zajišťovala běžné opravy potřebné ve škole jako např. malování, natírání oken, výměnu prošlapaných podlah. Místní rada chtěla v obou školách zařídit školní kuchyň, ale pro nedostatek peněz se jí to nepodařilo.

Na svých schůzích rada dávala návrhy zemské školní radě na obsazení volných učitelských míst, také volila školníka. Psala zemské školní radě také žádost ohledně zřízení pomocné třídy při české škole.

VZTAHY ČECHŮ A NĚMCŮ

Z ledvické kroniky není vůbec patrné, že by po vzniku ČSR docházelo k nějakým národnostním sporům. Naopak, oproti jiným obcím zde **nedocházelo k jakýmkoli projevům zášti a nenávisti** ani z jedné strany.

V roce 1920 byl v Ledvicích z obou národností ustaven desetičlenný výbor, aby organizoval akci, kterou připravily Spojené státy americké společně s československým ministerstvem sociální péče pro stravování nejpotřebnějších dětí. Roční až šestileté děti dostávaly díky této akci kakao, kondenzované mléko, cukr, rýži, ovesné vločky a pro školní děti se vařily polévky. Sirotci a polosirotci dostali ještě oblečení a boty. Celkem bylo tímto způsobem podarováno asi 270 dětí českého i německého původu.

ŽIVOT OBYVATEL ČESKÉ NÁRODNOSTI

V roce 1921 již nebyli Češi v menšině. Na základě sčítání lidu z tohoto roku (viz 1. kapitola Počty Němců a Čechů) zde žilo 55,5 % občanů české národnosti, 42,9 % Němců a zbylých 1,6 % tvořili občané jiných národností.

Všechny české spolky a všichni čeští občané Ledvic uspořádaly začátkem listopadu 1918 **na oslavu vzniku samostatného státu** slavnostní průvod s prapory vedený hudbou. Průvod prošel téměř všemi ulicemi v Ledvicích a skončil před budovou české školy. Zde promluvil jeden z učitelů o významu vzniku republiky pro český národ.

Děti i dospělí dávali stříbrné a zlaté předměty na tzv. zlatý poklad Československé republiky.

Národní spolky z Ledvic, ale i z Duchcova, Loun, Prahy darovaly školním dětem pomůcky do školy, zejména učebnice, čítanky, sešity a psací potřeby. Nástěnné obrazy nebo vycpaniny ptáků a zvířat darovali jednotlivci, buď místní občané nebo i bývalí žáci ledvické školy.

V roce 1920 vznikla v Ledvicích na podnět okresní politické správy v Duchcově **osvětová komise**, ve které byli zástupci místních spolků, které byly zaměřeny na vzdělávací činnost. Tato osvětová komise pořádala pro děti školou povinné odpolední, pro dospělé pak večerní přednášky s diapozitivy nebo jim promítala naučné filmy, např. „Pravěk země a vývin tvorstva“, „Radiofonie“, „Švýcary“, „Počátek vzdělanosti lidské“, „Zdravověda denního života“, „O Šumavě“, „Mikuláš Aleš a jeho díla“. Texty přednášek četli učitelé.

Dětem z chudých rodin věnovali pravidelně místní odbor Národní jednoty severočeské, okresní péče o mládež a podnikatelé z Ledvic obuv, šaty, svetry, košile, prádlo a punčochy.

Okresní péče o mládež v Duchcově přidělovala škole peníze ze **státní stravovací akce** na mléko a polévky v době hospodářské krize pro děti, jejichž rodiče neměli práci. Na tyto akce, které většinou probíhaly od prosince do dubna přispívali ještě místní podnikatelé, místní spolky a škola z výdělků při školních divadelních představeních. Polévky vařila manželka školníka. Hladovým dětem pomohli také majitelé čtyř místních restaurací, kteří dávali celkem třinácti dětem obědy od poloviny ledna do konce března roku 1931 zdarma.

V červnu 1931 byl v městském sadě odhalen **pomník prezidentu T. G. Masarykovi**.

Od téhož roku se v předvečer dne vzniku samostatného Československa konal lampiónový průvod městem, kterého se účastnili všichni žáci i učitelé. Pak probíhala přednáška pořádaná místní osvětovou komisí.

4.7.1 HORNICKÁ POKRAČOVACÍ ŠKOLA

O této škole se nezachovaly **žádné materiály**, jsou o ní pouze krátké zmínky na dvou místech kroniky obecné školy.

V 18. století měly školy název „nedělní školy“ nebo „opakovací školy“, od 19. století pak „pokračovací školy“. Cílem těchto škol bylo prohloubit všeobecné teorie vzdělání.

Hornická pokračovací večerní škola v Ledvicích byla založena v květnu roku 1920. Vyučování probíhalo v jedné učebně obecné školy. Zapsaných 90 žáků se učilo český jazyk, počty, měřictví, rýsování a nerostpis. Na výuku ale docházelo jen 60 žáků a později ještě méně, proto ji ministerstvo školství a národní osvěty rozhodnutím ze dne 16. 2. 1929 zrušilo.

4.8 ČESKÁ OBECNÁ ŠKOLA V OSEKU ZALOŽENÁ PŘED VZNIKEM ČSR

V teplickém archivu jsou uloženy dva díly školní kroniky. První díl zachycuje školní léta 1889/90 až 1930/31, ve druhé knize jsou zapsána léta 1932/33 až 1952/53. Zápisy

jsou velice strohé, jeden školní rok je zaznamenán většinou na necelých třech stránkách kroniky, výjimkou není pouze jednostránkový zápis. Ze záznamů není vůbec patrné, kde byla škola umístěna, také o tom, jak probíhala stavba nové budovy pro českou školu není ani zmínka, pouze je oznámeno, že se škola do nové budovy přestěhovala. Školní akce a místní slavnosti jsou pouze zaznamenány, že se udály, ale není popsáno, jakým způsobem probíhaly.

ZALOŽENÍ OBECNÉ ŠKOLY

Zemská školní rada povolila zřídit veřejnou obecnou školu v listopadu 1887, ale ve skutečnosti byla škola díky odvolání německého zastupitelstva otevřena až od začátku školního roku **1889/90**. Jednalo se o školu **dvoutřídní**. Ovšem jak píše ve svém spise řídící učitel obecné školy v Duchcově Alois Bílek¹⁾, byla v Oseku již před sedmi lety otevřena matiční škola, a to za pomoci Jana Bydžovského (o něm více viz 4.1.1 Významné osobnosti, které se zasloužily o vznik školy). Bílek o problémech při zakládání veřejné školy píše: *„Žadatelům o českou veřejnou školu v Oseku bylo prodělati mnohem bolestnější cestu než druhdy rodičům duchcovským, neboť tam obec i majitelé dolů šikanovali ubohý lid dělný ještě více, aby jen zřízení veřejné školy znemožnili. Byl to skutečně boj dlouhý, unavující, ale i ten skončil vítězně.“*²⁾

UMÍSTĚNÍ ŠKOLY

Bohužel z kroniky nevyplývá, kde byly matiční a veřejná škola umístěny, pouze je zaznamenáno, že začátek školního roku 1891/92 byl z důvodů dokončování stavby nové české školy posunut na 29. září. V tento den byla nová škola slavnostně vysvěcena za přítomnosti členů místní školní rady a obecního zastupitelstva, dětí a mnoha rodičů. Tato budova byla na Duchcovsku postavena jako první stavba určená pro českou školu. Nápis na škole zněl Gemeindehaus. Škola obsahovala tři pěkné velké učebny, kabinet a byt pro řídícího učitele.

Do osecké školy docházely kromě místních dětí i děti z Nové Vsi - Hrdlovky, Háje, Rýzmburku, Deutzendorfu³⁾ a Ládunku.

Zemská školní rada povolila v prosinci 1892 otevřít **čtvrtou třídu**, jenže zastupitelé nepřipravili žádnou místnost, učili se tedy žáci i nadále ve třech třídách. Čtvrtá třída byla otevřena o rok později, 4. prosince 1893 v domě čp. 140 v tzv. dělnické kolonii.

V září 1901 byl otevřený **pátý postupný ročník**. Vzhledem ke zvyšujícímu se počtu žáků a otvírání nutných poboček, se obecní zastupitelstvo Oseka a Nové Vsi (odtud

chodilo mnoho žáků do místní školy) rozhodlo, že postaví pro českou školu **novou budovu**. Začali ji stavět 4. července 1906. Ovšem o stavbě této budovy a o následném přestěhování do ní není v kronice nic zapsáno.

TŘÍDY A POČTY ŽÁKŮ:

Údaje v následující tabulce jsou uvedeny vždy k začátku školního roku:

školní rok	počet tříd	počet poboček	žáků celkem	chlapci	dívky	poznámka
1889/90	2	--	375	--	--	
1890/91	2	--	275	--	--	Otevřena německá škola v Háji.
1891/92	3	--	264	--	--	
1892/93	3	--	313	--	--	
1893/94	3	--	333	--	--	4. prosince otevřena čtvrtá třída.
1894/95	4	--	347	--	--	
1895/96	4	--	319	--	--	
1896/97	3	--	240	--	--	Otevřena německá škola v Nové Vsi.
1897/98	4	--	367	--	--	
1898/99	4	--	427	--	--	
1899/1900	4	1	389	--	--	
1900/01	4	1	381	--	--	
1901/02	5	1	455	240	215	Otevřena 5. třída.
1902/03	5	2	529	279	250	
1903/04	5	2	495	257	238	
1904/05	5	2	488	241	247	
1905/06	5	2	480	--	--	
1906/07	5	2	547	294	253	
1907/08	5	2	617	316	301	
1908/09	5	1	784	400	384	
1909/10	5	7	868	442	426	
1910/11	5	9	840	446	394	
1911/12	5	9	882	470	412	
1912/13	6	8	900	479	421	
1913/14	6	8	910	483	427	

1914/15	6	6	911	476	435	Mobilizace – 4 učitelé povoláni do války.
1915/16	6	6	872	459	413	
1916/17	6	5	802	435	367	
1917/18	6	4	804	434	370	

Ve druhém školním roce ubylo hodně dětí z důvodů otevření německé obecné školy v nedaleké obci Háj (v kronice obec označována německým názvem Hán – správně má být Haan)⁴⁾. Obecní zastupitelstvo v Oseku bránilo řídícímu učiteli, aby děti z Háje zapisoval do zdejší školy. O tom, že do osecké školy chodily děti z Háje i nadále, je v kronice zmínka až ve školním roce 1908/09.

V květnu roku 1892 se z Oseka odstěhovalo mnoho rodin s dětmi, protože došlo k zatopení tří dolů. Horníci byli nuceni se stěhovat za prací jinam.

Začátkem září 1896 byla otevřena další nová německá škola v sousední Nové Vsi, a to z důvodů, aby děti nemusely docházet do Oseka po nebezpečné cestě (a aby ubyli žáci v české osecké škole). Proto došlo k velkému úbytku dětí. Jenže jejich rodiče trvali na tom, aby se jejich děti učily v české škole, a tak byl uskutečněn dodatečný zápis (není uvedeno kdy), čímž do osecké školy přibýlo 81 dětí.

AKCE ŠKOLY

Škola pořádala **výstavy** ženských ručních prací, v době vyučování podnikala přírodopisné, zeměpisné a dějepisné **vycházky** zejména do blízkých Krušných hor a do okolních obcí např. na zříceninu hradu Rýzmburk a na Salesiánovu výšinu.

ŠKOLA BĚHEM PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

Děti sbíraly pro vojáky kopřivy a ostružinové listí, odevzdávaly různé kovové předměty pro potřeby války. Při vyučování děvčata vyráběla papírové podešve, kapesníky, pletla vlněné punčochy, ponožky, zimní i letní prádlo.

Učitelé odváděli pro Červený kříž a na fond pro sirotky po padlých vojínech jedno procento ze svého platu.

Děti chodily do školy velice nepravidelně, protože se musely místo otců, kteří byli ve válce, postarat o zajištění potravin pro rodinu.

V kronice jsou vypsaná jména sedmi učitelů, kteří byli povoláni do války a jména mnoha bývalých žáků školy, kteří ve válce také bojovali. U každého je uvedeno, kde bojuje, zda byl zraněn či zajat.

MÍSTNÍ ŠKOLNÍ RADA

O místní školní radě je zmínka v zápisu ze školního roku 1896/97, ve kterém se píše, že si česká školní rada myslela, že díky otevření německé školy v Nové Vsi nemůže česká osecká škola přijímat děti z této obce, a proto nezajistila čtvrtou učebnu. Po dodatečném zápisu těchto dětí ji ale zajistit musela.

V kronice dále není psáno o této radě nic podrobného, pouze to, že se o školu stará pečlivě a shání veškeré pomůcky (i nákladné), o které si učitelé zažádají.

ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY

Z kroniky lze pouze vyčíst darování různých finančních částek od českých spolků, např. od Ústřední matice školské i jejího místního odboru, Národní jednoty severočeské a rovněž od jejího místního odboru, od opata oseckého kláštera Siegla, později Scharnagla, od Mostecké uhelné společnosti, Občanské záložny v Lounech a českých podnikatelů v obci. Z těchto darů se kupovaly zejména na vánoční nadílku pro chudé školní děti obuv a šaty, také učební pomůcky.

Česká zemská komise pro péči o mládež posílala řadu dětí na zotavení na venkov. Děti jezdily na Táborsko, Sušicko, Lounsko a k Mnichovu Hradišti.

¹⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: Bílek, A. *Paměti českých škol na Duchcovsku*.

²⁾ Tamtéž, s. 59.

³⁾ Německý název pro Domaslavice, viz Fond Státního okresního archivu Teplice: Lím, K. *Stručný vlastivědný nástin Duchcovska*. Duchcov : Učitelská jednota Komenský, s. 21.

⁴⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: Lím, K. *Stručný vlastivědný nástin Duchcovska*. Duchcov : Učitelská jednota Komenský, s. 21.

4.9 ČESKÁ OBECNÁ A MĚŠŤANSKÁ ŠKOLA V OSEKU PO VZNIKU ČSR

Zápisy v kronice po založení Československa jsou opět strohé, jedná se o pouhý výčet akcí, které bohužel nejsou konkrétně popsány. Některé části záznamů, jako např. umístění školy nebo zdravotní stav žactva či stravovací akce, jsou v několika letech úplně shodné, pouze opsané.

UMÍSTĚNÍ ŠKOLY

V lednu 1919 byla zřízena pro děti chodící do obecné školy šestým až osmým rokem **měšťanská škola** o třech ročnících. Zpočátku byly obě školy pod společnou správou, ale na základě žádosti místní školní rady byla správa obou škol výnosem zemské školní rady rozdělena v srpnu 1920. Protože však nebyla vhodná budova pro měšťanskou školu, byla tato **umístěna v budovách obecné školy**, která tímto rozhodnutím přišla celkem o osm místností. Z tohoto důvodu byly pro obecnou školu najaty dvě místnosti v domě čp. 311, další dvě místnosti v domě čp. 313 a dvě místnosti v německé obecné škole. Ve své vlastní budově měla obecná škola také dvě místnosti. **Obecná škola tedy byla umístěna ve čtyřech budovách**, což činilo velké potíže při používání pomůcek na vyučování. Kabinet a sborovna byly společné pro obě školy v původní budově obecné školy.

Problémy s nevhodným umístěním některých tříd (nevhodné záchody, zatékání rozbitou střechou) obecné školy byly vyřešeny až začátkem školního roku 1933/34. Obec zakoupila budovu čp. 306 a nechala ji upravit pro potřebu školy. V této opravené budově získala obecná škola čtyři prostorné místnosti, dvě menší učebny hodící se pro třídy s nižším počtem žáků, kabinet, sborovnu, jídelnu s kuchyní, byt pro školníka, sklepy a půdu. Takže všechny učebny nyní vyhovovaly, i když měla škola své třídy ve třech budovách: šest tříd bylo umístěno v nově opravené budově, dvě třídy ve staré škole a jedna třída v budově měšťanské školy.

EXPOZITURY OBECNÉ ŠKOLY

V lednu 1919 byla otevřena expozitura v **Hrdlovce – Nové Vsi** pro tři nejnižší třídy a v polovině února expozitura v **Háji**. S těmito expoziturami měla osecká obecná škola 1074 žáků. Správa osecké školy několikrát žádala zemskou školní radu, aby byly tyto expozitury prohlášeny za samostatné školy. Až když se vydala osobní delegace učitelů do Prahy a pohrozila školní stávkou, vyhověla zemská školní rada v prosinci 1919 a

přeměnila expozituru v Nové Vsi **na samostatnou školu** se třemi definitivními a třemi zatímními pobočkami a expozituru v Háji přeměnila na samostatnou školu s jednou definitivní třídou postupnou. Obecná škola v Oseku byla upravena na pět definitivních tříd se třemi zatímními pobočkami.

TŘÍDY A POČTY ŽÁKŮ (uváděny vždy k začátku školního roku):

školní rok	počet tříd	počet poboček	žáků celkem	chlapci	dívky	poznámka
1918/19	6	4	754	410	344	
1919/20	--	--	369	197	172	Na expozituru v Hrdlovce 575 žáků, v Háji 130 žáků. S měšťanskou školou celkem 1289 žáků.
1920/21	5	3	369	200	169	
1921/22	5	3	348	185	163	
1922/23	5	3	329	169	160	
1923/24	5	2	290	148	142	Od 15. 9. otevřena expozitura v Ládunku (pro 19 dětí).
1924/25	5	1	221	109	112	Z toho v Ládunku 19 dětí.
1925/26	5	1	215	114	101	Z toho v Ládunku 12 dětí.
1926/27	5	1	219	108	111	Z toho v Ládunku 11 dětí.
1927/28	5	2	258	133	125	Z toho v Ládunku 12 dětí.
1928/29	5	2	291	148	143	Z toho v Ládunku 19 dětí.
1929/30	5	4	327	172	155	Expozitura v Ládunku přeměněna na samostatnou školu.
1930/31	5	4	337	169	168	
1931/32	5	4	318	162	156	
1932/33	5	3	305	153	152	Od 1. 12. zřízena pomocná třída.
1933/34	5+1	3	282	135	147	Z toho v pomocné třídě 17 dětí.
1934/35	5+1	2	240	112	128	Z toho v pomocné třídě 15 dětí.
1935/36	5+1	1	238	130	108	Z toho v pomocné třídě 14 dětí.
1936/37	5+1	1	225	117	108	Z toho v pomocné třídě 15 dětí.
1937/38	5+1	1	208	112	96	Z toho v pomocné třídě 15 dětí.
1938/39	5+1	1	214	119	95	Z toho v pomocné třídě 17 dětí.

ŠKOLNÍ AKCE A OSLAVY

8. listopadu 1918, v den výročí bitvy na Bílé hoře, proběhla ve škole oslava, ve které byla dětem objasněna historie, která po prohrané bitvě následovala.

Pravidelně v březnu se slavily prezidentovy narozeniny a památka J. A. Komenského, v říjnu vznik ČSR. O těchto významných událostech vždy učitelé žákům přednášeli a pak promítali diapozitivy.

Ve škole probíhala také sbírka stříbrných a zlatých mincí pro zlatý poklad republiky.

Dvakrát ročně prohlížel **školní lékař** většinu žáků a prováděl očkování sedmiletých a čtrnáctiletých dětí. Při prohlídkách lékař zjišťoval děti chudokrevné, s plicními chorobami a se špatným chrupem.

Probíhaly časté **vlastivědné vycházky** do okolí, celodenní **výlety** se pořádaly do Karlových Varů, Tiských stěn, Dubí, do Hřenska, na Křivoklát, do Ústí nad Labem.

Děti pod vedením učitelů nacvičovaly divadelní představení, např. „Jaro“, „Obr a Paleček“, „Hloupý Honza mezi čerty“ „V zahradě míru a lásky“.

V době hospodářské krize organizovala v zimních měsících správa školy pro děti vaření masové polévky a později rozdávání svařeného mléka s houskou. Polévky vařily dámy místního dámského odboru Ústřední matice školské.

Školní rok se končil slavnostně, žáci vystoupili s hudebním programem, někdy se hrálo divadlo a vždy při rozdávání vysvědčení byla žákům připomenuta památka Mistra Jana Husa.

MÍSTNÍ ŠKOLNÍ RADA

Scházela se pravidelně jednou za měsíc a projednávala potřeby školy. Místní školní rada se starala o to, aby se české školství vyrovnalo školství německému, a proto chudým žákům nakupovala všechny učebnice a školní pomůcky.

Rada také kupovala knihy do žákovské a učitelské knihovny. V době hornické stávk v roce 1924 zajistila po dobu tří týdnů polévku pro chudé děti.

ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY

19. prosince 1918 proběhla v obci slavnost, kterou pořádaly místní spolky na počest příjezdu prezidenta Masaryka do Oseka.

I přes nepříznivou finanční situaci se při pořádání **dětských dnů** vybralo hodně finančních darů, z nichž pak byly děti podarovány kávou a koláčky. Při dětských dnech

se kromě vstupného vybíraly i peníze za tombolu a byla také prováděna podomní sbírka. Výtěžek byl částečně rozdělen mezi obecnou a měšťanskou školu a větší část výtědku se pravidelně posílala Zemské komisi pro péči o mládež v Praze.

Koncem září 1925 byla za přítomnosti obecního zastupitelstva **slavnostně otevřena tělocvična**. Malované jeviště do ní zakoupila místní školní rada, která rovněž věnovala reliéf Tyrše a Fügnera.

Okresní komise pro péči o mládež v Duchcově každoročně obdarovávala sirotky a děti z velmi chudých rodin obuví a šatstvem.

České spolky, ale i jednotlivci pravidelně darovali peníze na vánoční nadílku pro děti. Všem dětem byly zakoupeny drobnosti, jako např. pera, gumy, tužky a násadky a nejchudším dětem byly ještě dle jejich potřeby rozdány boty, kalhoty, svetry, čepice, punčochy, rukavice, kabáty, kapesníky, kartáčky na zuby a zubní pasty.

V červnu 1927 proběhla oslava desetiletého výročí památné bitvy u Zborova. Oslavy se zúčastnil i ministr zahraničí Edvard Beneš. Zároveň s touto oslavou byl odhalen pomník Mistra Jana Husa.

UZAVŘENÍ ŠKOLY

Ve školním roce 1938/39 byla pod vlivem napjaté politické situace docházka žáků do školy koncem měsíce září velice slabá. Rodiče své děti odváželi do vnitrozemí, a tak se stalo, že začátkem října nechodil do školy téměř nikdo. Až do 6. října byli obyvatelé této oblasti vyzýváni rozhlasem a novinami, aby se nikam nestěhovali, že se o zdejším kraji rozhodne veřejným hlasováním. Proto se mnoho lidí, kteří dříve odjeli do vnitrozemí, vrátilo, jenže k veřejnému hlasování již nedošlo. 6. října večer se rozšířila zpráva, že tato oblast je trvale připojena k říši. Během noci na 7. října **lidé odváželi** ručními vozíky, povozy nebo auty svůj **skromný majetek**.

7. října sdělil Okresní školní výbor v Duchcově učitelům, že mají školu uzavřít a mohou odejít. Učební pomůcky si vzala německá obecná škola, knihy z učitelské a žákovské knihovny Němci odvezli a zničili. Rodiny, které zde zůstaly, musely přihlásit své **děti do německé školy**.

5. ČESKÉ ŠKOLY V BÍLINSKÉM OKRESE

5.1 OBECNÁ ŠKOLA V BÍLINĚ ZALOŽENÁ PŘED VZNIKEM ČSR

V teplickém archivu bohužel není uložena ani kronika obecné ani kronika měšťanské školy, ale jsou zde pouze ve dvou kartonech uspořádány dopisy a různá nařízení či oznámení týkající se vzniku a dalšího fungování této školy. Často útržkovité informace mi pomohla objasnit práce městského archiváře z Bíliny pana Adolfa Mertena¹⁾, která je uložena rovněž v tomto archivu.

ZALOŽENÍ ŠKOLY ÚSTŘEDNÍ MATICÍ ŠKOLSKOU

Do konce osmdesátých let 19. století byly v Bílině pouze německé školy, a to chlapecká národní škola (Knabenvolksschule) a dívčí národní škola (Mädchenvolksschule), postaveny roku 1868, dále měšťanská dívčí a chlapecká škola (Knaben und Mädchen Bürgerschule, v roce 1890) a živnostenská pokračovací škola (Gewerbliche Fortbildungsschule, v roce 1877).

Ve druhé polovině 19. století se do průmyslového pohraničí přistěhovalo mnoho českých dělnických rodin z vnitrozemí. Ty chtěly své děti posílat do české školy. Proto v roce 1885 rodiče žádali o zřízení české veřejné školy na c.k. okresní školní radě. Okresní školní rada podle zákona předvolala všechny rodiče, kteří tuto žádost podepsali, a ptala se jich, k jaké národnosti se hlásí a zda si přejí zřízení školy s vyučovacím českým jazykem. V době předvolávání rodičů okresní školní radou jim Němci vyhrožovali propuštěním z práce a vypovězením z bytů. Mnoho rodičů se zaleklo, a tak došlo k tomu, že počet dětí klesl pod čtyřicet a žádost o zřízení veřejné české školy byla zamítnuta.

Po několikaletém úsilí české menšiny byla v Bílině otevřena první česká soukromá škola 4. listopadu 1889 jako **česká dvoutřídní škola Ústřední matice školské**. Prvním řídícím učitelem byl Antonín Kudrna, učitelem Jan Jílek; v I. třídě bylo 82 dětí, ve II. třídě 54 dětí. Po smrti Antonína Kudrny (zemřel v měsíci dubnu 1890) se jeho nástupcem stal Jan Jílek. Tento řídící učitel společně se zástupci rodičů usiloval o zřízení veřejné školy, a to po dlouhých osm let. Maticní škola byla v září 1899 přeložena do Břežánek (viz 5.3 Obecná škola v Břežánkách). Ke zřizování těchto maticních škol nebylo zapotřebí zvláštní povolení, bylo třeba „pouze“ úředně schválit vhodné místnosti. Němci si zřízení české školy nepřáli, a tak při hledání prostor pro českou školu jednání ztěžovali. Pro českou školu se podařilo získat místo v domě čp.

63, který vlastnil Čech pan Václav Černý. Po tomto činu mu ředitel bílinského dolu pan Rubesch vzkázal, že ho už v práci nepotřebuje.

Po založení první české školy začala obec podporovat německé majitele domů s tím, že nemají byty pronajímat českým dělníkům, a pokud je již v pronájmu mají, tak jim obec pomůže zdarma obstarat soudní výpovědi; dokonce jim slíbila nahradit ztrátu nájemného. Obec posílala toto sdělení majitelům domů jako oběžník se seznamem českých rodičů, kteří dali své děti do české školy. Řada rodin byla vystěhována. I zaměstnavatelé nutili české dělníky, aby své děti posílali do německých škol pod hrozbou ztráty zaměstnání. Naštěstí uhelná společnost české dělníky kvůli svému zisku potřebovala, a tak k propouštění nedošlo.

ZÁZNAMY Z „OBĚŽNÍKU“

V archivu se dochovaly dvě knihy zvané „Oběžník“⁽²⁾, do kterých zapisoval řídící učitel mateřské školy Jan Jílek vzkazy svým učitelům. První kniha je z let 1890 až 1892, druhá kniha sloužila pro záznamy řídícího učitele v letech 1892 až 1935, přičemž od roku 1920 byl „Oběžník“ určen pro obecnou školu v sousedních Břežánkách (viz 5.3 Obecná škola v Břežánkách).

V uvedených knihách informoval řídící učitel ostatní pedagogy např. o tom, kdy budou porady a co se na nich bude projednávat, o kterých nařízeních mají učitelé poučit žáky ve třídách, kterému učiteli se zvyšuje služné, kdy se služné vyplácí a komu v jaké výši, kdy se koná výroční trh a tudíž se nevyučuje, kdy proběhne v kostele svatá mše, který den se uskuteční zkouška z náboženství, který učitel se má dostavit za řídícím učitelem do kanceláře a také prostřednictvím „Oběžníku“ seznamuje učitele se závěry schůzí výboru Ústřední matice školské.

Mezi zajímavé zápisy patří určitě ten o vytápění tříd. Učitelé měli zřejmě pocit, že je ve třídách zima a častěji přikládali do kamen, protože řídící učitel do „Oběžníku“ v únoru 1891 píše: „... *Teplota nepřevyšuj po celou školní dobu zpravidla 14 – 15 ° R. Teplota školní světnice nikdy podle subjektivních pocitů učitele řídit se nemá.*“⁽³⁾ A poučuje učitele, že vychladlá zeď snižuje teplotu na teploměru, a proto se musí pod teploměr dát několikrát přeložený papír.

Také se vedla přesná evidence dětí, které nebyly očkovány (není uvedeno proti jaké nemoci), protože učitelé do připravené tabulky vyplňovali počty očkovaných žáků a vypisovali jména žáků, kteří očkováni nebyli.

Učitelé před vánoční nadílkou museli vypsát seznamy svých žáků a dle připraveného vzoru v „Oběžníku“ vyplnit tabulku, ze které bude jasné, který žák potřebuje kalhoty, kabát, boty, šaty nebo jinou věc.

V říjnu 1891 řídící učitel připomíná, se musí ze školy odstranit rákosky, protože na základě § 24 ministerského nařízení z 20. srpna 1870 byl vydán zákaz tělesných trestů. Pokud by učitel potřeboval ukazovátko, pořídí si takové, které nebude možno použít pro trestání žáků. Užívání rákosek i jiného tělesného trestu se přísně zakazuje.

Řídící učitel také upozorňuje učitele, aby ve třídách byli vždy čtvrt hodiny před začátkem vyučování. O přestávce v deset hodin nesmějí navštěvovat hostinec nebo si vyřizovat své soukromé záležitosti. Také svým kolegům připomíná, že si nemohou svévolně měnit rozvrh hodin, (učitelka Šilajnová místo tělesné výchovy učila mechanické čtení). Další připomínka se týká toho, že pokud učitel přijde do jiné třídy, tak by měl pozdravit.

ZALOŽENÍ OBECNÉ VEŘEJNÉ ŠKOLY

Česká menšina podala v lednu 1895 žádost o založení české obecné veřejné školy k zemské školní radě v Praze. V měsíci dubnu provedla okresní školní rada v Teplicích předepsané řízení a na jeho podkladě nařídila zemská školní rada v červenci 1895 zastupitelům obce Bíliny zřídit veřejnou školu s českým vyučovacím jazykem. Jenže obec podala proti tomuto rozhodnutí odvolání k ministerstvu kultu a vyučování do Vídně a do doby, než přišlo rozhodnutí o odvolání, nutila české rodiče k podpisu prohlášení proti zřízení české školy v Bílině. Někteří rodiče (zřejmě ti, kteří se strachovali o budoucnost své rodiny) podlehli a podepsali nezákonné prohlášení, že se nepřipojují k žádosti o zřízení české veřejné školy, a kdyby v budoucnosti se zřízením této školy souhlasili, tak tímto prohlášením svůj souhlas odvolávají.

Odvolání obce do Vídně bylo ministerstvem zamítnuto a zároveň pozměněno rozhodnutí zemské školní rady o zřízení školy dvoutřídní na školu jednotřídní. Odvolání obce proti tomuto rozhodnutí ke správnímu soudu do Vídně bylo neúspěšné, a tak v roce 1897 byla 17. září otevřena **jednotřídní obecná škola**, kterou vedl řídící učitel Adolf Glaser, předtím učitel na veřejné škole v Čouši. Od září do poloviny listopadu se část dětí učila ve škole mateřské, protože se do školy veřejné nevešla. To se ovšem nelíbilo české bílinské školní radě a tak okresní školní rada v Duchcově nařídila, že žáci zapsaní do veřejné školy se musí učit v místnosti, kterou pro veřejnou školu najala obec. Tak se stalo, že od 15. listopadu 1897 do 30. ledna 1898 učil řídící učitel Adolf Glaser

sám. Děti rozdělil do tří skupin: první skupina se učila v době od 8 do 10 hodin, druhá skupina od 10 do 12 hodin a třetí skupina, ve které byly nejstarší děti, od 13 do 15:30 hodin. Až od 1. února byla do veřejné školy přidělena druhá učitelská síla. V roce 1897 se vydává „*Důležité školské nařízení vys. c. k. zemské školní rady ve příčině přijímání dětí do škol*“⁽⁴⁾. Toto nařízení stanovuje, že během školního roku není možný přestup dítěte ze školy české do školy německé a naopak bez písemného povolení školního úřadu. Na počátku školního roku při zápisu dětí do škol se má zamezit veškerým agitacím. Smyslem tohoto nařízení bylo aspoň částečně zamezit „...*štvaní českých dětí do škol německých a to zvláště na počátku školního roku při zápisech do škol. Nařízení to budiž také odstrašujícím pro ty české rodiče, kteří z nerozumu dávají dítě do školy německé a pak po několika týdnech s hrůzou shledávají, že dítě zakrňuje na duchu. Pak by snad chtěli je z mučírny takové vysvoboditi, avšak pozdě bycha honí.*“⁽⁵⁾

První třída této veřejné školy, kterou musela obec Bílina zřídit na základě zákona, sídlila v budově mateřské školy, tedy ve stodole u Černých. Nařízení zemské školní rady o zřízení české veřejné školy Němce dle dobového tisku (odpolední vydání Národních listů zřejmě v měsíci prosinci 1897) velice rozčílilo: Zástupci města sdělili v listopadu 1897 českým rodičům, že buď děti z české školy přehlásí do školy německé, anebo se z Bíliny vystěhují. Němci si tímto rozhodnutím chtěli ubránit svou vládnoucí pozici v obci, protože příval českých dělníků do Bíliny a okolí pocíťovali jako útok na německý ráz města⁽⁶⁾.

Město opět agitovalo u majitelů domů za propuštění českých nájemníků jako v roce 1889 při založení mateřské školy. Ovšem někteří majitelé domů nechtěli české nájemníky vystěhovat, protože u nich pět až deset let spořádaně bydleli a pravidelně platili nájem. Ale radnice vyhrožovala těmto majitelům domů, že pokud Čechy nevystěhují, „...*pocítí sami trpké následky své neposlušnosti.*“⁽⁷⁾ Majitelé domů se musí policejnímu komisaři prokázat potvrzením, že české dítě jejich nájemníka chodí do německé školy. Rodiče i sami majitelé domů vodili děti na policejní komisařství, kde jim komisař vydal na dítě potvrzení a nechal je odvést do německé školy. Z těchto důvodů **přešlo** během prvního školního roku fungování veřejné školy **asi sto českých dětí do německých škol**. Rodiče českých dětí si stěžovali na jednání obce u doktora Antonína Trdlici, kterého vyslala do Bíliny Národní jednota severočeská. Ta ve svém článku upozorňuje, že byl porušen zákon, podle kterého nesmí být dítě převedeno během školního roku do jiné školy (výjimkou je přestěhování). Jednota dále píše, že se děti musí vrátit do české školy a chce, aby školní a politické úřady jednání obce prošetřilo. Zemská školní rada rozhodla,

aby se děti vrátily do české školy, ale bohužel se tak nestalo. Starosta obce se totiž obrátil na okresního hejtmána s tím, že neručí za pořádek ve městě, jestliže bude nařízení o vrácení dětí provedeno. Zástupci Národní jednoty severočeské si uvědomovali, že se tato situace může opakovat i na začátku příštího školního roku, kdy rodiny mohou být opět vystěhovány kvůli zápisu svých dětí do české školy a řešení viděli v tom, že by čeští podnikatelé měli postavit pro takovéto rodiny dělnické domy, „...kde by měli čeští dělníci trvalý a bezpečný úkryt. Podnik toho druhu jako dílo vlastenecké vřele doporučujeme, tím spíše, poněvadž by byl nejvyšším výnosným a při vysoké činnosti a stálosti nájemného obcenstva českého by byl i pevným zdrojem výtěžku. Doufáme, že české stavitelstvo tohoto upozornění si povšimne.“⁸⁾ Taková situace tedy byla v roce 1897. Ovšem lze soudit, že se opakovala každým rokem. Zachovala se například **pohlednice** datovaná 23. října 1913, **jejíž text byl namířen proti českým školám a českým menšinám:** „Blahorodým pánům Karlu a Anně Heidtovým v Mostě! Vyřizující slušně Váš dopis ze dne 12. 9. 1913, sdělujeme s Vámi, že bude nejlépe, když nájemníka, jenž aniž by Vás poslechl, dal zapsati své děti do české školy, soudně vypovíte. Obstarali bychom to hned naší kanceláří. Musíme dbáti toho, abychom dostali české nájemníky z Bíliny a nahradili je Němci. Při nynějším nedostatku bytů nenalezne nájemník žádného obydlí a bude musit přesídlit do Března⁹⁾ nebo někam jinam. Každým způsobem musíme nyní spolu držet a jednat a postupovati tak, aby naše německá škola byla posílena. Nájemné za 1 až 3 měsíce by Vám obec nahradila, kdybyste řádného nájemníka nedostal. Prosíme o okamžitý Váš souhlas a s německým pozdravem znameníme – Městská rada Bílina.¹⁰⁾

UMÍSTĚNÍ ČESKÉ ŠKOLY DO ROKU 1918

Dvacet jedna let (až do vzniku ČSR) byla tato škola umístěna ve stodole, ve stavení čp. 63 pana Černého. Prostory této školy zřízené pro českou menšinu jsou popisovány jako velmi nevyhovující – děti se tlačily v malých a tmavých komůrkách, byly obtěžovány zápachem z dobytčích chlévů a hnoje, děti se na hlavní chodbě musí vyhýbat koňům a dobytku, které se tudy vyvádějí ven. V chodbě služky perou prádlo, okrajují řepu, jsou zde uloženy brambory a píce. Třídy ve spodní části budovy nemají záchod pro žáky; záchod pro učitele byl postaven na hnojišti. Kvůli nevyhovujícím hygienickým podmínkám vypukly v Bílině v letech 1907 – 1908 **dvě školní stávky**. První stávka trvala šest měsíců. Česká veřejnost odsuzovala vypovězení čtyřiceti rodin z bytů, některé byly vystěhovány přímo na ulici. České bílinské škole věnovaly

časopisy mnoho článků, poslanci interpelovali v parlamentě. Devátého srpna 1908 proběhla v Praze na Střeleckém ostrově **manifestace za české menšinové školství**, kterou svolalo ústředí Národní jednoty severočeské¹¹⁾. Po manifestaci procházel Prahou velký průvod, který nesl obraz české bílinské školy, jež byla umístěna ve stodole. Pod fotografií této školy byl nápis „Je jedno Rakousko, jedna Bílina a jedna česká škola ve stodole.“ Dokonce byly vydány pohlednice školy, před níž stojí povoz a parní mlátička. Tyto pohlednice se posílaly hlavně školským úřadům, poslancům, také různým osobnostem a městům v Čechách i na Moravě, na které psala škola poděkování za dary. Tímto způsobem se česká škola v Bílině skutečně proslavila po celém Rakousku. Nevyhovující prostory byly opět důvodem pro vyhlášení druhé stávky školních dětí. Začala 23. září 1908 a tentokrát trvala čtrnáct dní.

Česká menšina chtěla postavit novou budovu pro českou školu, dokonce v roce 1914 nejvyšší správní dvůr ve Vídni shledal, že budovy stodoly nevyhovují potřebám školy a uložilo městu postavit novou budovu. Bohužel se nikomu nepodařilo město přinutit, aby toto nařízení splnilo.

Se zvyšujícím se počtem žáků bylo třeba hledat nové místo pro umístění dalších tříd. Od školního roku 1908/09 se III. třída učila v budově čp. 31 v Jahngasse. Vzhledem k problémům s prostory pro českou školu byly některé třídy vyučovány polodenně.

KORESPONDENCE SPRÁVCE ŠKOLY A MÍSTNÍ ŠKOLNÍ RADY V BÍLINĚ

Správcem školy a řídícím učitelem byl od založení Obecné veřejné školy v Bílině (1897) pan Adolf Glaser, který předtím učil v Čouši. Tento muž měl pro vedení české školy velice špatné podmínky, protože vzhledem k tomu, že v obci bylo celé zastupitelstvo složeno výhradně z Němců, byla i místní česká školní rada vlastně německá a tudíž neměla zájem o zřízení české školy, natož pak o její fungování. Pan Glaser neúnavným dopisováním s místní školní radou dosáhl např. zvýšení počtu tříd, nákupu nových učebnic pro děti nemajetných rodičů a v neposlední řadě se zasloužil o postavení nové budovy pro českou školu. Na některé jeho dopisy školní rada vůbec neodpovídala, ale řídící učitel své odůvodněné připomínky a žádosti neustále urgoval. Někdy při opakovaných žádostech své dopisy nadepisoval: Místní školní radě, takzvané „české“!

Každý měsíc vyplňuje správce školy pro místní českou školní radu „Výkaz zameškání školy“ a píše úřední napomenutí k pilnější školní docházce, která školní rada

doručí rodičům chybějících žáků. Zpočátku po něm rada chtěla, aby tyto výkazy posílal vždy k patnáctému dni v měsíci, ale Adolf Glaser dal radě jasně najevo, že má plno jiných povinností a oznámil, že výkazy bude posílat jednou měsíčně.

Dále v březnu 1901 píše správce oznámení o náhlém onemocnění 16 dětí spalničkami a dusivým kašlem. Kvůli nemocem nemohou chodit do školy všechny děti, které bydlí v domech výskytu nemoci. Škola pak byla uzavřena, zřejmě kvůli infekčnímu onemocnění dětí, protože následně v květnu nařídila c.k. okresní školní rada v Duchcově upravit rozvrhy hodin tak, aby bylo doplněno učivo, které se zameškalo vzhledem k zavření školy kvůli infekčním nemocem. I. a II. třída měla rozvrh vyučování doplněný takto: I. třídě přibyla jedna půlhodina čtení a počtů (tyto půlhodiny se dělily s tělocvikem) a dvě půlhodiny věcného učení; ve II. třídě měly děti navíc dvě půlhodiny jazykového vyučování (dělily se se zpěvem) a jednu celou hodinu jazykového vyučování.

V lednu 1903 správa školy žádá na základě ministerského výnosu ze dne 8. října 1902 č. 188 694 o šest kusů **hygienicky upravených plivátek** naplněných buď desinfekční hmotou nebo desinfekční tekutinou. Plivátka musí být umístěna ve všech školních místnostech, tedy ve třídách, na chodbách i v tělocvičně.

Ve stejném roce v měsíci květnu správa školy oznamuje místní školní radě, že spála, která se vyskytla v rodině řídícího učitele, byla vyléčena. Zmiňuje se i o provedené dezinfekci peřin a prádla pomocí formalinových tablet a lysolu.

V prosinci 1908 A. Glaser vzhledem ke schválenému polodennímu vyučování ve II. (100 dětí) a III. třídě (87 dětí) **žádá o osvětlení** tříd, chodby a schodiště petrolejovými lampami. Osvětlení je nutné, protože vyučování bude probíhat až do páté či půl šesté hodiny odpolední.

V květnu 1909 řídící učitel upozorňuje na shnilou dřevěnou konstrukci tělocvičny a v dopise navrhuje i způsoby opravy.

V listopadu roku 1912 píše správce školy stížnost místní školní radě kvůli nevyhovujícím podmínkám - v osm hodin ráno dne 4. listopadu byly ve třídě II.A pouze čtyři stupně Celsia, protože v noci byl mráz a zatopeno bylo až v půl osmé. Správce Adolf Glaser upozorňuje radu na to, že topení ve škole zajišťuje služka z chléva, která ale nejdříve musí obstarat dobytek, udělat domácí práce a teprve pak jde pracovat do školy. Odpoledne si učitelé většinou musí ve třídách roztopit sami. Proto by rada měla uznat, že **je třeba ve škole mít školníka**, který by byl po celou dobu vyučování k dispozici. Dále si řídící učitel radě stěžuje na kamna ve dvou třídách, která

po naložení explodují a kouří. V jedné třídě (umístěné ve stodole v Jahngasse) začala hořet dřevěná plenta u kamen, každý den tam **hrozí nebezpečí požáru**. Řídící učitel již pětkrát urgoval azbestovou plentu, která je velice nutná, protože lavice musí být umístěny až u kamen. V prosinci pak píše správce školy poděkování místní školní radě za poskytnutou azbestovou plentu.

Problémy s kamny ale stále pokračují, což dokumentuje dopis správce školy z 22. ledna 1917, ve kterém prosí o okamžitou opravu kamen, která opět explodovala a děti ze třídy IV. A i IV. B musel třídní učitel pustit domů.

O školníka a zároveň školní kancelář žádá pan Glaser i v dopise z 25. dubna 1917. Odkazuje na bílinské německé školy, které mají svého školníka i školní kancelář. Poněvadž správce školy nemá kancelář, musí veškerou úřední korespondenci vyřizovat doma, rovněž za ním domů místo do tak potřebné školní kanceláře chodí rodiče i jejich děti a také učitelé musí řešit problémy týkající se školy u něho doma. Čeští učitelé mají stejné povinnosti jako jejich němečtí kolegové, **proto by měla mít i česká škola stejné podmínky pro výuku jako mají školy německé**.

V březnu 1913 žádá Adolf Glaser místní školní radu dvakrát o pět kusů lavic pro I. třídu. Zdůvodňuje žádost tím, že **v lavici pro šest dětí sedí devět i deset dětí** – při tom není možné pracovat. V dubnu místní dozorce české školy pan Pánek lavice poslal, ale pouze čtyři, a to každou pro jednoho žáka, přičemž požadovány byly lavice pro dva žáky. Navíc zaslané lavice jsou určeny pro děti mnohem starší, takže v nich šestileté děti nemohou sedět; lavice jsou „...ořezané a nerovné, takže se na nich nedá pracovat. Je to zkrátka starý brak, pouze k rozštípání vhodný“⁽¹²⁾. Do české školy se totiž dávaly vyřazené lavice z německých škol.

Objevuje se několik dopisů, ve kterých správce české školy žádá místní radu, aby v době vyučování nebyl vyrušován zaměstnanci města. Strážníci i poslové tento zákaz porušují, ačkoliv na dveřích třídy visí upozornění na zákaz vyrušování učitele z výuky a jsou tam uvedeny i úřední hodiny pro jednání.

Po několik let psal A. Glaser místní školní radě upozornění, že **ve třídách se vůbec neuklízí, nezametá se, ani se neutírá prach**. Vzhledem k tomu, že se úklid ve dvou budovách školy ani po opakovaných žádostech nezlepšil, sepsal dopis v listopadu 1914 celý učitelský sbor a formuloval ho jako stížnost s prosbou o nápravu: *Rač místní školní rado naříditi přísně, aby v obou školních budovách:*

1. *Zameteno bylo dvakrát týdně za mokra při otevřených oknech.*
2. *Každý den musí býti zametány chodby, schody a záchody.*

3. Po zametání, až prach se usedne, nechť se tento suchým hadrem na všem nábytku utře.
4. Pavučiny a prach na stěnách musí se sbírat.
5. Záchody a pisoiry, každého týdne, nechť jsou řádně dezinfikovány.
6. By zatápěno bylo včas a náležitě. Často rozdělává se oheň ve třídách 14 hodin před vyučováním a v 8 hodin pak jest v místnostech 4° – 5° C.

Prosíme důtklivě o nápravu – v zájmu školní hygieny, která v nynější době jest nejvýše nutná.¹³⁾

ŽIVOT ŠKOLY ZA 1. SVĚTOVÉ VÁLKY

Během první světové války píše řídící učitel Adolf Glaser místní školní radě české žádosti o přijetí pěti „nešestiletých“ dětí, jejichž otcové jsou ve válce nebo byli zajati anebo padli, do I. třídy. Po skončení této války píše žádost opět o přijetí sedmi „nešestiletých“ dětí (narozených v září až listopadu 1912) do školy na základě § 37 říšského zákona č. 159 ministerský věstník vládní z roku 1905 č. 49 (Řád školní a vyučovací) a uvádí tyto důvody:

1. Jsou zlé doby a děti ve škole jsou lépe zaopatřeny než doma.
2. Netrhají obuv a šat běháním.
3. Zapomenou spíše na hlad.¹⁴⁾

Správa školy v dopise ze dne 23. října 1914 navrhuje místní školní radě, že děvčata z nejvyšších tříd mohou v hodinách ženských ručních prací háčkovat pro naše vojáky například čepice, nátepníčky nebo ponožky. Je třeba, aby rada dodala škole materiál a sdělila míry a počet kusů.

V listopadu téhož roku poslala Česká zemská komise pro ochranu dětí a péči o mládež v království českém ředitelstvím a správám škol dopis týkající se slavnosti zvané **Dětský den**. Tyto slavnosti se konaly od roku 1910 kolem 2. prosince „...na památku nastoupení Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. na trůn a se zřením k Jeho vznešenému heslu *Vše pro dítě*“¹⁵⁾. Vzhledem k válce má Česká zemská komise nový úkol, a to pečovat o sirotky a děti strádající následkem válečných událostí. Proto Česká zemská komise prosí, aby tam, kde nebude možné uspořádat divadla, koncerty a akademie, proběhly **sbírky ve prospěch sirotků a potřebných dětí**. Komise věří, že Dětský den a sbírky s ním spojené přinesou značný hmotný výtěžek,

který bude použit na zaopatření sirotků, dětí invalidních vojáků a dětí strádajících válkou.

Místní školní rada napsala okresní školní radě v Duchcově udání, že do školy chodí osm dětí, které počátkem školního roku 1917/18 ještě nebyly šestileté. Okresní školní rada v Duchcově nařídila správě české školy tyto děti z vyučování ihned vyloučit.

POČTY ŽÁKŮ

Tato obecná veřejná škola měla při založení ve školním roce 201 dětí. V následující tabulce je patrné, jak byly zřizovány další třídy – hlavně díky řídicímu učiteli a správci školy panu Adolfu Glaserovi, který se o zřizování nových tříd zasloužil určitě neúnavným dopisováním s místní školní radou. V tabulce uvádím počty žáků v jednotlivých třídách (údaje z některých školních let se bohužel nedochovaly):

Školní rok	1897/98	1898/99	1899/1900	1901/02	1908/09
I. třída A	201	102	115	168	69
I. třída B	---	---	---	---	50
II. třída A	---	---	---	---	49
II. třída B	---	---	---	---	44
III. třída	---	---	---	---	82
Žáků celkem	201	102	115	168	294

Školní rok	1912/13	1914/15	1915/16	1916/17	1917/18	1918/19
I. třída	58	65	65	66	64	74
II. třída A	47	47	56	62	68	58
II. třída B	41	55	49	54	56	---
III. třída A	50	46	55	49	51	67
III. třída B	41	45	40	54	54	---
IV. třída A	87	45	43	41	47	49
IV. třída B	---	52	53	51	44	50
V. třída A,B	---	---	---	---	---	102
Žáků celkem	324	355	361	377	384	400

ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY A ČESKO - NĚMECKÉ VZTAHY

Česká menšina měla v Bílině velice těžký život. Všechny své síly soustředila hlavně na boj za zřízení české školy, což se jí podařilo. **Němečtí zastupitelé se báli, že přítomnost Čechů a hlavně existence české školy naruší dosud klidný život v německé obci.**

Pokud Češi chtěli uspořádat v Bílině zábavu, např. na silvestrovskou oslavu, museli žádat o povolení okresní hejtmanství a přiložit program zábavy i s texty, které budou při zábavě použity.

Němci zakazovali české škole pořádat **schůzky učitelů s rodiči**, i když řídící učitel Glaser vždy zval na schůzku i členy české (vlastně německé) místní rady. Když tato rada nemohla schůzky zakázat, nedovolila je tedy aspoň pořádat v budově školy, z níž platí obec nájem s odůvodněním, že školní budovy jsou určeny pouze k vyučování. Jenomže řídící učitel radu poučil o paragrafu ve školním a vyučovacím řádu, který nařizuje pořádání schůzek učitelů s rodiči, s tím, že zemská školní rada doporučuje, aby se tyto schůzky konaly v prostorách školy.

Jako v jiných obcích, tak i v Bílině pracovaly místní odbory Ústřední matice školské a Národní jednoty severočeské, které se svými finančními příspěvky a dary dětem zejména o Vánocích snažily zmírnit rozdíl mezi štědře obdarovávanými dětmi chodícími do školy německé ze strany obecního zastupitelstva a chudými dětmi horníků navštěvujícími českou školu.

¹⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: MERTEN, A. *Vývoj české školy v Bílině od r. 1885 do r. 1923.*

²⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: Oběžník české dvoutřídní školy ÚMŠ v Bílině.

³⁾ Tamtéž.

⁴⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: Místní školní rada (česká) Bílina, karton 1.

⁵⁾ Tamtéž.

⁶⁾ Srov. MERTEN, A. *Vývoj české školy v Bílině od r. 1885 do r. 1923.*

⁷⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: Místní školní rada (česká) Bílina, karton 2.

⁸⁾ Tamtéž.

⁹⁾ Dle MERTEN, A. *Vývoj české školy v Bílině od r. 1885 do r. 1923.* se jedná o nesprávný překlad, správně má být „do Břežánek“.

¹⁰⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: Místní školní rada (česká) Bílina, karton 2.

¹¹⁾ Tamtéž.

¹²⁾ Tamtéž.

¹³⁾ Tamtéž.

¹⁴⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: Místní školní rada (česká) Bílina, karton 1.

¹⁵⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: Místní školní rada (česká) Bílina, karton 2.

5.1 ČESKÉ ŠKOLY V BÍLINĚ PO VZNIKU ČSR

5.2.1 OBECNÁ ŠKOLA

Po vzniku Československé republiky přehlásili čeští rodiče, kteří předtím posílali děti do německých škol, své děti do české školy. Proto bylo nutné všechny třídy rozdělit, takže česká škola po vzniku ČSR měla patnáct tříd a **dosavadní budovy nestačily vysokému počtu**. Protože se německé zastupitelstvo bránilo různými způsoby (podáváním odvolání, nereagováním na nařízení vyšších úřadů) za dob Rakouska – Uherska stavbě nové budovy pro českou školu, a po vzniku ČSR nebylo možné českou školu umístit do odpovídající budovy, sáhli proto občané Bíliny ke krajnímu řešení a zabrali pro českou školu budovu německé pokračovací školy na tehdejším Václavském (dnes Žižkově) náměstí. To se Němcům samozřejmě nelíbilo a na základě jejich stížností na ministerstvu školství proběhla v Bílině tři komisionální jednání za účasti zástupců ministerstva. Od těchto komisí si Němci slibovali návrat německé pokračovací školy. Jenže město nemohlo české škole poskytnout jinou budovu, takže německá škola zůstala zatím Čechům. Ti slíbili, že tuto budovu vrátí původním účelům tehdy, až město postaví českým dětem novou školu.

Češi hledali ve městě místo, na kterém by mohli postavit novou moderní budovu pro českou školu. Komisionální jednání o projektu novostavby české školy v Bílině proběhlo ve čtvrtek 4. března 1920 na purkmistrovském úřadě. Předmětem jednání bylo **schválení plánů ke stavbě české obecné a měšťanské školy** v Bílině z nařízení okresní školní rady v Duchcově ze dne 24. února 1920. Budova bude mít šestnáct tříd, kreslířnu, tělocvičnu se šatnou, deset kabinetů pro školní pomůcky, čekárnu pro školní děti, dva byty pro školníky, koupelnu a kotelnu. V budově budou dvě schodiště. V každém poschodí mají být záchody zvlášť pro chlapce, zvlášť pro dívky a záchody pro učitele. Vedle školy je naplánována stavba další budovy, ve které budou dva byty

pro správce škol a místnosti pro veřejnou knihovnu. Tato budova bude propojena dveřmi s hlavní budovou školy.

Povolení ke stavbě má být uděleno, pokud budou dodrženy následující podmínky:

Všechny dveře se musí otvírat ve směru vycházení, hlavní vchodové dveře musí být široké minimálně 1,80 metru. Podlahy budou spárovány těsně. V každé školní místnosti musí mít dvě okna sklápěcí křídla. V jednotlivých třídách budou zavíratelné ventilační otvory. Plocha oken ve třídách musí představovat alespoň jednu šestinu plochy podlahy třídy. Mezi chodbami a záchody bude předsíň. Žumpa musí být vodotěsná, vzduchotěsně zakrytá a ventilace z ní bude vyvedena nad střechu. Proti vlhkosti bude provedena izolace asfaltovou lepenkou. Výška poschodí bude taková, aby vzduchový obsah učeben byl nejméně 280 m³. Do budovy bude zaveden městský vodovod. Přiměřené elektrické osvětlení bude zavedeno alespoň do učeben měšťanské školy, tělocvičny, kabinetů, kanceláří v bytech a do knihovny. Než se začne se stavbou, musí být okresní školní radě předloženy podrobné plány v měřítku 1 : 100 a statický výpočet stropů.

Zástupci české místní školní rady chtějí školu postavit na místě úředně schváleném, tj. na pozemku v Jánské ulici poblíž čp. 31, kde má jednu třídu obecná škola. Toto místo je vhodné i z důvodů případného rozšíření měšťanské školy na čtyřtřídní anebo při možném zřízení poboček tříd občanské školy. Pokud se v budoucnu zvýší počet tříd, tak se přistaví jedna rýsovna s kabinetem a učebny, a to na jihozápadním křídle novostavby.

Základní kámen ke stavbě škol byl slavnostně položen 3. srpna 1922. **Nová česká obecná a měšťanská škola byla otevřena 2. září v roce 1923.** Obecná škola měla své prostory v prvním patře, měšťanská škola ve druhé a třetím patře.

Ovšem do této doby bylo třeba hledat další prostory pro umístění tříd obecné školy, aby se nemuselo vyučovat polodenně. Proto proběhla 4. září 1920 schůze místní školní rady za účasti zástupců městské rady, českých a německých socialistických stran a dvou stavebních znalců, aby zjistili, zda se pro využití obecné školy více hodí místnosti v budově čp. 1 Újezd nebo místnosti v budově městské „staré radnice“, kde byla umístěna německá měšťanská škola. Komise shledala, že místnosti v domě na Újezdě jsou malé, stropy nízké, byla by třeba nákladná adaptace místností, také by se musely nově postavit záchody a přistavit chodby. Kdežto v budově „staré radnice“ jsou místnosti mnohem větší a vyšší, v pořádku jsou záchody i byt pro školníka. V budově je pět kabinetů, což úplně postačuje. Upravovat se bude muset pouze záchod pro učitele.

Navíc „stará radnice“ je ve středu města, kdežto budova na Újezdě je na periférii a od kmenové školy je vzdálená deset minut chůze. Komise tedy souhlasila, aby potřebný počet místností české obecné školy byl umístěn ve „staré radnici“.

Několik dní před tímto jednáním, přesně 28. srpna 1920, proběhla na městské radnici v Bílině jiná komise. Týkala se nedělního vyučování na pokračovacích školách. A sice zástupci socialistických stran obou národností požadují, aby toto nedělní vyučování bylo zrušeno a aby učňové mohli navštěvovat školu během celého týdne. Zástupci politických stran žádají přistavit k budově německé pokračovací školy na tehdejší Václavském náměstí potřebný počet učeben a dalších místností. Přítomný generální ředitel lobkowiczského panství dr. Pauler slíbil jménem majitele panství přispěti na tuto přístavbu jeden milion korun. Cihly a písek panství prodá za výrobní cenu. Další záznamy týkající se přístavby pokračovací školy v archivu bohužel nejsou.

V roce 1929 se začalo vzhledem ke zvyšujícímu se počtu dětí školou povinných **uvážovat o stavbě další budovy pro obecnou školu**. Hledal se vhodný pozemek, na kterém bude možno postavit školní budovu tak velkou, že už nebude v budoucnosti potřeba žádné části přistavovat. Pro stavbu byl vybrán pozemek ve východní části Bíliny, na Teplickém předměstí, ležící uprostřed budoucího školního obvodu. Další korespondence ohledně stavby školy se týkají pouze napojení budovy na kanalizaci a městský vodovod. Budova se začala stavět pravděpodobně v roce 1936 a **byla předána v dubnu 1938**. Ministerstvo školství a národní osvěty udělilo této škole čestný název „Státní obecná škola prezidenta Osvoboditele T. G. Masaryka“.

5.2.2 MĚŠŤANSKÁ ŠKOLA

Měšťanskou školu chlapeckou i dívčí s českým vyučovacím jazykem zřídila zemská školní rada **1. února 1919** a tímto uznala nároky českých rodičů. Rada schválila **otevření tří tříd**, při škole zřídila definitivní místo ředitele s náležitými požitky a funkčním příplatkem 450 korun za rok a také zde zřídila tři místa definitivních odborných učitelů. Zastupitelstvo obce se zavázalo hradit náklady spojené se zřízením a vydržováním této školy. Měšťanská škola společně s obecnou školou sídlily v budově bývalé německé pokračovací školy živnostenské – o tomto rozhodnutí je sepsán protokol ze dne 28. srpna 1920, který podepsali okresní hejtman dr. V. Ferkl, generální ředitel panství Lobkowicze dr. Ludwig Pauler a dále dvanáct zástupců českých a německých socialistických stran ve městě. V tomto protokole je také potvrzeno, že

česká obecná škola bude mít ještě tři učebny v domě „U Černých“. Pokud by byla povolena zatímní pobočka při druhé třídě měšťanské školy, uvolnila by jí místo obecná škola, která bude mít vyhrazené místo v prvním patře v tzv. stodole č. 31 v Jánské ulici.

Po postavení nové budovy škola byla umístěna společně se školou obecnou v Jánské (dnešní Lidické) ulici.

5.2.3 UČITELSKÝ ÚSTAV

V teplickém archivu je sice zachovaná kronika tohoto ústavu, ale většina listů je spleená, protože se do kroniky lepily fotografie, výstřižky z novin a různé letáky, takže ve větší části kroniky nelze listovat. Záznamy, které lze číst, jsou ale naprosto shodné s výroční zprávou¹⁾, ze které jsem čerpala. Kronika popisuje první školní rok ústavu, výroční zpráva je vzhledem k připojení pohraničí k německé říši v říjnu 1938 také pouze jedna.

Spolkový čsl. koedukační ústav učitelský zřídila Ústřední matice školská na základě povolení ministerstva školství a národní osvěty výnosem ze dne 25. května 1937.

Obyvatelé Bíliny dlouho toužili po zřízení střední školy. Ministerstvo ale jejich žádostem odmítalo vyhovět se zdůvodněním, že středních škol je již dostatek. Ovšem neuvědomovalo si, že děti z chudých českých rodin se nemohly na českých středních školách vzdělávat kvůli velké vzdálenosti již existujících středních škol od Bíliny. Tento nedostatek chtěla odstranit Ústřední matice školská, která již předtím zřídila v pohraničí např. reálná gymnázia v Chebu, Chomutově, Děčíně, Rumburku, Krnově a Mikulově, obchodní akademie v Teplicích – Šanově, Jablonci nad Nisou a Karlových Varech.

Zakladatelé ústavu chtěli, aby jejich škola byla vzhledem k budoucímu učitelskému povolání jejich studentů na vysoké úrovni - šlo jim samozřejmě o kvalitní vědomosti a dovednosti studentů, ale také o posilování samostatného tvoření, o podněcování a rozvíjení organizátorských schopností. Učitel musí být zvláště schopným organizátorem a umět se samostatně rozhodovat, a to jak ve třídě, tak i na vycházce, v tělocvičně, v dílně při ručních pracích, ale musí projevit své organizátorské schopnosti a samostatnost i při zajišťování učebních pomůcek nebo při své práci osvětové a sociální. Důležitým pro zakladatele školy bylo **vychovat charakterního učitele**, takže výchova

budoucích učitelů na tomto ústavu byla mnohem důležitější než na jiných středních školách.

Pro výchovu a vzdělání kvalitního učitele je třeba mít nejen bohatou knihovnu, ale tzv. příruční knihovny je třeba zřídit i v učebnách. V nich mají být vědecké práce, na které budou mít studenti odkazy ve svých učebnicích. Tímto způsobem zřizovatelé školy připravovali své studenty na celoživotní vzdělávání, které u učitelů nelze pominout.

Zakladatelé školy chtějí, aby učitelský ústav řídil další vzdělávání svých absolventů, a to tak, že učitelé při své praxi budou moci čerpat ze shromážděných zdrojů, které vzniknou tím, že škola bude organizovat vlastivědný výzkum kraje, povede osvětovou práci, bude dávat náměty na řešení sociálních otázek.

Ředitelem učitelského ústavu v Bílině byl jmenován dr. Josef Mrázek, který předtím působil jako státní profesor na státním čsl. koedukovaném ústavu učitelském v Žatci. Dále zde působili jeden zatímní státní profesor, dva výpomocní a dvě výpomocné učitelky a jedna vedlejší učitelka. Ústav byl prozatím **umístěn v budově měšťanské školy** v Jánské ulici.

Zápis studentů proběhl 1. září 1937, pravidelné vyučování začalo o den později. Přijato bylo celkem 44 žáků. Škola byla určena **pro studenty z pohraničí**, většina jich pocházela ze slabých sociálních vrstev. Dvanáct žáků pocházelo z dělnických rodin, rodiče devatenácti žáků byli státními a železničními podúředníky nebo úředníky a bylo nutné jim pomáhat – tak např. pěti žákům bylo placeno jízdné do školy, pět žáků dostávalo obědy, čtyři žáci měli zdarma polévku, jeden žák byl obdarován botami, jiný žák dostal šaty.

ŠKOLNÍ AKCE VE ŠKOLNÍM ROCE 1937/38

Školní oslavy byly věnovány zejména **vzpomínkám na významné osobnosti české politiky a kultury**. V září 1937 proběhla v sále místního biografu za účasti všech žáků učitelského ústavu i žáků měšťanské školy smuteční tryzna za prezidenta Masaryka. Jeho význam připomněl ředitel učitelského ústavu Josef Mrázek. O den později, 18. září, se konala na bílinském náměstí společná česko - německá tryzna.

Učitelé společně se žáky si ve škole rovněž v září připomněli 25. výročí smrti básníka Jaroslava Vrchlického. V den výročí narození básníka Petra Bezruče uspořádal Sokol v Bílině vzpomínkový večer , na kterém jeho básně recitovali žáci učitelského ústavu.

Zahajovací slavnost učitelského ústavu byla uspořádána v neděli 24. října. Po slavnostním proslovu ředitele dr. Josefa Mrázka, ve kterém uvítal přítomné a vzpomněl na všechny, kteří se o založení učitelského ústavu zasloužili, následovalo vystoupení univerzitního profesora dr. J. Kaprasa, který ve své slavnostní řeči připomněl zvláštního poslání zdejšího učitelského ústavu, protože byl založen jen pro děti hraničářské. Program pokračoval recitacemi básníků Antonína Sovy, Petra Bezruče a Viktora Dyka. Dále vystoupil orchestr složený ze žáků ústavu. Slavnost byla ukončena státní hymnou.

27. října probíhala ve škole oslava státního svátku. Ředitel dr. Josef Mrázek, který nejprve vzpomněl význam prezidenta Masaryka, pohovořil i o významu vojenského odboje za naše osvobození. Žákovský orchestr zahrál dvě skladby, všichni žáci i žákyně sborově recitovali Bezručovu Maryčku Magdónovu. Slavnost ukončila státní hymna. Následující den proběhly společné česko-německé oslavy na náměstí společně s přísahou vojáků.

V prosinci 1937 vystoupili žáci ústavu **se dvěma divadelními aktovkami**, a to se „Zvíkovským raráškem“ od Stroupežnického a druhá hra byla od A. Šímy „Vánoční stromek“. O Vánocích zpívali chovanci koledy. Další divadelní představení sehráli žáci v březnu 1938, jednalo se o „Naše furianty“ od Ladislava Stroupežnického. Tato dvě představení byla pro občany Bíliny velkou kulturní událostí. Čistý výtěžek byl 1850 Kč.

Žákům ústavu byla připomínána **další výročí**, jako např. 150. výročí narození Jana Evangelisty Purkyně, 20. výročí uznání samostatného českého vojska ve Francii (prosinec 1937); 20. výročí Tříkrálové deklarace (leden 1938); 30. výročí úmrtí Svatopluka Čecha (únor 1938); 20. výročí bitvy u Bachmače, úmrtí Otokara Fischera, literárního a divadelního kritika, historika, básníka, překladatele a profesora německé literatury (březen 1938).

Mezi větší školní oslavy patřila oslava nedožitých 88. narozenin T. G. Masaryka, která proběhla 7. března a začala slavnostním proslovem ředitele dr. Mrázka na téma „Zač jsme vděční prezidentu Osvoboditeli“, pokračovala hudebním vystoupením školního orchestru a ukončena byla státní hymnou.

28. května se konala oslava 54. narozenin prezidenta dr. Edvarda Beneše. Nejprve pohovořil ředitel dr. Mrázek o programu současného prezidenta, dále následovala recitace a vystoupení školního orchestru. Oslava byla opět zakončena státní hymnou.

Jedno květnové odpoledne bylo věnováno pochodovému cvičení; čtyři červnové dny strávili žáci na školním výletě na Šumavě. Tento výlet byl žákům hrazen z vybraných peněz při žákovském představení „Naši furianty“.

Při tělesné výchově se žáci věnovali lehké atletice, odbíjené, házené, plavání, bruslení, lyžování, hrám i vycházkám. Vzhledem k neklidné době (územní požadavky německého říšského kancléře Adolfa Hitlera) prolínala **branná výchova** všemi předměty. U žáků byla posilována vytrvalost, otužilost, odvaha, statečnost a odolnost vůči utrpením všeho druhu.

Školní rok ukončil dr. Mrázek přednáškou o tom, jak oslavovat Jana Husa – jeho oslavy nesmějí národ rozdvojovat, ale spojovat.

SPOLUPRÁCE RODIČŮ SE ŠKOLOU

18. září 1937 bylo při učitelském ústavě ustaveno rodičovské sdružení. Tohoto dne sdružení zvolilo výbor, který se skládal ze sedmi členů. Ve školním roce 1937/38 proběhly dvě schůze výboru (13. listopadu a 19. ledna) a tři členské schůze rodičovského sdružení (18. prosince, 27. března a 22. května).

Na schůzích výboru se připravovaly hlavně stanovy pro podpůrný spolek nemajetných žáků.

Na členských schůzích byli rodiče vždy seznámeni s prospěchem a chováním svých dětí. Ale předtím probíhaly **přednášky ředitele** dr. Mrázka a po nich následovaly živé diskuze. Na první členské schůzi rozebíral ředitel ústavu výchovu charakteru žáků, přičemž je důležité, aby na děti působila škola s rodinou společně. Z diskuze rodičů bylo znát, že rodiče škole plně důvěřují a s jejím působením na žáky jsou spokojeni. Ředitel také rodiče informoval o knihovnách a sbírkách na škole, o dalším vybavení poskytnutém Ústřední maticí školskou, o darech různých příznivců školy.

Na další členské schůzi hovořil ředitel o tom, že se připravuje založení Spolku na podporování chudých žáků zdejšího ústavu. Hlavním programem této druhé schůze byla spolupráce rodiny k ucelení vzdělání a výchovy budoucích učitelů. Ředitel dr. Mrázek hovořil o důležitosti výchovy k toleranci a demokracii, o nezbytnosti širšího kulturního rozhledu a umění chovat se slušně v různých prostředích, do kterých se učitel při své práci dostane. Je třeba žáky vést jak doma tak i ve škole ke spolehlivosti a pravdivosti, dbát na mravní charakter.

Během poslední členské schůze byli rodiče seznámeni s programem školního výletu na Šumavu. Dále bylo rodičům sděleno, že Ústřední matice školská zakoupila pozemek na stavbu vlastní budovy učitelského ústavu, což bylo rodiči přijato s nadšením. Řeč pana ředitele se tentokrát týkala významu domácích knihoven, ve kterých nerozhoduje množství knih, ale jejich kvalita. Tuto schůzi ukončil místopředseda výboru Antonín

Horna poděkováním profesorskému sboru za práci, kterou vykonal nad rámec svých povinností a podtrhl krásný vztah mezi profesorským sborem a rodiči žáků.

¹⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: I. výroční zpráva učitelského ústavu (1937/38).

5.3 OBECNÁ ŠKOLA V BŘEŽÁNKÁCH

Škola v Břežánkách byla otevřena jako **expozitura matiční školy v Bílině** v dubnu 1897 a od září 1899 se stala po zrušení bílinské školy samostatnou matiční školou. V archivu se dochovala pouze kniha zvaná „Oběžník“¹⁾ (viz 5.1 Záznamy z „Oběžníku“), která zachycuje dění v učitelském sboru v letech 1892 až 1935. Záznamy od 16. dubna 1920 se týkají právě obecné školy v Břežánkách.

Kromě nařízení, kterými řídící učitel Oldřich Balatka, později František Hyhlík připomínal, který den a v kolik hodin mají učitelé se svou třídou probrat významná výročí naší republiky a výročí narození či úmrtí důležitých osobností české kultury, oznamoval učitelům konání a program pedagogických rad, seznamoval je s okresními poradami učitelů a nabízel jim účast na celostátních pedagogických akcích. Z těchto akcí vybírá např. nabídku účasti na „**Pedagogickém týdnu**“ na oslavu desátého výročí vzniku ČSR konaného v době od 28. října do 4. listopadu 1928, na kterém vystoupili se svými příspěvky o jednotné škole, o národním školství v oboujazyčných menšinách a vzdělávání učitelů univerzitní profesori dr. Kádner, dr. Chlup, dr. J. Bláha a docent dr. Příhoda. Učitelé byli také upozorněni na přednášku univerzitního profesora dr. Boh. Bydžovského o **reformě střední školy**, která proběhla během květnového večera roku 1930 na duchcovském gymnáziu. Bohužel nikde není zaznamenáno, zda se někteří učitelé těchto akcí zúčastnili, protože kniha sloužila pouze pro předávání informací mezi učiteli, zřejmě jako dnes máme ve školách měsíční (týdenní) plány akcí.

Ve třicátých letech probíhaly i zde na škole **stravovací akce**, proto měli učitelé vyzvat děti, aby se doma zeptaly, zda mohou na tyto akce rodiče přispět finančně či nějakou konkrétní potravinou.

Poslední oznámení v „Oběžníku“ je z 28. února 1935, na základě kterého musí učitelé pozvat do školy nezaměstnané rodiče žáků, aby se prokázali legitimací nezaměstnaných a jejich děti mohly dostat šaty nebo obuv.

¹⁾ Fond Státního okresního archivu Teplice: Oběžník české dvoutrídni školy ÚMŠ v Bílině.

5.4 ČESKÉ ŠKOLY V KOSTOMLATECH POD MILEŠOVKOU ZALOŽENÉ PO VZNIKU ČSR

5.4.1 OBECNÁ ŠKOLA

Informace jsem čerpala z „Kroniky české obecné školy menšinové v Kostomlatech“, která je rovněž uložena v archivu v Teplicích. Zápisy do kroniky zaznamenával většinou správce školy. Kronika byla založena 16. dubna 1923, takže události předcházející založení školy byly psány zpětně.

ZALOŽENÍ ŠKOLY

V roce 1918 se začalo uvažovat o zřízení české školy v obci, škola začala fungovat v roce 1920, potýkala se s mnohými problémy – přes nevhodnou místnost, špatnou vybavenost a v neposlední řadě nevraživost Němců. Trvalo plných sedmnáct let, než dostali Češi svou vlastní školní budovu.

Ze školní kroniky vyplývá, že se koncem roku 1918 vypravil jeden z představitelů obce, pan Vojtěch Žižka, do Bíliny k národnímu výboru pro povolení k doзору potravin. Od úředníka v Bílině se dozvěděl, že má zjistit počet Čechů žijících v Kostomlatech. Když pan Žižka úředníkům řekl, že v obci žije celkem asi dvě stě čtyřicet Čechů, poradili mu, aby si Češi podali žádost o zřízení své školy. Po dohodě byla žádost zaslána k zemské školní radě do Prahy, kam se dostavil pan Žižka také osobně. Zemská školní rada v roce 1919 rozhodla, že zřídí obecnou školu v budově zemské donucovací pracovny - tam, kde jsou kanceláře. Zároveň vyzvala zástupce místní školní rady a zástupce rodičů pana V. Žižku k ohledávací komisi na den 24. srpna 1919. Komisař uznal místnost pro školu za vyhovující. Ale lékař dr. Mörl namítal, že hrozí

roznášení epidemických nemocí, které se vyskytují u trestanek. Díky námítce dr.Mörla se proti umístění školy v polepšovně vzepřel i zemský správní výbor. A tak Okresní školní rada v Duchcově zdejší obci nařídila, aby místnost pro školu a byt pro učitele vyhledala bytová komise. Toto prodlužování s otevřením české školy se nelíbilo rodičům, kteří přistoupili **ke školní stávce**. Ta probíhala tak, že neposílali své děti do německé školy celý rok, tedy do doby, než začala fungovat škola česká.

Zemská školní rada doporučila umístit českou školu (pokud se nenajde vhodná místnost) do budovy německé školy. Jestliže nebude mít německá škola přebytečnou učebnu, tak rada doporučila zavedení polodenního střídavého vyučování. Zástupci českých rodičů však s návrhem nesouhlasili, a proto se místní školní rada německá usnesla umístit českou školu v č.p. 133, vedle německé školy. Tuto nabídku ovšem rodiče opět odmítli. Starosta pan Ůbner navrhl místnosti v čp. 11. S tím už rodiče souhlasili. Zemská školní rada v Praze povolila zabrání dvou pokojů v prvním patře ve výše zmiňovaném domě majitelky Amalie Bämlové.

První zápis proběhl v červenci 1920 v hostinci pana Diewocka. Zápis přijel provést dr. Ferkl z Prahy. Celkem bylo zapsáno 45 dětí do **jednotřídní školy**, mezi nimi i několik dětí z německých rodin.

ZDOKONALOVÁNÍ ŽÁKŮ V ČESKÉM JAZYCE

Hned v první vyučovací hodině v září 1920 učitel Jaroslav Hladký zjistil, že česky mu dobře rozumí pouze dvě děti, deset dětí mu rozumí částečně a ostatní mu nerozumí vůbec. Takže i v české škole se muselo používat při výuce německého jazyka. **Celý školní rok se děti učily mluvit a psát česky**. Nejprve se učily pouhá slova, poté říkanky, básničky, písničky a pohádky. Vlastivěda byla omezena jen na nejzákladnější informace. O přestávkách mluvily děti mezi sebou německy, zrovna tak doma. Česky mluvilo s rodiči velmi málo dětí.

Do české školy vstupovaly i v dalších letech německé děti. Zpravidla vždy na začátku školního roku se objevovaly jazykové obtíže, ale později již děti uměly pěkně vyprávět jednotlivé části z vlastivědy. Znamenalo to krok dopředu, ale vyučování nešlo tak, jak mělo jít. Děti přesto neovládaly češtinu tak dokonale jako němčinu. „*Mateřština byla pro ně těžká, pro dětský život nepohodlná a obtížná, proto venku mluvily německy, spolu s vlivem venkovského okolí. Též o přestávkách hlaholila němčina kvůli dětem německým, které češtinu neznaly. Tyto okolnosti ztěžovaly*

vyučování také, protože se děti nemohly i mimo školu cvičiti v mluvení českém. Delší dobu to může ještě trvati. ⁽¹⁾

Od roku 1923 jezdily děti **na letní pobyt** na Vlašimsko, ze kterého si přivezly mnoho nových českých slov, která si brzy osvojily i ostatní děti. Děti dokonce postupně ztrácely svou nespěšnost a na ulici hovořily většinou už jenom česky. Nejoblíbenějším předmětem byla občanská nauka. Váží český pravopis. Děti, které na začátku školního roku přešly z německé školy, se koncem roku mohly již domluvit česky.

TŘÍDY A POČTY ŽÁKŮ

Počty žáků bohužel nejsou v kronice vedeny přesně. Ve školním roce 1921/22 počet žáků není uveden vůbec (přípravené místo na tento údaj není vyplněné). V některých letech je celkový počet žáků ještě rozdělen na počet dívek a počet chlapců, na děti z rodin českých a německých nebo ze smíšených manželství.

Ve školním roce 1930/31 byla zřízena **II. třída postupná**. Kronika bohužel v některých školních letech neuvádí, kolik dětí chodilo do které třídy.

Získané údaje jsou uvedeny vždy k začátku školního roku:

školní rok	žáků celkem	chlapci	dívky	poznámka
1920/21	45	--	--	
1921/22	--	--	--	
1922/23	30	15	15	
1923/24	23	--	--	Přestoupili 3 žáci z německé školy.
1924/25	23	--	--	17 Čechů, 6 Němců
1925/26	28	18	10	21 Čechů, 7 Němců
1926/27	35	18	17	25 Čechů, 10 Němců
1927/28	27	12	15	14 Čechů, 13 dětí ze smíšených manželství
1928/29	35	--	--	20 Čechů, 15 Němců
1929/30	32	14	8	28 Čechů, 4 Němci
1930/31	38	--	--	Zřízena II. třída.
1931/32	31	14	7	
1932/33	31	15	16	
1933/34	36	19	17	
1934/35	41	19	22	V I. třídě 17 žáků, ve II. třídě 24 žáků.

1935/36	55	--	--	V I. třídě 21 žáků, ve II. třídě 34 žáků.
1936/37	40	23	17	V I. třídě 17 žáků, ve II. třídě 23 žáků.

UMÍSTĚNÍ ŠKOLY A STAVBA NOVÉ BUDOVY

I. třída byla umístěna v **soukromém domě čp. 11**. Zde bydlelo zároveň dvanáct nájemníků, byl zde i obchod a prodejna tabáku.

II. třída, která byla otevřena v září roku 1930, se musela umístit **ve zdejší velkostatku**, a to hned vedle stodoly, takže při mlácení nebylo možné ve třídě vůbec učit.

Škola neměla zahradu ani hřiště, takže děti po celý školní rok nemají kde cvičit, pouze na podzim mohou cvičit na posečených loukách.

Cílem pětičlenného místního školního výboru se stalo upevnění školy v obci. Proto se výbor domáhal u školních úřadů, aby zakoupily dům, ve kterém nyní škola sídlí, anebo aby se **vystavěla nová školní budova**. Protože nedošlo v této věci k žádnému posunu, byl v roce 1921 zřízen zvláštní „Výbor pro postavení české školy“. Jeho tři členové se obraceli zvláštními letáky na veřejnost se žádostí o finanční výpomoc. Cílem bylo vlastní pílí a snahou postavit školní budovu.

Obvodní úřad Státního pozemkového úřadu v Praze přidělil zdejší škole v červnu 1923 část pozemku ve výměře půl hektaru za účelem stavby školy a školního hřiště u silnice směrem na Světec a Pohradice. Tento pozemek byl vyhlédnut a schválen komisí 2. března 1923. Komisi předsedal okresní školní inspektor z Teplíc – Šanova Jan Petrus. V protokole je zdůrazněno, že se stavbou školy se musí začít co nejdříve. Bohužel se tak nestalo. Mnoha Čechů se zmocnila jakási únava, která se vystupňovala v lhostejnost. K tomu hodně napomáhala nezaměstnanost a propouštění horníků z dolů.

1. října 1931 byla zřízena školní kancelář a kabinet ve dvou místnostech v domě čp. 72, kam byly přestěhovány učební pomůcky.

Od 1. dubna 1932 zvýšilo ministerstvo školství a národní osvěty majitelce domu čp. 11 Amalii Bämlové (v jejím domě sídlila I. třída) nájemné z 2 448 Kč na 6 336 Kč ročně.

V roce 1932 koupil dům, ve kterém byla umístěna I. třída, za 85 000 Kč zdejší řídící učitel německé školy Julius Diewock. Školu v domě dobrovolně ponechal a dokonce dovolil, aby se mohl jeho dvůr používat jako hřiště.

Díky energickému zásahu poslance Hladkého (bývalý první český učitel v Kostomlatech) v roce 1935 pověřilo ministerstvo školství Ústřední matici školskou výstavbou školy obecné a mateřské v Kostomlatech, a to tak, aby byla do podzimu roku 1936 hotova. Češi se radovali, že jejich děti budou mít moderní školu a chodili se dívat na staveniště, jak pokračují stavební práce.

Na podzim roku 1936 byla nová školní budova opravdu dokončena. Po kolaudaci bylo dovoleno, aby se škola přestěhovala do této nové stavby. Přestěhování proběhlo o vánočních prázdninách a 3. ledna bylo zahájeno vyučování v nové budově. Ve statku se už neučilo, nájem byl zrušen. Pouze byly ponechány v nájmu dvě místnosti v čp. 72. V domě, kde dosud byla umístěna I. třída, našla své místo mateřská škola.

Od počátku školního roku 1936/37 došlo ke změnám v organizaci školy. Výnosem Ministerstva školství a národní osvěty ze dne 5.8. 1936 byla v obci zřízena státní měšťanská škola a otevřen zatím její I. ročník. Děti, které obecnou školu navštěvovaly šestým až osmým rokem, přešly do této státní měšťanské školy. Obecná škola byla organizována jako **dvoutřídní o pěti školních rocích**. Z toho byl 1. a 2. postupný ročník v I. třídě a 3.,4.,5. ročník ve II. třídě.

ŠKOLNÍ AKCE A OSLAVY

Pro žáky byly pravidelně pořádány **školní slavnosti** s přednáškou, zpěvy a recitací, a to 28. října na oslavu založení naší republiky, v prosinci vánoční oslava u stromku s přednáškou a nadílkou, 7. března probíhaly domácí oslavy narození prezidenta Masaryka, oslavy svátku matek. Školní rok byl také ukončen domácí slavností.

Na těchto oslavách pravidelně vystupoval **dramatický kroužek**. Děti nacvičily plno různých her, se kterými pak vystupovaly před rodiči a další veřejností.

Na zřícenině místního hradu Sukoslav škola pravidelně pořádala Dětský den.

Během školního roku proběhlo kolem čtyřiceti tělocvičných a poučných **vycházek** do okolí, jako například výlet do Stadic k Přemyslovu pomníku, výlet na Bořeň (vrch u Bíliny), pochodové cvičení na pastvině mezi hradem Sukoslavem a Kletečnou, výlet do přírodního divadla v Duchcově, výlet na nejvyšší horu Českého středohoří Milešovku.

Děti se zúčastňovaly i **vícedenních výletů** jako např. dvoudenního výletu na horu Říp, taktéž dvoudenního výletu do Česko-saského Švýcarska, třídního výletu do Prahy – kromě seznámení se s historickými památkami hlavního města byli žáci i na představení Prodaná nevěsta. Také viděli pana prezidenta Masaryka.

Při oslavě 86. narozenin prezidenta T. G. Masaryka proběhla tradiční akademie se zpěvy a tanci. Třída, ve které oslava probíhala, byla slavnostně vyzdobena. I hudební německý kroužek zahrál několik slavnostních písní.

Největší oslava v historii obce proběhla v neděli 30. května 1937, při které byla **slavnostně otevřena nová budova školy**. V průvodu, kterého se zúčastnily asi čtyři tisíce lidí, pochodovali nejprve za státní vlajkou cyklisté s koly, děti z mateřské školy s ozdobenými koloběžkami a kočárky, za nimi šly děti školou povinné v krojích tělocvičných spolků, následovaly je ženy a dívky v národních krojích. Uprostřed průvodu šla hudba. Za ní průvod pokračoval členy obecního zastupitelstva, četnictvem, hasiči, legionáři a dalšími členy českých i německých spolků. Průvod prošel od výchovného ústavu kolem fary, četnické stanice a pokračoval po hlavní silnici dolů směrem ke škole. Kolem školy vlály státní vlajky, účastníci prošli slavobránou a řadili se za školou na hřišti. Nejprve si všichni vyslechli slavnostní fanfáry z opery Libuše a státní hymnu. Poté následovaly projevy. Hovořili předseda slavnostního výboru, dále poslanec Jaroslav Hladký, který jako první český učitel v obci zakládal českou školu, dále vedli slavnostní řeč zástupci ministerstva školství a národní osvěty, Ústřední matice školské, Národní jednoty severočeské, legionářů, Sokola, hasičů. Na velkolepé oslavě nechyběly ani různé atrakce a stánky s občerstvením. Šťastný den byl zakončen lidovou veselicí v hostinci „U pošty“.

SPOLUPRÁCE ŠKOLY A VEŘEJNOSTI

Byl založen Místní školní výbor, který měl probouzet lásku a chuť k nové škole, starat se o ni, zajišťovat pomůcky, pořádat slavnosti a výlety. Právě za přispění tohoto výboru proběhl v červnu 1921 **třídenní výlet do Prahy**.

Z kroniky je patrné velké nadšení Čechů pro českou školu, mnoho rodičů ji podporovalo – darovali škole peníze i uhlí. Důl „Union“ škole poskytl 12 q uhlí. Paní školnice odměnu za úklid školy darovala školnímu výboru. Další občané věnovali škole vycpaniny. Školní výbor dětem předplatil časopisy „Děti Republiky“ a „Zlatá brána“, později bylo dětem předpláceno 5 výtisků časopisu „Mladý svět“. Na Vánoce dětem zakoupil knížky. Asi 15 dětí z chudých rodin dostávalo mléko a chleba. V době hospodářské krize zajišťoval školní výbor pro chudé děti nezaměstnaných rodičů stravovací akci – děti chodily 3-4x týdně na masovou polévku s houskou.

Dary poskytovali nejen rodiče a lidé z obce, ale i **příznivci menšin z celé země**. Zasílali mnoho balíků šatstva, prádla, obuvi i peníze. Prezident republiky Tomáš G. Masaryk v roce 1924 zaslal 200 Kč jako příspěvek na výlety do českých krajů.

Učební pomůcky a potřeby zakoupilo žákům ministerstvo školství a národní osvěty. Při vánoční nadílce dostalo každé dítě knihu od školského výboru. Okresní péče o mládež v Bílině darovala dětem šaty a boty, čtyři děti o prázdninách poslala do svých dětských kolonií na Vlašimsko.

VZTAHY ČECHŮ A NĚMCŮ

Ještě předtím, než se začaly shánět místnosti pro novou českou školu, Němci proti Čechům nijak nevystupovali, jejich vztahy byly lhostejné. Ale když byla česká škola zřízena, **čeští rodiče byli Němci zastrášováni**, čehož se někteří rodiče zalekli, protože se báli o práci a o přízeň v obci, a proto sedm dětí z české školy přešlo do školy německé. V Kostomlatech totiž v této době žilo 86,19 % Němců a pouze 13,57 % Čechů (viz Počty Němců a Čechů v 1. kapitole Vymezení regionu a jeho charakteristika).

Zřejmě kvůli vysokému rozdílu v počtu Čechů a Němců docházelo na začátku existence české školy k nesvárům na obou stranách. Němci byli ve většině a nechtěli se smířit s tím, že by jim měla „poroučet“ česká menšina. Majitelé domu, ve kterém byla škola umístěna, se snažili vyučování různými způsoby narušovat, takže např. v sousedních pokojích hráli na klavír, bouchali na dveře a křičeli, do klíčové dírky strkali hřebíky a různá dřívka. Ostatní nájemníci domu lili stropem vodu, aby do třídy zatékalo a děti, které odcházely po vyučování ze školy, bývaly polity vodou. Majitelé domu útočili košťaty i na školnici, musela „...*vyslechnouti od nich řeči o oběšení Čechů a jednou na ni vylity i fekálie.*“⁽²⁾

Od školního roku 1923/24 ale byly vlivem zákona na ochranu republiky útoky Němců na českou školu zastaveny. Nepříjemnosti byly pouze s majitelkou domu, ve kterém škola sídlila, s paní Bämlovou, která nechtěla vyvážet přetékané záchodky.

Vztahy obou národností se upravily, Němci se zúčastňovali společných oslav vzniku ČSR i oslav po volbě prezidenta naší republiky (viz níže Život české menšiny). Nový německý majitel domu nedělal zde umístěné české škole problémy, naopak jí dovolil používat pozemek za jeho domem jako školní hřiště.

Na školních oslavách narozenin českého prezidenta se podílel i žákovský hudební kroužek z německé školy.

ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY

Češi, kteří zde žili na začátku 20. století, se většinou přistěhovali z vnitrozemí. V této oblasti hledali obživu zejména jako horníci, jako dozorcí v zemské donucovací pracovně nebo zemědělci. Před první světovou válkou se scházeli v hotelu „Císař Josef II.“, kde mezi sebou hovořili česky a německé obyvatelstvo proti nim nijak nevystupovalo. 29. října 1918 přišla do obce telegrafická zpráva o převratu a vyhlášení Československa, což u Čechů vzbudilo radost, u Němců strach. Češi se častěji scházeli a od Němců se osamostatňovali.

Skutečný život menšiny začal až založením Československé sociální demokracie v obci (27.4.1919). Většina Čechů se scházela na schůzích a různých zábavách. Takže se **česká menšina osamostatňovala** a tvořila tak základ českého života. Společným životem se upevňovalo národní cítění, které se přenášelo i na děti, a to pomáhalo škole.

13. února 1921 byla založena Dělnická tělocvičná jednota. Ta soustřeďovala mládež, která měla rodiče Čechy, ale chodila do německé školy.

Během roku 1920 byla zařízena i **veřejná knihovna**, takže obyvatelé obce měli možnost číst v mateřském jazyce.

2. června 1923 byl založen **Sokol** a soustředil ostatní Čechy, kteří se až dosud českým spolkům vyhýbali.

V předvečer státního svátku 27. října 1934 byl zorganizován velký lampiónový průvod s hudbou. Zúčastnili se ho žáci české i německé školy, všechny české a německé místní spolky. Poprvé od založení naší republiky vyvěsili obyvatelé obce státní prapory – vlálo jich na čtyřicet.

Na oslavu zvolení prezidenta republiky T. G. Masaryka v roce 1935 se večer v obci konal velký lampiónový průvod s hudbou. Po něm následoval „tábor lidu“, kterého se zúčastnila samozřejmě česká menšina, ale i obyvatelé německé národnosti. *„Byla to první státní oslava, jíž se Němci hromadně zúčastnili a jest si jen přátí, aby loajalita Němců měla už konečně trvání, aby přestali šilhati a hledati spásu pro sebe v sousedním hitlerovském Německu. Oslavy zúčastnilo se přes jeden a půl tisíce lidí. Na táboru promluvil česky řídící učitel Josef Matějka a německy sociální demokrat Patzelt z Trnovan, který napomínal Němce, aby pevně stáli na půdě Československé republiky a nepřáli si žádných změn. Oslava opravdu důstojná.“*⁽³⁾ Již podruhé **Němci projevíli loajalitu** k naší republice.

Česko německé vztahy se zhoršily v březnu 1938 po připojení Rakouska k německé říši. Němci se připravovali na oslavy svátku práce, při kterých chtěli světu ukázat, že v českém pohraničí existuje pouze jedna strana, a to Henleinova. Ovšem opak byl pravdou, na prvomájovou manifestaci do Bíliny se sjely z okolí desetitisíce Čechů a Němců, které společně demonstrovaly za republiku a demokracii.

Stísněná nálada české menšiny v obci se zlepšila vyhlášením všeobecné mobilizace, když v Kostomlatech bylo v hostinci „U pošty“ ubytováno československé vojsko. V té době se umírnila i vyzývavost a drzost německých spoluobčanů. Rodiny místních branců, kteří nadšeně rukovali do armády, finančně podporovala Národní jednota severočeská a místní spolek Sokol. Po odchodu československého vojska z obce se obyvatelé Kostomlat dostali opět do stísněné nálady, která se ale zlepšila po zprávě, že tzv. páté pásmo, které zahrnovalo okresy Bílinu, Most, Duchcov a Teplice – Šanov, obsadí mezinárodní policie a o tomto pásu bude proveden plebiscit. Češi se často scházeli na místním poštovním úřadě, kde poslouchali rozhlasové zprávy, protože museli vlastní rozhlasové přístroje odevzdat. Nesmírnou ranou pro ně byla zpráva, že celé pohraničí, tedy i páté pásmo, bude bez boje odevzdáno s veškerým zařízením a přírodním bohatstvím Němcům.

¹⁾ Kronika české obecné školy menšinové v Kostomlatech p. Mil.

²⁾ Tamtéž.

³⁾ Tamtéž.

5.4.2 MĚŠŤANSKÁ ŠKOLA

Kronika státní měšťanské školy v Kostomlatech je uložena na Základní škole v Kostomlatech pod Milešovkou. První zápis pochází ze srpna 1937, ve kterém je popsán vznik měšťanské školy. Tato kronika končí školním rokem 1952/53.

VZNIK MĚŠŤANSKÉ ŠKOLY

Ministerstvo školství a národní osvěty zde zřídilo měšťanskou školu na základě výnosu ze dne **5. srpna 1936**. V září tohoto roku byla **otevřena I. třída**, ostatní třídy se otvíraly postupně v následujících letech.

UMÍSTĚNÍ ŠKOLY

V září 1936 byla tato jedna třída umístěna v **jedné místnosti v domě čp. 11**, který vlastnil řídící učitel německé školy Julius Diewock. Tuto místnost uvolnila obecná škola a přestěhovala se do velkostatku.

V prosinci 1936 byla **dokončena stavba nové budovy**, která byla určena původně pro obecnou a mateřskou školu. Bylo rozhodnuto, že se do této nové budovy přestěhuje během vánočních prázdnin obecná a měšťanská škola, kdežto mateřská škola se umístila do domu čp. 11, ve kterém dříve sídlila škola obecná a poté krátce škola měšťanská.

V nové budově se začalo vyučovat 4. ledna 1937. Měšťanská škola zde používala jednu učebnu a ředitelnu. Společně s obecnou školou byly využívány dílny, šatny a kuchyň pro výuku vaření.

TŘÍDY A POČTY ŽÁKŮ

Do školy v Kostomlatech docházely i děti ze sousedních Radovesic, Hetova, Štěpánova, Štrbic a ze Lhenic.

V září 1937 byla otevřena **II. třída**. Protože by se III. třída, která se měla otvírat v následujícím školním roce, již do této budovy nevešla, byly zaslány žádosti o postavení nové budovy pro měšťanskou školu, a to na ministerstvo školství a národní osvěty, Ústřední matici školské a Národní jednotě severočeské.

školní rok	třída	žáků			třída	žáků		
		celkem	chlapci	dívky		celkem	chlapci	dívky
1936/37	I.	49	22	27	II.	--	--	--
1937/38	I.	29	11	18	II.	22	9	13

ŠKOLNÍ AKCE A SLAVNOSTI

Slavily se stejné události jako na jiných školách, žákům byla často připomínána **výročí významných událostí** pro náš stát a výročí narození či úmrtí významných kulturních osobností. Při oslavách vzniku republiky žáci po vystoupení se svým programem poslouchali rozhlasový projev ministra školství a odpoledne se zúčastnili promítání filmu v místním biografu. Večer pak společně s učiteli šli v lampiónovém průvodě, který pořádala místní osvětová komise. Oslavy významných dní tedy probíhaly skutečně velkolepě.

Žáci v průběhu výuky chodili na **vycházky do okolí**, aby si tak zopakovali teoretické učivo. V Bílině si prohlédli lázně a pivovar. O rok později se opět vydali do okresního města Bíliny, aby navštívili vojenské kasárny. Zde žáky zajímalo, jak probíhají všední dny československého vojáka, ochutnali i vojenský oběd, dále viděli zbraně, které vojáci používají a ukázky bojového výcviku.

Jednou za měsíc probíhal ve škole **pochodová cvičení** v rámci branné výchovy, při kterých si žáci procvičovali používání mapy a orientaci v přírodě a táboření.

Místo výletu na ukončení školního roku 1937/38 žáci mezi sebou uspořádali sbírku na „Jubilejní fond pro obranu státu“.

ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY

Národní jednota severočeská spolu s Okresní péčí o mládež v Bílině v zimních měsících chudým dětem hradila a ostatním připlácela na mléko s houskou podávané čtyřikrát týdně o přestávkách ve škole. Jednu zimu dostávali žáci dvakrát týdně polovinu masové konzervy.

Československý Červený kříž a výše zmíněné organizace podělovaly děti při vánoční nadílce obuví a teplým oblečením.

Významné svátky jako vznik naší republiky a narozeniny prezidenta Masaryka se slavily nejprve dopoledne se žáky ve škole, odpoledne a večer za účasti široké veřejnosti (viz 5.4.1 Život české menšiny).

6. října 1938 opouštěli zdejší učitelé školy a státní zaměstnanci své úřady, a to na základě nařízení Okresního úřadu v Bílině. České rodiny odcházely do vnitrozemí, protože tento kraj vzhledem k mnichovské dohodě obsadí nacistické Německo.

ZÁVĚR

České menšinové školy v jazykově smíšené oblasti vznikaly po založení Ústřední matice školské, tedy po roce 1880. Matiční školy byly školy soukromé a zakládaly se tam, kde nebylo možné splnit podmínky stanovené zákonem pro zřízení veřejné školy (v obvodu jedné hodiny cesty má být pětiletý průměr počtu dětí vyšší než čtyřicet). Ústřední matice školská tyto školy financovala z členských příspěvků a darů celého národa. Ke vzniku matiční školy nebylo třeba žádné povolení, pouze musely být pro tuto školu úředně schválené místnosti.

První česká obecná škola v politickém okrese Duchcov byla založena v Duchcově v roce 1882 a byla to škola matiční. Vzhledem k zvyšujícímu se počtu českých dětí mohla být pak o tři roky později otevřena veřejná obecná škola. Než byla veřejná škola povolena, museli rodiče podat žádost o zřízení takové školy k zemské školní radě. Tuto žádost musel podepsat dostatečný počet rodičů. Žádost byla pak prověřována okresní školní radou, která si dle zákona zvala podepsané rodiče a prověřovala si, k jaké národnosti rodiče patří a zda si přejí zřízení školy s českým vyučovacím jazykem. Na mnoha místech se stalo, že před jednáním okresní školní rady ovlivňovali české rodiče členové obecních zastupitelstev a vyhrožovali jim propuštěním z práce a vypovězením z bytu. Někteří rodiče pod tímto tlakem své podpisy pod žádostí o zřízení české školy odvolali. Pokud klesl počet podpisů pod čtyřicet, byla žádost o zřízení školy zamítnuta. V opačném případě bylo zřízení české školy zemskou školní radou povoleno. Zastupitelé dané obce pak museli zajistit pro českou školu místnosti a museli ji financovat. Jenže obecní zastupitelstvo podávalo proti rozhodnutí o zřízení české školy odvolání (rekurs) k ministerstvu kultu a vyučování ve Vídni. Pokud ministerstvo zřízení školy potvrdilo, odvolali se zastupitelé ke správnímu soudu ve Vídni. Tímto způsobem oddálilo obecní zastupitelstvo zřízení české školy o dva až tři roky.

Problémy týkající se zřizování českých škol tedy nebyly ve vládě či zemské školní radě, protože povolovaly školy celkem ochotně, ale problémy byly v místě, kde měla být škola zřízena, záleželo totiž na vztahu starosty obce a obecního zastupitelstva k české menšině.

Veřejné školy finančně zajišťovala obec. Protože obecní zastupitelstva se skládala výhradně z Němců, kteří si nepřáli zřízení českých škol, byly české školy často umístěny v nevyhovujících budovách, vybavení škol pomůckami bylo nedostatečné. Sešity, učebnice, nástěnné obrazy a další potřebné pomůcky mnoha veřejným školám darovala Ústřední matice školská, různé české spolky z pohraničí i vnitrozemí nebo místní čeští obchodníci a podnikatelé. Místní školní rada složená rovněž z Němců (někde sestavená z Čechů, kteří ale sympatizovali s Němci a sami posílali své děti do německých škol) často neodpovídala na písemné požadavky správců škol, neochotně sháněla nové místnosti pro nově povolené pobočky některých tříd a také podávala k vyšším školským orgánům odvolání proti rozhodnutí o rozšíření školy a zvýšení počtu tříd.

Pokud v obci nebyla zřízena česká škola, chodily děti do školy německé. Někteří odvážní rodiče ale posílali své děti do doby, než byla v jejich obci založena česká škola, do české mateřské školy, která byla zřízena v sousední obci.

Někteří rodiče posílali své děti po zřízení české školy před rokem 1918 stále do školy německé. Nebylo to z důvodů, že by se styděli za svůj český původ, ale činili tak z důvodů ekonomických. Měli obavy, že by přišli o práci, případně i o byt, protože tlak na české rodiny ze strany Němců byl skutečně obrovský.

Na některých školách probíhaly před vznikem Československa schůzky učitelů s rodiči, což v té době nebylo obvyklé. Tyto schůzky se staly příležitostí k posílení národního cítění, čehož si bylo německé zastupitelstvo vědomo a snažilo se schůzky učitelů s rodiči zakazovat. Na schůzkách dostávali rodiče informace nejen o prospěchu a chování svých dětí, ale učitelé pro rodiče připravovali i přednášky o tom, jakým způsobem by měli doma své děti vychovávat a také jim připomínali důležitost jednotného působení rodiny a školy.

Po postavení nových budov určených pro české školy se všude konaly velké několikadenní slavnosti. Žáci, rodiče i ostatní obyvatelé obcí si nových budov velice považovali. Velké oslavy jak v obcích tak i ve školách probíhaly každoročně v den vzniku naší republiky a také v den narození našeho prvního prezidenta Masaryka. Vyzdobené třídy, školy a celé obce vyjadřovaly vděk české menšiny člověku, který se nejvíc zasloužil o samostatnost Československa. Tyto a další školní oslavy, které probíhaly ve dnech narození či úmrtí významných osobností naší politiky a kultury, byly výrazem národní hrdosti. Učitelé i děti se těchto oslav nejen rádi zúčastňovali jako diváci, ale možností vystoupit s připraveným programem na oslavách ve škole nebo i na veřejnosti v obci byli velice poctěni a vystupovali vždy s nadšením.

Potěšilo mě, že v některých obcích probíhaly vztahy mezi Čechy a Němci po převratu (vzniku republiky) bez nenávisti a zášti. Bylo tomu tak hlavně v obcích, kde byl počet českých a německých obyvatel vyrovnaný. Bohužel v některých místech (např. v Bílině a zřejmě i v Kostomlatech p. Mil.) začali Češi Němcům vracet všechna příkoří, která od nich v dobách Rakouska zažili a jak je psáno v dobových materiálech, v Bílině jim „zabrali“ jejich německé školy bez snahy o domluvu. Kdežto např. v Duchcově a Ledvicích se dokázali dohodnout.

Zjištěná fakta lze použít při výuce dějepisu a občanské výchovy na základní škole. Myslím, že se současní žáci rádi dozvědí, kdy a za jakých podmínek vznikaly české školy v místě jejich bydliště a regionu. Děti bude určitě zajímat, kdy byla budova jejich

školy postavena, případně ve kterých domech škola předtím fungovala, kolik bylo tehdy ve třídách žáků, z tabulek týkajících se počtu tříd a žáků mohou vyčíst přeplněnost tříd. Zřejmě si současní žáci těžko představí, že se kdysi v jedné lavici určené pro šest žáků mačkalo mnohdy deset i více dětí a ty, na které nezbylo místo, seděly na zemi nebo na stupínku. Možná se děti podiví nad tím, jak často se jezdilo na různé výlety, při kterých žáci poznávali naši zemi.

Při studování kronik a dalších historických materiálů jsem poznala velké a nesnadné úsilí Čechů o založení vlastní české školy. Ve všech obcích jim kladlo německé zastupitelstvo překážky, nad kterými ale Češi ve většině obcí dokázali svou houževnatostí, cílevědomostí a nadšením zvítězit, i když po několikaletém úsilí.

LITERATURA:

BAUER, F.; GLASSL, H.; HÄRTEL, H.J. a kol. *Tisíc let česko-německých vztahů*. Praha : Panevropa, 1995. ISBN 80-85846-03-9.

BENEŠ, Z.; JANČÍK, D.; KUKLÍK, J. a kol. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha : Gallery, 2002. ISBN 80-86010-55-4.

HILF, R. *Němci a Češi*. Praha : Prago Media News, 1996. ISBN 80-902240-1-6.

MACHÁČEK, P. *Cesta Čechů a Němců ke dnešku*. Praha : Aventinum, 2002. ISBN 80-7151-199-4.

RICHTER, K. *Češi a Němci v zrcadle dějin*. Svazek 1. Třebíč : Akcent, 1999. ISBN 80-7268-054-4.

SLÁDEK, M. *Němci v Čechách*. Praha : Pragma, 2002. ISBN 80-7205-901-7.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ Z FONDU STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU V TEPLICÍCH:

BÍLEK, A. *Paměti českých škol na Duchcovsku*. 1905.

Gemeindelexikon von Böhmen.. Vídeň, 1904.

KOLEKTIV AUTORŮ: *50 let českého gymnázia v Duchcově*. Most : Dialog, 1970.

KOUKAL, P. *100 let české školy v Duchcově*. Městský národní výbor v Duchcově, 1983.

LÍM, K. *Stručný vlastivědný nástin Duchcovska*. Duchcov : Učitelská jednota Komenský.

MERTEN, A. *Vývoj české školy v Bilině od r. 1885 do r. 1923*. Soukromá práce provedená na základě závazku k 25. výročí osvobození Čs. socialistické republiky Sovětskou armádou.

Orts – Repertorium für das Königreich Böhmen. Praha, 1913.

Statistický lexikon obcí v republice Československé. Praha, 1924.

Místní školní rada (česká) Bílina, karton 1 a karton 2.

Kronika české obecné školy menšinové v Kostomlatech p. Mil.

Kronika České obecné školy veřejné v Duchcově, 1. díl a 2. díl.

Kronika Obecné školy v Ledvicích, 1. díl a 2. díl.

Kronika ústavní Českého státního ref. reálného gymnázia v Duchcově.

Místní školní rada (česká) Bílina, karton 1 a karton 2.

Oběžník české dvoutřídní školy ÚMŠ v Bílině.

Školní kronika Hrdlovky.

Školní kronika Jeníkov.

I. výroční zpráva učitelského ústavu v Bílině (1937/38).

Kronika státní měšťanské školy v Kostomlatech, Základní škola Kostomlaty pod Milešovkou, Světecká 285.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Národnostní mapka Království českého dle politických a soudních okresů z roku 1910.

První číslo uvedené u okresu označuje procento Čechů podle soukromého sčítání, druhé číslo vyjadřuje procento Čechů na základě úředního sčítání k 31. prosinci 1910.

Příloha č. 2 Německá mapa politického okresu Duchcov (Dux) z 15. června 1919.

Německé názvy obcí, ve kterých byly zřízeny české školy, jimiž se zabývám ve své práci:

Duchcov = Dux, Hrdlovka – Nová Ves = Herrlich – Neudorf, Jeníkov = Janeg,
Ledvice = Ladowitz, Osek = Ossegg, Bílina = Bilin, Břežánky = Preschen, Kostomlaty pod Milešovkou = Kostenblatt.

Obě mapy jsou převzaty z fondu Státního okresního archivu Teplice.

ANOTACE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Diplomová práce se zabývá česko – německými vztahy od dob, kdy se Němci usídlovali na českém území až do roku 1938, kdy došlo k připojení českého pohraničí k německé říši.

Popisuje vznik českých škol koncem 19. století na Duchcovsku, které zahrnovalo dva okresy, a to Bílinu a Duchcov. Zabývá se problémy, se kterými se Češi potýkali při zřizování obecných a měšťanských škol pro své děti. Pojednává také o vzniku a fungování Gymnázia v Duchcově a Učitelského ústavu v Bílině. Práce je zaměřena na zřízení a umístění školy, případné stavby nových budov pro tyto školy, na počty tříd a žáků, na akce, které školy pořádaly, na život české menšiny v konkrétní obci a na jejich vztahy s německou většinou. České školy jsou zmapovány od založení do jejich uzavření v roce 1938.

K práci bylo využito materiálů uložených ve Státním okresním archivu Teplice.

Národnostní mapka království Českého dle politických a soudních okresů.

1910.

